

VÁRAD

IRODALOM
MŰVÉSZET
TÁRSADALOM
TUDOMÁNY

2023

VÁRAD

2023/3.

IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI,
TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT

Nagyvárad, 2023. március • XXII. évfolyam 3. (216.) szám

Kiadja

a Gheorghe Șincai Bihar Megyei Könyvtár

Intézményfenntartó:

Bihar Megye Tanácsa

Szerkesztőség és kiadó:

Nagyvárad, Armatei Române utca 1/A, C épület, II. em. 7. ajtó

Telefon: 0259/431-257; 0771/269-647

Postacím: 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C

E-mail: varadszerkesztoseg@gmail.com; bibliobihor@yahoo.com

Internet: www.varad.ro; www.bibliobihor.ro

Szerkesztőség:

Dénes László (felelős szerkesztő)

Fried Noémi Lujza

Máté Zsófia

Tóth Hajnal

Tördelőszerkesztő:

Darabont Éva

Készült

a nagyváradai Metropolis nyomdában

ISSN 1583-0616

Tartalom

ÁPRILY LAJOS <i>Ének a Küküllőhöz</i>	3	BALÁZS GÉZA <i>Váradi csillagok</i>	66
PATAKI TAMÁS <i>Ügyfon</i>	5	KOVÁCS-SZÉLES ANDREA <i>Ne bántsátok a hóvirágokat!; A bazár</i>	70
ESZTERÓ ISTVÁN <i>Versek</i>	16	TÓTH GÁBOR <i>Az ibériai Haydn, Mozart és Beethoven</i>	75
SZENTPÁLI- GAVALLÉR ZSUZSA <i>Három rövidpróza</i>	20	FARKAS LÁSZLÓ <i>Újabb adalékok a nagyváradi városi strand történetéhez</i>	80
KAISER LÁSZLÓ <i>Versek</i>	27	TÓTH HAJNAL <i>Az örök bonviván</i>	85
TÓTH ÁGNES <i>Tavaszi túra</i>	29	SZOMBATI-GILLE TAMÁS <i>Cannes dobogóján</i>	89
FÁBIÁN JUDIT <i>Versek</i>	33	FRIED NOÉMI LUJZA <i>Az előadás rólunk szól</i>	93
DOMONKOS LÁSZLÓ <i>Kapitán Tuskes</i>	36	LENCAR PÉTER <i>Konok népség az ír</i>	96
SZTASKÓ RICHARD <i>Mindegy, merre</i>	39	FRIED NOÉMI LUJZA <i>Olvasson, hogy írhasson</i>	98
BÉRES VIVIEN BEATRIX <i>Versek</i>	43	<i>Könyvtárakat korszerűsíteniének</i>	100
SZENTGYÖRGYI LÁSZLÓ <i>Tíz ujjal is lehet zongorázni (beszélgetés Bölöni Domokos íróval, szerkesztővel)</i>	47	BARABÁS ZSUZSA <i>Marie Curie hitvallása (keresztrejtvény)</i>	102
BÖLÖNI DOMOKOS <i>Ott is anyanyelvén élhet</i>	54	<i>Lapszámunk szerzői</i>	104
ZUH DEODÁTH <i>Építészeti gondolkodás a bútortervezésben (a nagyváradi Darvas-ház új ebédlőbútorának esete)</i>	56	----- Lapszámunkat Vassy Erzsébet képzőművész alkotásaival illusztráltuk.	

RESTITUTIO IN INTEGRUM

Áprily Lajos (1887–1967)

Ének a Küküllőhöz

*Újra hallgatlak, gyönyörű Küküllő,
gyermekéveim suhogó zenéje.
Meg ne lásd árnyékom, a bús kísérot:
ötvenöt évem.*

*Láss heves lázban lobogó gyerekeknek,
telhetetlen kedvű kalandozónak,
mint mikor zsenyégen remegett a habban
kisfiú-képem.*

*Szűz mezőid hús magasába hangod
hívta lábam s vad zuhogók csodái,
ingolát¹ lestem s hab alá merülő
vízirigókat.*

*Hányszor elcsalt gondba merült anyámtól
sok sűgöd s lengéd csodaszép lakója:
pettyezett pizstráng, halaid remekje,
víz leopárdja.*

*Tenger áriját túlsuhogó morajjal
városokból vissza, vizem, te hívtál,
zsibbadó lelkembe te záporoztad:
fuss Budapesttől.*

*Múltba bámul s könnyre fakad barátom,
illanó volt, mint a hab, ifjúságunk,
s részegítő, mint gyökeres martodnak
angalitája.²*

¹ Kárpát-medencei bennszülött halfaj

² az orvosi angyalgökér, angelika (*Angelica archangelica*) népies elnevezése

*Engem ígéz, mint fiatal szerelmem,
lúktető sok kebled emelkedése,
s úgy súgom, hogy billegető se hallja:
Drága Küküllőm...*

*Halkul itt a háború szörnyű gondja.
Víziváram véd a beteg világtól,
két erős karral fogod átölelve
jó kicsi kunyhóm.*

*Aki megbántott, idejőjön, áldom,
s békeszóval várom az érkezését,
Krisztus int a murvaszagú mezőkről
s szőke, szelíd nyáj.*

*Isten is jobban szeret itt. A hangja
dobban olykor egyet a mély vizekben.
Azt dobbantja, szebb nekem itt az élet
s szebb a halál is.*

Tűnődés a szentimrei tónál

Pataki Tamás

Ügyfon

*„A férfi vadászni indult,
hegyi bálványoknak hódolt,
Istennél nagyobbak, mondja.
Meghiggyétek: ez rossz jel.”
(Irk Bitig, 9. századi türk jóskönyv)*

Sűrű, sötétzöld szövésű erdő szélén álltak. Hét lovas és pár ebes gyalog nézett be a homályos rengetegbe. A terebélyes fákon kívül szinte semmit sem lehetett látni, az erdő magába ölelte a világot. Némely tölgyén hatalmas odúk tátongtak, négyen is elfértek volna bennük.

– Erre mene a gím – mutatta a hajtó. – Fejér gím, Nemvaló is látá, meg Bölén.

– Ezt körösztre vagy ebre esküszöd? – szegezte neki a kérdést Csanád úr.

– Esküszöm! Erre járt tegnap is. Kijött a fák közül, szertenézett. Fejéren világított, mint a tej.

– Hazudsz, Bese!

– Szarba fúljak, hogyha... – a hajtó káromkodott, mire Oleg dárdát szegezett a nyakának.

– Hagyjad! – szólt rá Imre herceg.

– Bár ki kéne téphetném a nyelvét, igazat mond, csak forró a feje. Erre mehetett a gím, mi meg eredünk utána. Szóval, fejér, mint a tej, Bese?

– Esküszöm!

– Imádkozz, hogy úgy legyen.

A hajtó keresztet vetett, Imre pedig intett Csanád úrnak, hogy visszatérhet Biharba. Fölöttük vadászsólyom

körözött, pásztázta az erdőrengeteget, s a lovasok mögött elnyúló dombokat, réteket. Csanád jelzett madarának, s az kiszáradt bőrkesztyűjére szállt, fejébe tette a sapkácskáját. Sarkával megszorította lovát, indulni készült.

– Hát mégis igaz a hír, nagy dolog, hogy fejér gím jár itten. Ne késlekedj uram. Jöttödre estére számítok, remélem vad vendéget is hozol! Lesz serböven!

– Ha Isten is megsegít.

– Áldomást iszunk...

– ... s fejemre agancsos koronát tehetsz, csak szólj a pispeknek is, nehogy megsértődjön – válaszolta derűsen Imre, s keresztet vetett.

– Hajrá!

A herceg bement katonáival az erdőbe, poroszkálva haladtak a sűrűben, kopóik elöl jártak, szimatolva. Páfrányok, gombák, mohák birodalmába léptek, nedves avarba dugták az orrukat. Rusz harcosai kísérték el igfoni vadászatára a herceget. Könnyű zsákmányra számított, de a ruszok állig felfegyverkezve jöttek. Sodronyinet, kerek pajzsot, lándzsát hordtak. Féltek az erdő settenkedő, kusza árnyékaitól. Hallották, hogy az úngurok estéenként mit regélnek a tüzeik mellett, ahol a gonosz szavakat rögtön elemésztik a lángok. Fél szemű Oleg vezette a csapatot, vaskos karjában baltát tartott, fejét tarra borotválta, maradék kese haját három varkocsba engedte. Egy bolgár harcos fokosa vakította meg, amikor az Al-Duna menti

harcokban küzdött vállvetve Imre apjával. Félszemmel is lefejezte a bolgárt, és ivókupát csináltatott koponyájából.

– Azt rebesgetik, hogy ez átkos erdő – mondta Halfűngur, Oleg fia. Ő már Űngurijában született, anyja a Kaplon-nemzetség egyik ágából hajtott ki.

– Nem nőtt be a fejed lágya! – okította Oleg.

A fattyűbeszédet nem tűrte, bár vi-gyázva, körül tekintve haladt előre.

– Minek rohanunk egyetlenegy gím után? – kérdezte Ulfhild, a baltás. – A keleti részeken több vad bújik!

– Az úngurokat ily fejer gím vezette hazájukba. Űldözték, ám nem ejtették el, cserében hazára leltek – magyarázta Halfűngur.

– Jó vásárt kötöttek, szép föld, de mocsaras. Ámde... egy gimből alig-ha lakhattak volna jól... – töprengett Ulfhild – S éppen azt a gímet kergetjük, mely ide vezette őket?

– Hogyne, Ulfhild! A szarvasok hal-hatatlanok. Pont, mint a kőfejedben az ökörség.

Nevettek, majd tovább furakodtak a dús erdőbe, mely egyre inkább útvesztővé vált. A kutyák óvatosan haladtak, nyomot szimatoltak. Imre hallgatagon, elöl lovagolt, lépésben követte kopóit. Igfon rengetege a királyság egyik legnagyobb erdejének számított, belsejébe csak kevesen kalandoztak el. Hajtói, vadászai leginkább a déli és a keleti részeken vadásztak, az északi rengeteget elkerülték. Fejer gímet réges-régen láttak errefelé, regéje aggok ajkán kelt életre esténként, délceg alakja a mon-dák homályába veszett. Elejtése felért volna egy koronázással, s Imre feje már vizketett a koronáért.

– Azt is mondják az úngurok, hogy az erdőben iglicék laknak.

– Szörnyek?!

– Olyasfélék – nevetett Halfűngur. – Szép asszonyok bőrét öltik fel, kiállnak az erdő szélére, csöcsükkel magukhoz csalogatják a gyalogokat. Farukat kínálják, hívják, hogy háljanak velük, s a bárgyú gyalog azon nyomban letolja a gatyáját egy kis cicerére. Csakhogy utána le sem tudja vakarni az iglicet, mely csalárdul férfiú bőrét ölti, s hazáig követi, zaklatja. Minduntalan gyakran akar vele!

Jókat röhögtek ezen a ruszok, szerették Halfűngur meséit. Anyjától ezer meg ezer regét hallott, apja tűrte e hiú beszédet, s néha maga is mondott szagákat úkapjáról, a szászok pörölyéről. Beletörődött, hogy fia inkább úngur, mint rusz, sőt, meg is keresztelték, ám ő megmaradt a régi, kipróbált istene-inél.

Nemsokára egy kisebb fennsíkhöz értek, a kopók elvesztették a nyomot, de szorgosan keresték tovább. Körülnéztek, s megadóan bólogattak: óriási vadonban járnak. Oleg arcát hűvös fuvallat simogatta, majd hidegebb szellő csapta meg. Az ormok felé nézett, gomolygó, haragvó fellegek gyülekeztek ottan. Furcsállta, hogy ily hirtelen változik az időjárás Mérleg havának első napján. Suhogtak a levelek, kezdett beborulni az ég, nyargalva közelített az eső.

– Nagy idő jön!

Amint Oleg kiejtette e szavakat, a távolban villámmyalábok dugták ki szarvukat a fekete fergetegből.

– Ezt nem ússzuk meg, fedezékbe! – mondta Imre, s visszaűgettek az erdőbe, fákhoz hurkolták a lovakat, megkötötték a kopókat. Oleg a szemközti erdőbe vágatott, hogy befogja, ha netalán ló szaladna el. Dörögve eredt el

az eső, ítéletidő tombolt körülöttük. A mennykő belesújtott egy magas fenyőbe, nyomban kettétört és lángba borult. A ruszok, Imrével együtt, a földre hasalva kerestek menedéket, várták az istencsapás végét.

– Úgy tartják az úngurok, hogy abba csap bele az istennyila, amiben a gonosz lakozik.

– Akkor jobb hajlékot is találhatt volna magának – csipkelődött Ulfhild, és kezével óvta a feje búbját. Belevörösödtek, úgy okádták a szelet a felhők. Gyökerestül tépett ki fákat az orkán, hatalmas reccsenések és a mennykő ostorcsattogása pattogott fülükben. Ám amilyen villámgyorsan jött, oly széleseben vágta tova a vihar. Talpra álltak, megnyugtatták lovaikat, s nyeregbe szálltak, hogy folytassák a vadászatot. Oleg azonban nem tért vissza hozzájuk.

– Merre ment apád, Halfúngur? – kérdezte Imre, majd az íját vizsgálgatta, szerencsére nem ázott el a bőrtakaró alatt.

– Amoda ment!

– Eredjünk, hátha a gím nyomára lett.

Átlovagoltak a tisztás másik oldalára, s halálra váltan fékeztek meg lovaikat. Oleg vértócsában feküdt a földön, mellét szétkaszabták, összeszúrták, sebek virágoztak rajta. Nem viselt sodronyinget, hisz ő sosem félt. Halfúngur az apjához rohant, ébresztgette. Száját összeharapdálta, sírását mégsem tudta visszatartani. A ruszok szeme vérben forgott, elméjük elborult, dühükben tomboltak, nyomokat kerestek. Ilyen sebeket csak nagyvad vagy vadember képes ejteni, jókora késsel szurkálhatták a mellét, vagy agyarak dúlhatták fel.

– Orvgyilkosok!

– Nem tudhatjuk.

– No de Oleget? Száz bolgár sem bírta leteríteni!

– Bosszút akarok!

A ruszok idegesen pásztázták a környéket, a herceg is tanácstalanul állt Oleg holtteste előtt. Imre megszorította Halfúngur vállát, leereszkedett hozzá.

– Isten nyugtassa abádat, megtoroljuk!

Ulfhild felüvöltött.

– Ide gyertek! Gyorsan!

Ulfhildhoz rohantak. Vadra lelt.

– Iglicet fogtam! – mondta a harcos.

Egy nőt ragadott üstökön, úgy vezette a többiek elé. Lucskos ruhája ráfeszült karcsú testére, kemény bimbója áttörte vászoningét. Vértolt nem mocskolta, csapzottnak és kívánatosnak látszott. Imre lába elé vetette.

– Ki vagy? Mit keresel itt?

– Karoldu vagyok. Itt lakom, nem messze, az Igkő alatt.

Szeme zöld szikrát szórt, hajtincse arcába lógott.

– Az erdőben? Pedig itt nincsenek szklávok, te sem látszol annak. Királyi birtok ez! Az én birtokom.

– Igricaulban lakom.

– Nem ismerem. Urad ölte meg Oleget?

– Nekem nincsen uram!

– Hazudik! – kiáltotta Halfúngur.

– Abámat leszúrta álnokul, a nő nem véres. Ura lehetett. Bosszút akarok!

Imre azon töprengett, hogyan élhet vadak közt az asszony. Csapzott virág, szép virág. A herceg hazavitette volna Biharba, hogy éjszakánként megölelje. Ám Oleg halálát nem hagyhatta megtorolatlanul. A semmi nem ölthet alakot, hogy legerősebb vitézét legyűrje, s elszálljon, mint a füst.

Életfa 1

– Vezess aulodba, kiderítjük, hogy ki ölte meg Oleget, s azt is, hogy mit kerestek birtokom kellős közepén.

Karoldut felsegítette, sudár testére tapadt a ruszok szeme. Halfúngur gyászos dühében is észrevette kívánatos ágyékának körvonalait. Oleget lepelbe csavarták, és lovára tették, úgy vezette tovább a fia. Sokáig követték Karoldut, mígnem egy sziklafalhoz értek, melyet Igkőnek nevezett, a sziklafal mögötti katlanból füst szállt fel az égbe. Az idő múlását egyikük sem tartotta számon, már alkonyodott, mire az aulba értek. Vezérük halála után a ruszok olyan éberren jártak, mintha bármely pillanatban beléjük csaphatna az istennyila. A siralmas állapotú aulban leginkább nőket találtak, loboncos, kócos asszonyokat, pár tucat tépett jurtból, rogyant oldalú kunyhóból s egyéb földbe vajt vacokból állt a tanya. A nők úgy tettek-vettek, mintha mi sem történt volna, az aszott arcú, veres szemű, részegnek látszó férfiak arca kiismerhetetlennek látszott, mintha állandóan kissé az égre néztek volna, még akkor is, amikor arról faggatták őket, hogy melyikük ölte meg Oleget és mit keresnek az erdő kellős közepén. Némaságukra válaszul Imre azzal fenyegetőzött, hogy felgyújtja az egész ault, ám szótlanul túrték fenyegetését. Beesteledett, tüzet raktak, s mogorván ültek körülötte.

– Halfúngur, kik ezek? – kérdezte barátjától Ulfhild.

Apja balta-amulettjét forgatta a kezében, melyet valahonnan Északról hozott, immár az örökségét. Megesküdött, hogy kiszúrja a gyilkos szemét, bárhol is rejtőzjön, ha a föld nyelte volna el, annak torkából is kiszedi.

– Javasok, látók, vajákosok... Estefán király törvénye elől menekültek ide. Az úngurok régi *papjai*.

– Ezek a rongyosok?

– Ezek.

– Abád megbosszuljuk, Halfúngur!

– Abám köszöni hűségedet, Ulfhild.

Karoldu ígézően, kihívóan nézette Imrét, nem csoda, hogy horgára akadt. Incselkedett Imrével, combját simogatta. Az égre néző szemű férfiak vadnyulat, halat hoztak, felnyársalták őket, és a ruszokat is megvendégtették. Gyanakvóan, de elfogadták a vendégséget, mert eláztak, és jól tudták, hogy ma már nem indulnak haza. A ruszok közül ketten ébren maradtak, vigyázták a többi álmát, tartottak a leselkedő gonosztól. Halfúngurnak sem hintettek álmat a szemére, Imrét figyelte, amint bekísérte Karoldut a jurtjába. Irigykedve nézte, a bosszúvágy felkorbácsolta a vérét, asszonyhúst kívánt, még iglicre is ráfanyalodott volna. Imre örvendett, hogy nem kellett Biharvárig utaznia azért, amit a jurtban is megkapott. Karoldu öle forrón magába fogadta, lihegése kihallatszott az éjszakába. Többször meghágta, hisz megtehetette, ő volt az úr. A fekhelyen Karoldu arcát simogatta, és már azon gondolkodott, hogy elviszi Biharba, s a hűvös őszi éjjeleken lesz kivel együtt égnie. A ruszok le nem vették szemüket a jurtról, minden neszre hegyezték a fülüket, mint a kopók. Az éjszaka legmélyén Karoldu Imre füléhez hajolt.

– Ha tudni akarod, ki ölte meg a katonádat, elvihetlek hozzá.

Imre felpattant, és nyakon ragadta az asszonyt.

– Korábban miért nem mondad? Milyen játékot űzöl, Karoldu?!

– Csak neked mondhattam! Ha tudni akarod, mi végre jelent meg a fejedgím, velem kell jönnöd.

Imre elámult, hát „*ezért üztek ide titeket, boszorkányok*”.

– Jer velem, és megtudsz mindent, a kám hívat.

E szó hallatán egy pillanatra elállt Imre lélegzete. Vajon szóljon a ruszoknak, hogy irtsák ki az ault, Halfúngurnak pedig azt hazudja, hogy mégis Karoldu a gyilkos? Vesztére törnek? Pedig Karoldu most is megölhetne volna, késsel vagy egyéb ármánnyal. Imre felöltözött, felövezte a kardját, s Karolduval együtt kisurrant a sátorból, az erdőbe követte a némbert. A ruszok észrevették, de Imre intett, hogy maradjanak veszteg. Ulfhild fejet hajtott és kézbe vette baltáját. Halfúnguron nyugtalanság lett úrrá. Imre és Karoldu csak nem üzekedni igyekeztek, hisz annak már szerét ejtették! Egy sugallatra felkapott egy lándzsát, és utánuk eredt. A vízmóson túl, rejtett katlanban, egy sziklafal alatti tisztás közepén terpeszkedett az óriási ügyüfa. Ágai toronyvastagságúak, égbenyúlók, csodaszamba ment, hogy egyáltalán a levegőben tarthatja őket. Egy elvarázsolt kastélyhoz hasonlított a fa, törzsét húsz ember foghatta csak körül. Az ügyüfa előtt tüzek égtek, s körülötte régi tüzek nyomait fedezte fel, fekete hamu, üszkös forgács hevert szanaszét. Tövébe áldozati edényeket helyeztek az aul lakói, így kértek áldást az istenüktől.

– Áldozóhelyre hoztál?! Gúnyt üzöl belőlem?

– Itt a helyed, Imre herceg! – szólalt meg az ügyüfa, legalábbis az egyik ágán ülő férfi.

A földre huppant, köpenye csörgött. Karoldu elosont Imre mellől, s az idegen bemutatkozott.

– Karakartal-kám vagyok, s azért hívtalak ide, mert az ég akarattya téged kiválasztott!

Imre kardot rántott, érezte, hogy nemsokára életére törnek. A kám felnevetett, dobót vett elő, s vadul ütögetni kezdte, miközben kurjantott, énekelt. Repedés futott végig a vaskos fatörzsön, villámlásszerűen ágazott szerte rajta, megpattant a száraz kéreg és földre hullt. Recsegett az ügyüfa, hasadozó háncsán egy arc elnagyolt körvonalai kezdtek kirajzolódni: csukott szem és hosszúkás orr düledt ki belőle, alatta tojásdad száj dudorodott, a végén áll gyűrődött ki a fából. Szél támadt körülötte, a balbalarcú ügyüfa roppant ágai alig észrevehetően kigyózni kezdtek, himbálóztak, ezernyi levele hosszan, éles füttyüléshez hasonlóan susogott. Egyszer csak elváltak ágaiktól a levelek, körkörösén libegtek a szélben, mintha nem kötné őket a föld, s még nem kötné őket az ég.

Farkasordító hideg vette meg a levegőt, orkánok előtt szokott így lehűlni hirtelen.

– Miféle bájolás ez? Felelj! – parancsolta Imre.

Karakartal-kám részeg kacagása belevegyült a forgószélbe, a herceg megsokszorozva hallotta őrzöngő igéit, mintha közelről susogná a fülébe.

– Íme, a türk Östen! Az kinek abád választottja, s kezén hordja a jelét!

– Ürdüng ez, nem Isten!

– Abád győzelemre vezethette volna türkjeit, de átallotta. Hatodik ujját is szégyelli a balján, ám lecsapni féli. Hadd jósolok: jobbját levágják

majd, s évszázadokig mutogatják a krösztények. Azzal öldöste népét, az Rómának úgy. Baljával csak a kantárt húzta...

– Még meglakolsz éles nyelvedért, Uraddal együtt!

Imre fenyegetését szétmorzsolta a szél, mint őszi falevelet.

Nekifeszült, bölény erejével küzdött, hogy talpon maradjon a fagyos légörvényben.

– Nem ürdüng ez, hanem az Östen. Nem azért vezérelt napnyugotra, hogy félúton vesztegeljen a népe. Abád vére benned erős. Akaratod vasból verték. Ne légy a krösztények hitese. Ebből elég. Hadd szóljon az Östen!

Karakartal-kám zajtalanul és könnyedén elszállt, akár a füst a jurt tetőnyílásán. Elült a sasszárnyú szél. Vihartól vemhes felhőkön áttűzött egy holdsugár, szivárványosan káprázva kivilágította az ügyüfa balbalarcát. Imre hátrálni próbált, elejtette kardját, akaratlanul is az ügyüfa bűvkörébe esett. Letérdelt elé, s a látottaktól elállt a lélegzete. Lángok emésztették a balbalarcot, mire fel kinyitotta évszázados szemét. Imrével farkasszemet nézett, és egyenesen a veséjébe látott. A herceg úgy érezte, mintha kifordítaná a jönhát, titkai szabad prédává váltak, melyek közt az Östen szeme kedvére keresgélhet, mintha béljósok matatnának áldozati marhák belében, jeleket keresve. Hiába kísérelte meg, nem láthatta az Östen arcát, mert az szakadatlanul változott és káprázott, a lángok minduntalan elégették és újat varázsoltak a helyére. Egyszerre öltött alakot benne mindenki arca, és senkié. Imre szólni próbált, de hasztalan, homlokára rótták minden gondolatát,

s az Östen szemének csak el kellett olvasnia őket.

Östen nem szólt, Imre mégis értette.

Ürdüngös látományok kísértették.

Hatalmas fejedelmi jurt előtt állt. Tőle nyugotra tengerrengeteg kezdődött, tőle keletre végeláthatatlan jurtváros terjedt szét, ameddig a magasban köröző sólyom szeme ellátott. Körülte álltak fiai, kipróbált vitézek, az égtájak, napnyugoti és déli uruszágok megvevői. Szálfák. Vállvetve szorították, tartották egymást, mint nyilvesszők a tegezben. Eltörhetetlennek, megtörhetetlennek látszottak. Napnyugot népeinek legyűrt kerályai előttük térdepeltek, hódolatuk jeléül roskadásig teletömött kincsesláda hevert előttük: holdfényű kristályok, veres és zöld drágakövek, solidusok, dénárok potyogtak a földre, melybe előző kerályok arcvonásait kalapálták, hogy hatalmuk örökkévalóságát hirdessék messzi földeken. Immár fabatkát sem érnek, mind beolvasztani való hiúság, jó lesz majd tarsolyt s kantárt ékesíteni. A meghódolt frank kerályok, szász fejedelmek, szerezseny hadurak, bizantioni császárok arcát már sosem verik aranyba, ezüstbe, legfeljebb dögróvárra kaparják. Imre intett, és intésének a fél világ engedelmeskedett. Katunja, ágyasai párnákon heverték, Imrén kívül senki sem illethette tejfehér bőrüket, csak a puha selyem. Vemhes hasukra puhán esett a drága szövet, melyen kilógó nyelvű hárszálak feszültek egymásnak, s feleségei hasán hatalmas szárnyú griffmadarak őrizték az uralkodó születendő gyermekeit. Kell is a sok maradék, hogy legyen ki uralkodjon a velág népein. Köröskörül verték a dobokat, hevesen, mintha

akarnák, hogy leszakadjon az égbolt, s ráömljenek a csillagok a népekre, beteljesítvén sorsukat. Aranyláncon fehér kaplonyt vezettek elé, a messzi Keletről hozták, és kerályok karjára való hófehér sólymot fogtak neki a fagyos Északról. Oly mozdulatlanul ült, mintha ezüsből öntötték volna a karjára. Ősten kék egének sátorboltja alatt egyetlenegy úr szavára ad a világ, méghozzá az övére, s mindehhez csak szabadon kell engednie forrongó vérét, mert ez Ősten akarata. Imrét megvakította a temérdek arany, fejét elcsavarták a kacér ágyasok s a több százezer szablya éle, amint villogott a sokaságban. Vérét felkorbácsolta leendő uruszágának látománya, hát mindez a drágalátus hatalom valóban az ölébe hullhat, csak ki kell érte nyújtania a kezét?

– Öld meg abádat, s hadd legyen úrrá rajtad az Ősten akarata!

Karakartal-kám kígyónyelvű igéi ismét a fülébe furakodtak. A semmiből termett elő, mint a halál. Szétvetette csörgőkkel, csengőkkel és szalagokkal kicifrázott köpenyét, ugrált, tapsolt és táncra perdült. Imrét még látománya kínozza, megrökönyödött, elborzadt e velág súlyos árától. Hogyan ölhetné meg az apját, aki *szerelemtes fiának* szólítja, s talán hiténél is jobban szereti őt. Ám meglehet, abája tévútra tévedt, csak nagy volt benne az akarat, mint a rossz lóban. Az Igfonba üldözte a kármokat, kivágták az ügyüfákat, betörték a balbalok arcát, s elátkozták azokat, akik nem templom köré temetkeztek. Milyen jogan tette ezt?

– Kétkedsz? Ne kételkedj. Abád lovát fordítva fogta be a szekérhez, lóhalálában nyargalja, egy helyben állva!

Imrében aljas háború dúlt. Kitört belőle az indulat.

– Milyen Isten kérhet arra, hogy abámat orvul meggyilkoljam?

– A krösztények Jahvéje nem arra kérte Ábrámot?

– Utolsó pillanatban elrettenté!

– Csak tétova isten ingadozik, s játszik embereivel. Ősten nem tesz próbára, Ősten áld, nem átkoz. Tálcán kínálja néked a velágot, mert benned folyik a Togrul vére. Álmos üköd feláldozták, vére megkente népe tengelyét, hogy megérkezzen ide a nagy hegyek közé, a haditáborba. Ám abád szorítja a kantárt, nem engedi a vágatát! Áldozd fel abád Őstennek, hogy véreddé váljon az akarattya, s népet gyűjthess, nyugotra nyargalhass, ölhess, ölelhess és elvégezd, amire születted! Nem Imre vagy te, hanem *Emre* kán, a velág ura!

A herceg mellét szorongatta, mire keze megakadt keresztjén, melyet Gellért püspöktől kapott gyermekkorában.

– Ürdüng szava, nem tűröm, távozz!

Imre egy pillanatra kiszabadult az ügyüfa búvköréből, felocsúdott és nekiesett Karakartal-kámnak. Vállon ragadta és a földre teperte. Birokra keltek, tépte, s mintha egyszersmind kopasztotta volna, hisz fekete tollak hullottak a táltosból, amint ütögette. Akkor érkezett a tisztásra Halfúngur, s rögtön az idegennek akart futni. Ám Karoldu elgáncsolta, s kést szegezett a nyakához.

– Eszedbe ne jusson megmozdulni, különben elvágom!

Ősten a hercegre vetette szemét, és ismét Imrébe lelkébe nézett.

Kegyetlen álomlátományt bocsátott elméjére.

Elfeketült a világ, halálhörgés fúrta a fülét, nyilak zúgtak uruszága felett, a pusztaságot csonthegek öveztek, csú-

Életfa 2

csaikon dögkeselyűk torolták meg a bő halálaratást. Imre e csonthegyek egyikének tetejébe igyekezett, lábszárakba, mellkasokba, gerincekbe kapaszkodva mászott felfelé, hogy megmeneküljön a sebesen ömlő vérözöntől. Fölötte koromfellegek kavarogtak, egyszer csak lángtengerré dagadt az ég, vasmadarakká sűrűsödött a füst. Elkezdtek szállni a förtelmes uruszág felett, acélkarmukat belevájták a menekvő magyarik mellébe, s Imre elé hajították vértől csöpögő, dobogó szívüket.

– Elpusztul uruszágod, ha ellenszeglülsz az Ősten akarattyanak, s akarattya másra száll, mert az Ég akarattya mindig beteljesül. Ha meg nem hajolsz, uruszágod elpusztul. Belé lövi nyilát, belé veti kelevézét! Eljövend más nép Napkeletről, mely még senkiházi pórnök méhében szunnyad, és láthatatlan, mint ürdüingszekerek nyoma sivár földeken. Csak Ősten szakíthatja fel ágyékukat, hogy harcosaival eláraszszák a velágot. Ama nép kivágja vemhes asszonyaitokból a magzataitokat, jövendőtöket élve eltemeti, s uruszágod bölcsőjét kopurcsgá rontja.

Imrébe nyílzaporként zúdultak e szavak. Vértett a lelke, vértett a szíve. Ő lesz uruszágának megrontója? Pedig abája hányszor megvédte népét, s jómaga is a tavalyi esztendőben verte szét a német vértések seregét. Egybeterelte minden erejét, köröszjtét szorongatta, üvöltött és felszabadult a látomány lidércnyomásából.

– Szemfényvesztő! – kiáltotta, és arcon fejelte Karakartal-kámot.

– Abagyilkos a fél velágért sem leszek! Istengyilkos még úgy sem!

Karakartal-kám orra vére befolyt a szájába, de tovább gyözködte a herceget.

– Akkor népgyilkos se légy! A Togrul vére erős benned, te vagy az Ősten akarattya.

Tépdeste hajukat, ruhájukat a forgószél örvénye. Imre nekirugaszkodott, felvette kardját, és megindult, hogy beledöfje az ügyüfa balbalarcába.

– Ne áruld el az Őstent! Legalább te nem, Emre kán!

Karakartal-kám Imre lábába kapaszkodott. A herceg megfordult, és belé mártotta vasát.

– Elég!

Hatalmas szélvihar támadt, taszította Imrét, hasztalan próbálta, alig közelíthette meg az ügyüfát.

– Pusztulj, Ürdüing!

Ősten szeme sírt.

Behunyta könnyes szemét, az arc körvonalai kezdtek visszahúzódni a fába. Enyhült a széllökés, ám Imre minden porcikája megdermedt. Oldalt fordult, ahol is egy koromfekete bika kaparta a földet. Sötét, egyöntetű testét mintha vasból kovácsolták volna. Tág orrlyuka gőzt fújt, szeme kihívóan villogott, vastag, bordás szarva előremeredt. Lángoló szeme lenyügöző erővel hatott, Imrének földbe gyökerezett a lába. Vad félelem szorongatta, lihegett, zúgott a feje, zsibbadozott minden tagja. A fekete bika öltre ment, ám Imre teste félrehanyatlott, s helyette egy fehér bikával ütközött a táltos, mely mögüle vágatott elő. Rettenetesen nagy volt ez is, szeme szénként izzott, forró páráit fújt, és nekiesett a fekete bikának. Öklelték egymást, roppant szarvuk szikrázott, amint ütköztek. Szilajon futottak a fa körül, igyekeztek oldalból nekirontani a másiknak. Súlyos léptek alatt rengett a föld, őselemek találkozásakor csihológdik akkora tűz, oly erő, mint amikor öltre mentek. Emre

kán bikája támadásba lendült, ám az ügyüfa megmozdította egyik gyökerét, és a fehérén izzó állat belebotlott. Iszonyú döngéssel esett el. Karakartal-kám fekete vasbikájának kapóra jött az isteni beavatkozás, előre szegezte vasalt szarvát és nekirontott a fehér bikának. Bordájába fúrta, felsebezte, s fehér szőrét bevérezte. Oly mélyen ütötte a sebet, hogy erőlködve tudta csak kihúzni belőle a szarvát. Imre ingen veres folt terjedt szét, seb virágzott a mellkasán, súlyosan vérezett.

– Hercegem!

Halfúngur elkiáltotta magát, hirtelen felállt, fejével állon verte Karoldut, s dühösen beleszúrta lándzsáját. A fehér bika fújtatott, égnek szegezte fejét és felbőgött. Az éjsötét bika nem kímélte, ismét nekilendült és a fehér szívéig fúrta szarvát. Ordított, kapálózott a fehér bika, izzó szeme mindörökre kihunyt. Imre száján kibuggyant a vér. Halfúngur rusz dühvel rontott a fekete bikának, oldalba fúrta lándzsáját, az felnyögött, meglódult, és belefutott a

rengetegbe. Karakartal-kám lelke visszatért testébe, bordája vérezett, mire fel Halfúngur elővette kését és neki akart rontani. Az ügyüfa törzsében azonban odú keletkezett, Karakartal-kám beleült, s mire Halfúngur odaért, már csak a beforradó fába vághatta kését. Halfúngur térdre hullt, és véresre karmolta az arcát, majd a hamuba markolt, s bekente vele. Ūvöltött. Imréhez fordult, a herceg keze mereven, jegesen markolta mellkeresztjét. Rohamosan forgott körülötte a világ, körbe-körbe futott, mint ló a karámban. Hogyan regéli el mindazt, ami történt, és ki hiszi el, hogy igazat mond? A ruszokat, ha még életben vannak, meggyőzheti, az ault kiirtják, s az ügyüfát kivágják, még az írmagját is kiirtják. Feltépte Imre ingét, a sebeit vizsgálta. Akár egy vadkan agyara is beletörhetett volna, akár medve is okozhatta halálát. Oleg is elveszett, a ruszokra senki sem gyanazkodhatna Biharvárott. Alighanem azt mondják majd, hogy szerencsétlen vadászbaleset érte...

Eszteró István

Egy fotó fölé

*A képen ott áll a hetedik osztályból
tizenhat diák derengő reménység
tengerén, majd ötven éve, vers-
zászlót lengetnek, jelzők, metaforák
röpködnek színpadról a sejthető
közönség felé, mely nem fért fotóra,
de soronként csillan fel a szem,
rajzolódik szemöldök íve, arcvonás,
hallatszik visszafogott légzés, székek
reccsenése, érezni a nézőtér feszült
figyelmét, rajta a felvételen, ami
nincs, szavaltok zengő hullámai,
halk köhécselés, alig mozdulat,
hófehér blúzok zizzenése, a kézzel-
fogható csendbe huppant, ember-
öltőnyi aratás-, kapálásba fakult
kalap, egy apróság mocorgása,
nem hagyható magára, ablakon be-
tűz a nap, porszemcsék kigyúló,
kihunyó verssorokba rendezve, élő,
nem élő sorkatonák, mint emlék-
oszlopon Végvár² két világháborús
hőseinek elmosódó listája, hol fogy
lélekszám, kristályhangú daloló,
pirult arcú táncos, szavaló, színjátészó,
országhatárok függönyén, óceáni
kikötők színpaddeszkáin túl sodort
sorsok, olvasd gomolyfelhőkkel
gomolygó nevük el: Ciolac Anna,
Császár Olga, Kovács Erzsébet,
Balogh Katalin, Agócs Mária,
Vass Julianna, Szilágyi Erzsébet,
Topcsov Mária, Szőke László,
Ardelán Mihály, Vicze Ferenc,
Katona Sándor, Szalai Mária,
Balogh Gizella, Lőrincz Magda,
Szenteán Julianna, néhány maradt*

*csak hon a százéves Ady Endrét
köszöntők közül, vigyázd, ó, Uram,
az ígéret szülőföld igéjét, nélküle
fű, fa, göröngy se érti magát, mire
mélyen meghajolnak, kong a kultúr-
terem, szék sincs, iskola eladva,
lerakat vagy raktár, ez a fekete-
fehér pillanat régvolt ifjú szívekben
is talántán fikció.*

* Végvár (románul: Tormac, németül Rittberg) település
Romániában, Temes megyében.

Tomahawk

Kele Lacinak

*Hajdani harcos indián koromból
van egy fényképem, fejemen pár dísz toll,
arcom oly riasztó festék-, koromtól,
kutya se ismert rám, gyorsan eliszkolt,*

*társam Csörgőkígyó, aki pléhdobját
pergette büszkén, amíg én, Fő Mágus
a furulyámmal tilinkózva jobbján
buzgólkodtam túlzajongni mégis,*

*kurjongattunk folyvást vak merészen
indiánféle törzsi riadót,
ijesztgetve ellent harcra készen,
a láthatatlan gyáva inalót,*

*az utcán sorakozó eperfák
egyikét szállta meg csapatunk,
harsogtuk fentről fennen az elszánt
lopakodót elborzasztó dalunk,*

*tán dallama se volt, csak összevissza
kornyikáltunk vihar előtti csendbe,
paták dobaját szív hangozta vissza
félelmet tönkre tomahawkkal verve.*

Farsangi rigmus

*Micsoda maszkabál,
extra haj, raszta, sál,
rongyot, lábat, kezét
ráznak a jelmezek,
politikamentes
a hajós, a hentes,
nem rázok, Cotroceni,*
zászlót, se csokrot én,
ilyenkor farsangkor
kupa bor barangol
utcára költözött
hordó és száj között,
amíg csak áll a bál,
béna is rúgkapál...
csillanj, csillagpárta
száz szerelmes párra,
ahol sörök habja
a holdat itatja,
friss farsangi fánkra
jön a tömeg lázba,
s hogy a csinos maszka
milyen leakasztva,
költő se magában
jár farsang havában,
fut, amerre Múzsza
ráncigálva húzza,
és színes szalagot
forgatnak angyalok,
hogy a ríme végül
fodraikba szédül.*

* román elnökségi palota Bukarestben

Madonna

Szentpáli-Gavallér Zsuzsa

A fácska

– Sikerült – mondta Léna, miközben letette a telefont.

– Komolyan? – kérdezte a nővére.

– Igen, ezeknek kell, és érte is jönnek.

– Mikor?

– Egy óra múlva.

– Ilyen gyorsan? Nem lesz időnk előkészíteni!

– Ez van – mondta a fiatal nő szomorúan, és rápillantott a hatalmas, szinte az egész szobát betöltő fácskára. Egészséges leveleire rásütött a nap. Zöld zuhatagként zsongott benne az erő és az élet.

– És mennyit fizetnek?

– Nem bírtam pénzt kérni érte.

– Megörültél! Egy ekkora szobanövényért egy halom pénzt lehetne elkérni. Megnéztem a neten. El kellett volna árvereztetned vagy mi. Te meg csak úgy odaadod?

– Az enyém, azt csinállok vele, amit akarok.

– Nem vagy normális – rázta meg a fejét bosszúsan a másik, és kiment.

Léna szeretettel nézett a feje fölé magasló növényre. *Ficus benjamina*. Csüngőágú fikusznak is mondják. Amikor hozzákerült, olyan kicsi volt, mint a tenyere. Amikor ajándékba kapta. Amikor még ő élt. Később végighordozták fél Európán. A különféle ösztöndíjak során állandóan magukkal vitték, és a fácska túlélte minden vonatutat, költözést, átültetést, házibulit, csalódást és örömet.

Fáradtan megfordult, kiment, és egy vízzel teli vödörrel jött vissza. A vödört, amiben törőlkendő úszott, letette a fácska mellé. Kihalászta a kendőt, kicsavarta. Lassú, gondos mozdulatokkal elkezdte törölgetni a levelekről a port. Nem lehet tovább halogatni, kell a hely a gyerekszobában, szeptemberben iskolába kerülnek az ikrek.

Közben visszajött Léna nővére, ő is hozott egy törőlkendőt, megnedvesítette, és a másik oldalon fogott neki a növény tisztításának.

– Hát, már jó ideje nem törőlted le a leveleit – mondta az idősebb, és nagyot tüszentett.

– Nem volt időm ilyesmire.

– Persze, nem csodálom.

– Köszönöm, hogy segítesz.

– Ha már itt vagyok...

– Jó, hogy itt vagy, nélküled nem menne.

A másik bólintott, kicsit arrébb lépett, és folytatta a munkát. Csendben dolgoztak egymás mellett. Levélről levélre fényesebb lett a fa, mint egy menyasszony vagy egy glóriába vont felmutatás. A fiatal nő pedig arra gondolt, hogy ez az élő emlék lesz az első, amitől meg kell válnia.

– Legalább tőled el tudok búcsúzni – motyogta halkan.

– Mit mondtál? Nem értettem – kapta fel a fejét a másik.

– Semmi, semmi, csak hangosan gondolkodtam.

– Na, már nincs sok hija. Remélem, nem várják el, hogy majd mi cipeljük le a harmadik emeletről.

– A telefonban mondtam, hogy...
– kezdte el Léna, de nem tudta befejezni, mert éles csengetés szakította félbe. Bedobta a vödörbe a kendőt, és kiment ajtót nyitni.

– A fikuszért jöttünk – mondta köszönés helyett a folyosón álló elegáns, fiatal nő. A beszűrődő nap oldalról világította meg gondosan kisminkelt arcát, de nem tudott melegséget varázsolni rá. Hideg határozottsággal nézett be a lakásba.

– Jó napot – szólalt meg Léna zavartan.

– A vezérigazgató úr személyesen jött el, hogy megnézzé – fordult a fiatal nő a mellette álló idősebb öltönyöshöz, aki erre szótlánul bólintott.

A látogatók mögött, kicsit távolabb, két munkásruhába öltözött fiatalember állt. Zsebre dugott kézzel, unottan figyelték a beszélgetést. A fiatal nő és a férfi belépett a lakásba. Oldalt, a folyosón gyerekcipők sorakoztak, a fogason kabátok, pulóverek, sapkák sokasága, a földön elszórt játékok. A férfi enyhé undorral nézett körül, óvatosan kerülgette a padlón heverő akadályokat. Nagyon vigyázott, hogy hozzá ne érjen valamihez. A fiatal nő mellette tipegett, és folytatta a lépcsőházban elkezdett beszámolót.

– A telefonban azt mondta, hogy olyan helyet szeretne neki, ahol meg-

becsülik, ahol vigyáznak rá, meg hogy akárkinek nem adná oda – majd szinte vihogva, némi gúnnyal a hangjában hozzátette –, mintha valami kedves háziállat lenne!

A férfi nem válaszolt, a folyosó végére érve belépett a szobába. A fiatal nő követte.

– Ezért gondoltam, hogy na, ezt látania kell. Mindenesetre természetesen a vezérigazgató úr dönt, hogy akarja-e, hogy ez bekerüljön az újonnan felújított irodájába.

A két látogató megállt a fácska előtt. Méltósággal ragyogott a rááradó fényben, egy kicsit még nagyobbnak és még hatalmasabbnak tűnt. A férfi vetett rá egy gyors pillantást, lebiggyesztett szájjal körülnézett a túlszűfolt helyiségben, gyorsan megfordult és kiment. Ahogy a fiatal nő megpróbálta utolérni, magassarkújának kopogása végigpattogott a folyosón. Léna és nővére mereven állt a fikusz mellett, aztán döbbenet egymásra néztek.

Ezek után már gyorsan ment minden, újra lépések hallatszottak a folyosóról, az ajtóban megjelent a két munkásruhába öltözött alkalmazott. Gyakorlott mozdulattal lehajoltak a fácskához, és könnyedén megemelték a nagy, barna cserepet.

Léna szeme előtt még akkor is ott lebegett a kisteherautóra szíjazott fikusz vörös égbe meredő ágainak képe, amikor már csak a sötét utcát bámulta az ablak előtt.

Anyám könnyű álmot ígér

Álom

A tetőterazon

Judit a lépcsőházat választja, esti kóborlásából visszatérve nem lenne képes a lift szűkös levegőtlenységét elviselni. Ahogy belép a többlakásos társasházba, üresen kong az épület, minden lépése visszhangzik, mégis úgy érzi, a fejében lévő gondolatok minden teret betöltenek körülötte. Megy fel a lépcsőn.

A jelek már régen megvoltak, mégsem vett észre semmit. Sem a különleges parfümillatot az ingén, sem az elforduló tekintetet, sem az erőltetett kedvességet.

Első emelet.

Az utóbbi hónapokban szúrós lepelként vette körül a fájdalom, fénytelen magányba és mozdulatlanságba zárta. Egyedül gyászolt, mintha a másik nem viselt volna súlyos terheket.

Második emelet.

Pedig a férje próbálkozott, menjünk el innen, talán nyaralni valahová, ki kell törnünk ebből. Nem, ő nem akart. Nem akart semmit.

Harmadik emelet.

Aztán Tamásnak egyszerre, de lehet, hogy egy fél éve is volt már, állandóan dolgoznia kellett, éjfélig tartó értekezletekre, megbeszélésekre járt. Ma

megint tovább kell maradnom, te csak feküdj le nyugodtan, nem kell megvárnod. Egyre gyakrabban jött késő este, sőt éjszaka haza, és mindig ugyanaz az édes illat lengte körül.

Negyedik emelet.

Két napja hosszan elbeszélgettek.

Ötödik emelet.

Hatos ajtó. Mögötte a szinte üres lakás, ahol már csak az ő holmija van és az érintetlen gyerekszoba, megdermedt, üres kisággal, fájoan rendezett könyvespolccal és játékokkal. Nem áll meg a lakás előtt, megy tovább.

Tetőterasz feljáró.

Ide már csak egy létra vezet. Megáll előtte, kicsit megpihen. Szoknyáját egyik kezével összefogja, másikkal a hideg vasba kapaszkodik. Felmászik a létrán, kinyitja a csapóajtót, és fel lép a teraszra. Itt-ott elszórt csikkek, üres üvegek. Erős szél fúj, tépi a blúzat, rángatja a haját, mint egy kegyetlen szerető. A teraszt korlát veszi körül, átmászik rajta, a lába éppen elfér a párkányon. Amikor a háta mögött mind a két kezével megkapaszkodik, akkor hallja meg a gyerek hangját. Erős és harsány, mint az első infúziók előtt.

– Anya, ne tedd! – azt mondja.

„Gyermek voltam...”

Állok a konyhában, fogom anyuska szoknyájának szélét. Jó meleg van itt a tűzhely mellett, még a sütő is megy. Vigyáznom kell, hogy oda ne érjek a másik kezemmel. Anyuska főz. Valami levest. Zubogó vízbe meghámozott és felvagdalt zöldségdarabokat tesz. Nagyot csobbannak, majd elmerülnek a lábosban. Mindegyik után magasra szökken a leves. Az illata betölt, nagyon éhes vagyok. Mindegy, hogy mi lesz az ebéd, csak minél hamarabb készen legyen. Én megeszem mindent, nem szoktam válogatni. A sütőből fűszeres hús illata száll fel. Az üvegen keresztül látom, ahogy pirosodik a csirkecombon a bőr. Azt hiszem, mellette burgonya van a tepsiben. Anyám most fakanállal megkavarja a levest. A lábos felett a gőz hosszú fonalként magasra száll. Követem a szememmel, göndörödik ide-oda. Elkanyarog a konyhaszekrények ajtajára ragasztott cetlik mellett. A fehér papírlapok szinte ragyognak a sötét konyhabútoron. Azt olvasom rajtuk, hogy poharak, tányérok, fűszerek, a mosogató felett pedig hideg víz, meleg víz, zárd el a csapot. Nem anyuska írása, de kedves, bátor betűk. Türelmetlenül toporgok, egyik lábamról a másikra állok.

Péter, ne ácsorogj már itt folyton, menj be a nappaliba, és ülj le a fotelbe, mindjárt elkészül az ebéd, mondja nekem anyuska. Nem akarok kimenni a jó illatú konyhából. Jó itt mellette, végre nem fázom, és szeretem nézni, hogy mit csinál. Édesem, nem érted, hogy így nem tudok dolgozni, ha folyton

útban vagy, mondja megint, de nem mozdulok. Megfogja a kezem, le akarja fejteni a szoknyájáról, nem engedem. Kérlek, ereszd el, nem lesz semmi baj, szinte könyörög.

Addig simogatja, amíg a kézfejem ellazul, utána egy pusztit nyom a tenyerembe, és átvezet a másik helyiségbe. A szoba nagy és tágas, elegáns bútorokkal van berendezve, a falakon festett képek. Az egyikben megakad a tekintetem. Vágtató lovakat ábrázol. A lovak sörénye különösen szép, ahogy összeborzolódnak a szélben. Szeretem a lovakat, egyszer majd ki fogom próbálni, milyen érzés lovagolni. Vagy lovagoltam már? Nem emlékszem. Beülök az egyik fotelba, forog, forgok vele én is. A fotel mögött hatalmas, nyitott polcos szekrényben különféle épületek makettjei, mellettük kis táblák. A rajtuk álló feliratokat innen is el tudom olvasni. Marseille, könyvtár, München, iroda, Chicago, színház, tervezte Szegedi Péter. Szinte mindegyiknél áll egy serleg vagy egy érem. Az egyik polcon bekeretezett fényképek sorakoznak. Mosolygó emberek fognak kezét, sétálnak vagy komolyan néznek a kamerába. Nők és férfiak, de egy szakállas, magas férfi minden képen rajta van. Már láttam valahol ezt a férfit, de nem tudom, hol.

A konyhából hallom az abrosz suhogását, a tányérok és az evőeszközök megcsörrenő hangját. Már nem sok híja, megterítem az asztalt, és addigra kész is az ebéd, még egy kis türelem, mondja egy hang, hirtelen nem is úgy

cseng, mint anyuskáé. Aztán megáll egy nő a szobaajtóban. Furcsa az arca és kicsit ijedt. Ugyanaz a szoknya van rajta, de ő nem az anyám. Kérdezgetni kezd. Péter, miért nézel rám ilyen furcsán? Minden rendben? Nem értem, hogy miért nem anyuska jön, egyáltalán, hol van, hiszen az előbb a konyhában még a szoknyáját fogtam. Hol van anyuska, kérdezem. Milyen anyuska? Jaj, csak nem az anyádra gondolsz, kérdezi a nő. Bólintok. Miért nem érti, hogy mit mondok, gondolom. Ne bolondozz, már jó húsz éve elment szegény, mosolyog rám, és bejön a szobába. Ahogy lehajol, parfüm illatát érzem. Jázmin, pézsma, egy kis kókusz és gyömbér. Valami rémlik, valahonnan ismerős. Mégse tudom, mit akarhat tőlem ez a nő. Lehet, hogy belopakodott a lakásba és lopni akar. Most úgy tesz, mintha kedves volna, de aztán leüt és kirabol. Félek, kiabálni szeretnék, de nem merek. Érzem, ahogy gyorsan ver a szívem. Nem ismerlek, nyögöm, ki

vagy? Látom, hogy megdöbben. Aztán kiegyenesedik, hátrasimítja a haját, és becsukja a szemét. Nagyot sóhajt, rám néz, megsimogatja az arcom. Fáradtan az ajtó felé fordul. Ezt is elfelejtette? Istenem, mi lesz velünk? Ezt suttogja maga elé kétségbeesetten, miközben kimegy a szobából, de én meghallom. Most sír a konyhában. Jó fülem van, mindig is meghallottam mindent, talán az is, amit nem kellett volna. Még sokáig érzem a bőrömön kezének meleg, érdes tapintását.

Elöttem az alacsony üvegasztalon is fényképek vannak. Mindegyik kép alján egy-egy apró cetli nevekkel. Az egyiket felfedezem az arcát. Fiatalabb rajta. Egy szikla szélén áll, és boldogan nevet, fehér menyasszonyi ruhájába belekap a szél. Mögötte a szakállas, magas férfi fekete szmokingban áll, hátulról átkarolja. Viszket az állam, megsimogatom. Nekem is szakállam van. A cetlin ezt olvasom: Péter és Lili.

Égiek áldása

Kaiser László

Úgy döntöttem

*Úgy döntöttem: végleg megöregedtem,
imígyen vagy úgy, de ehhez lett kedvem,
ha másképp döntök s vissza ifjúságba,
kísérjen akkor is Istennek árnya.*

*Évek múlásával elsimul minden:
hitem megmarad, mint a legfőbb kincsem,
öregen-iffjan és fiatal-vénen,
akkor is mindig magam életében.*

Szint a szinttel

*Szint a szinttel szokott tárgyalni,
mondta nemrég egy politikus,
valószínűleg a hierarchiára
gondolt szintes agyával.
Én meg arra gondolok,
hogy jó beszélgetni mással,
bárkivel, de mindenkivel is,
akár a szintem alatt van,
akár fölötte.
Szóval beszélgetni jó,
keresem mindig
a közös pontokat
s valami mindig összeköt.
Tárgyalni nem annyira
szeretek, csak ha muszáj,
ám mindezt mégis megtárgyalnám
szívesen a politikussal,
bár nem vagyunk egy szinten
semmiképp.*

Szerepekben

*Elszereplem szerep versem,
kivé, mivé kéne lennem,
vagyok vajon akkor bennem,
mikor végleg szerep lettem?*

*Szerepekben és versekben,
dicsőülten, kegyvesztetten
szabad végre már elmennem:
úgy leszek, hogy nem is lettem.*

*Úgy voltam a kegyelemben,
ahogy élő holttól retten,
intek búcsút békességben,
velem marad szereplésem.*

*Ennyi volt az összes énem,
lépek túl a verselésen,
nem mondom, de mégis kérem,
szerep legyek mennyben, égben.*

Tóth Ágnes

Tavaszi túra

Vakondtúrás barna bögyén ülök. Az ég épp olyan, mint Chaplin arca, miután belevágtak egy adag tejszínhabot, és egy rosszindulatú szarka eljátssza nekem a volt anyósomat, miközben fél szemmel figyel. Rá nem haragszom. Örülök, hogy végre szilárd talaj van a fenekem alatt, és nem a benzingőzt szívom, hanem a határ határtalan illatát. Ettől aztán el is bódulok, mint aki kiürült hordóból próbálja kiszívni a bort.

Hullámszik a vetés meg a kedvem. A vetésről csak sejtem, hogy zab, a kedvemről viszont tudom, hogy zabos. Nem csoda, hiszen legalább 15 kilométerre vagyok a várostól, kinn a határ szélén. Úgy kell nekem! Nem akartam három kilométert gyalogolni, most ötször annyit fogok.

Kíváncsi vagyok, bejön-e holnap dolgozni P., bár tíz az egyhez, hogy nem teszi. A fejét nem törtem be, de az orrát igen, és amikor kirúgott a kocsiból, már kezdett dagadni a szeme is. Kár. Nem fogja látni a televízióban az ökölvívó-mérkőzést és a nőknek is hiányozni fog az üzemből. Mindegyik odavan érte. Rá nem jövök, hogy miért. Azt mondják: úgy, de úgy tud nézni a két szép szemével.

Ha rámpillant, mindig az a két libaszem jut eszembe, amit Etus a macskák tányérjába dobott, és én az üres konyhában legalább három percig nem tudtam, ki a fene néz rám olyan me-reven. Ezért kerülöm a tekintetét, és

bevallom, szívesebben bámulnám magam a liftes fiú fekete szemében, ha az nem lenne tele Mancika földgömbnyi mellével.

Most egyelőre a kézitükrömben bámulom, hogy milyen vicces vagyok így fél szájjal. Teljesen a bal arcomra kenődött a rúzs, és miután letörlöm, megállapítom, hogy festék nélkül jobban festek.

Felállok. Néhány madár felrebben. Ahogy így elnézem, én vagyok az egyedüli madárijesztő a tájban. Mennem kell! Úgy látom, a Napnak is. Én előnyösebb helyzetben vagyok, mert ha nem bírom ki a látóhatárig, akkor egy bokor mögé is elbújhatok.

Kinézek magamnak egy ösvényt, ahonnan rálátok a városig nyújtózó országút foltozott hátára. Itt nem fog kiröhögni senki. Szoknyám földi maradványáról lesöpöröm a föld maradványait, és topánkámat a hónom alá csapom. A virágzó fák fehérre és rózsaszínűre festik a dombot. A gólyahír sárga fejcskéi fűbe szórt csillagok, és a százszorszépek cseppet sem beképzelték. Hangyák sűrögnek egy méhecske teteme körül, és egy pillangó összetéveszt valami óriásvirággal. Kedves tőle.

Felemelek egy alvó csigát, és több száz méteren át próbálom hasztalanul figyelmeztetni arra, hogy mi történik a házával, ha nem jön ki belőle, de a csiga okos kis jószág, ezért megérdemli, hogy visszategyem a fűbe.

Ünnepvárás

A szél felkapja a szoknyámat, és most olyan vagyok, mint az árbocrúd, amire éppen felhúzzák a vitorlát.

Lépek, lépegetek. 1, 2, 3, ...340, ...1564, vajon hány kilométert jöhettem?

A talpam erősen tiltakozik, ezért megtörlöm a fűben, és visszahúszom a cipőmet.

Már erősen szürkül, amikor éktelelen zörgéssel utolér a Kis Göncöl földi mása. Az öreg paraszt úgy néz rám, mint a lidércre.

Tűsarkú cipő, derékig felhasított szoknya, félujjas blúz, a másik felével éppen neki integetek, később bele is trombitálok, mert hüledeznek a levegő, mint mellettem az öreg. Bajusza lelóg az ádámcsutkájaig, és a kalapja olyan avas, mint a dédanyám jóskártyája. A száját nem látom, de a szemét igen. Fene a kárörvendő vigyorába!

– Dohányzik? – kérdem.

– Igen – mondja, és kíváncsian sandít a retikülömré.

– Akkor adjon egyet – mondom. – Akármilyet.

Csak vacsora után szokott. Otthon. Hát ezt megbeszéltük.

Kíváncsian figyelem a lovak formás tomporát, amíg az egyik fel nem emeli a farkát. Akkor félrefordulok.

Felvillannak a fények. Mintha macskák jönnének felém a sötétben. Leugrom és intek. Az öreg letér balra, és a lovakra csap, én meg a karomra, vállamra, lábszáramra ütök, de csak egyetlen szúnyog döglök meg. A többi elkísér.

Azért csudajó fűillata és földszaga van a határnak így májusban, és a tücskök, békák, szúnyogok igazán mindent beleadnak, hogy felvidítsanak.

Már nem is bosszankodom azon, hogy milyen hülye voltam. Vagyok. Leszek?

Soha nem hittem volna, hogy P. ilyen rámenős. És éppen velem. Bár lehet, az izgatja, hogy ő nem izgat engem.

Délután elakadtak a villamosok. A bosszús tömeg színesen bandukolt az út közepén. Nem volt türelmem kivárni, míg újra indulnak a sárga dögök. Gyalog vágtam neki az emelkedőnek. Etus alig három kilométerre lakik, és éppen varrja a tavalyi szoknyámnak valót. Ha most sem megyek próbálni, lassan tavalyelőtti lesz. Így játszadoztam az idő fogalmával a szoknya harangjában, míg fékezés és bűbájós hangcsikorgás szólít ki alóla.

– Merre megy, Katinka? Elviszem egy darabon.

– Az jó lesz – mondom libaszemébe nézve –, mert már majd kitörök a bokám.

Később a nyakam is majdnem kitört, amikor P. letepert az ülésre, de sikerült úgy megharapnom, hogy örökké viselni fogja.

– Veszett kis dög – sziszegte.

– Menjen oltásra – mondtam, és miközben birkóztunk, előgurult az ülés alól egy üveg konyak. Megragadtam, és elhelyeztem az arca közepén egy recscsenés kíséretében.

Előbb megijedtem, hogy kárt tettem benne, de később megnyugodtam, mert az üveg ép volt, és a konyaknak nem volt híja.

P. olyan lett, mint akinek az arca közepén állították ki a zöldségtermesztők díjnyertes paradicsomát, és miközben ezt fájdalomosan ellenőrizte, lenyomtam a kilincset. A fű bedugta zöld fejét, és én egy erős rúgástól elterültem ben-

ne. Támadóm indított, fordult, és én úgy villantam fel a porsapka tükrében, mint zöld alapon egy ferdére sikerült lehúzás kép.

Ahogy nőtt köztünk a távolság, úgy csökkent a torkomat fojtogató szorítás...

Mi az? A tücskök elvesztették vonóikat? Nem, nem. Csak én érkeztem meg a betonfalak sűrűjébe.

Azért a város zaja éppen úgy megnyugtat, mint a tücskök muzsikája, és szerencsére már nem lakom messze. Már itt is van az utcánk. Ha csak egy árva villanykörte égne, láthatnám, milyen szelíden domborodnak a macskahátú kövek. Köztük portulácska tannyázik, és egy-egy gondos házigazda apró kertet varázsolt az utca arcára. Kétoldalt öreg akácfák bóbiskolnak, és legalább öt házra van kiírva, hogy „Harapós a kutya”. A miénk nem az. Mert nincs is kutyánk.

Óvatosan lépkedek. Még jó, hogy fehérre van meszelve a ház. Megcsap

a kerítésen áthajló orgona édes illata, és ha nem lenne elegendő mára az erotikából, buja gondolatokra serkentene.

Kihalászom a táskámból a kulcsot, és miközben kitapogatom vele a zárat, elemezni próbálom a mai délutánt.

Nem érzek mást, csak azt, hogy a természet így tavasszal csodálatos, varázsillatú, oltári zöld, kék, sárga, barna, lila meg mindenféle színű, és én hülye, városi tyúk, hosszú évek után ma fedeztem fel igazán, és ez határtalanul boldoggá tett.

Ehhez pedig egy libaszemű kandúrmadár kellett, aki sajnos a főnököm, és holnap vagy azután – attól függ, mikor gyógyul – ki fog rúgni.

De nem fáj. Könnyű vagyok. Mezei illatú. Fene nagy nyugalom ül bennem. Szinte hallom, ahogy azt harangozza a lábával:

„Min-den
rossz jó
va-la
mi-re”.

Fábián Judit

Ébredés

*Samponod temetővirág-illatú,
modorosan csordogál fejedre.
Rájössz, hogy a világegyetem törtrésze
vagy,
hajszál töredezett vége.
Ólomsúlyú vízsugarak
mesterséges vízesésként roncsolják
hajhagymáid.
Elméd óvod a habzó jelentől.
Klóros víz ömlik arcodra.
Kórosan józanít.
A tüskés zuhanyt okolod
sorsod miatt.*

Fakó

*Hajat festeni?
Nem színezem be mikro-világom.
Minden ősz hajszál egy bokor vékony
bordája, egy gyenge levél
erőssé edzett erezete.
A műszín a gerinctelenek tónusa.*

Kérdőjelek

*Miért kell aludnom?
Hogy elmém szétszórja kusza szálait
a szakadt paplanon?*

*Hogy agytekervényeim sötét
örvénybe taszítsák
a gyógyító éberséget?*

*Egy ravasz álomba bújtatott
forgatókönyv hiteti el velem,
hogy Apám a kórház halálsavas
betonlabirintusában meggyógyult.*

*Ébredéskor mennybe költözött arcát
szétzúzza a műút zaja.*

*Miért kell felébrednem?
Lehetnék alvajáró a forgalmas autópályán.*

Kétségbeesés

*Mézsínű darázs
töltődik
a téli nap apatikus sugaraiból.
Apró drónként
fűrkészi a
fürengeteg felhozatalát.
Rovarhiány. Télhiány.*

*Egy elhízott eb oldalába
fűródik a
darásbosszú.*

Fohász

Domonkos László

Kapitán Tuskes

A városháza előtt tereltek föl a kocsikra. Később átraktak a zárt nagy rabszállítóba, a Gulagot megjártaktól aztán hallottam, hogy ezeket fekete varjúknak hívták. Bennük zötykölődünk órák hosszat, végig valamerre a Nagyalföldön, az aprócska rácsos ablakokon csak a kopár lapos, bánatosan örök-őszi tájat lehetett látni, fogalmunk sem volt, merre járunk. Egyszer hirtelen megálltunk, a ruszki katonák csak némán intettek, hogy lefelé. Kihalt, néptelen síkság nyúlt mindenfelé a semmibe. Sorba állítottak az út mentén, egyesével, a tiszt kezében a pisztolya, körülötte a katonák a dobtáras PPS-ekkel. Sejtettem volna, hogy ez következik. Csak anyám járt eszembe, otthon, Alsóvároson a Martonosi utcában, ugyan hogy a fenébe fogja szegény megtudni, hol vagyok elkaparva?

A tiszt váratlanul mondott valamit, ösztönösen hátranéztünk, láttuk, hogy félreérthetetlen mozdulatot tesz a kezével a slicce felé. Mintha a lélegzet kiszakadt volna a mellkasomból. Pössentő. Nem néztünk egymásra. Végeztük a dolgunkat, nagyokat lélegezve.

A városban tucatszám zsúfoltak be bennünket a cellákba, levegőtlen volt és irtózatosan bűdös, de csodálatosképpen mindenkinek jutott hely a priccseken, igaz, majdnem mindig akadt, aki álldogált vagy járkálni próbált. Vegyes társaság voltunk persze, idősebb forradalmi bizottsági vezetők meg tagok, velem nagyjából egyko-

rú harminc körüli vagy még fiatalabb lelkes aktívkodók – a nálunk legfőljebb csak pár évvel idősebb, magas, jóvágású, láthatólag gondosan kiválogatott legényekből álló pilóták külön kasztot, különálló csoportot alkottak. A szolnoki bázison szolgáltak, kötelekben fölszálltak és bombázták a keletről Budapest felé haladó szovjet menetoszlopokat. Szótlanok voltak, kicsit nagyképűnek látszók. Valami furcsa hanyag nemtörődömséggel viselték az egész helyzetet, szokatlan, szinte világfiás-arisztokratikus flegmát mutatva mindennek és mindenkinek. Jóformán csak egymással álltak szóba, de nem túl sokat haverkodtak: mintha valahonnan egy másik bolygóról, nem is ebből a világból csöppentek volna közénk.

Az oroszok időről időre ránk nyitották az ajtót, és katonásan ordítva név szerint szólították kihallgatásra az éppen sorra kerülőt. Azután minden folytatódott úgy, mint azelőtt, csendesen folydogálva. Megint nyílt az ajtó és felhangzott az üvöltés: „Tuskes!” A pillanatnyi dermedt csendben azonnal feltűnt a szokatlan, addig soha nem tapasztalt mozdulatlanság. Merthogy sehonnan senki nem kezdett fölkászálódni, mormogni valamit, vagy legalább inteni, jelezve, hogy itt vagyok, mehetünk – mintha semmi sem történt volna. A katona kifejezéstelen bambasággal meredt ránk, és újra elordította magát, egy fokkal hangosabban: „Tuskes!!” Semmi. A harmadik, min-

den korábbi felülmúló üvöltés után az orosz öles léptekkel elsietett, és egy perc múlva már vagy négyen tülekedtek be az ajtón, látni-hallani lehetett, hogy odakünn is tömegelnek még egy páran. „Tuskes!! Ggye Tuskes?!”

Mi többé-kevésbé változatlan mozdulatlanságban ültünk-álltunk, a pilóták közül az egyik egy sziesztázó délszaki dzsigoló pózában elnyúlva feküdt a priccsen, rá se bagózva az ordibálós felhajtásra. Még csak föl sem emelte fejét a mind idegesítőbb, immáron többszólamú és már-már elviselhetetlen hangerejű, sok jobtvojmattal és hasonló kiszólással fűszerezett barbár „Tuskes!!!”-kórusra. Végül egy másik pilóta halkán odavetette neki: „ugyan ne hülyéskedj, eredj”. A

legközelebb álló orosz vércseként vetette rájuk magát: „Tü, tü Tuskes??!!?” mutatott a fekvő fiatalemerre. Az félkönyékre emelkedett, mint egy lakomához készülő római, másik kezét figyelmeztetőleg fölemelve mondta: „kapitán Tuskes!”

Az internacionális rendfokozat-szó elhangzása után a katonai nevelés cáfolhatatlan, gyönyörű bizonyítékaként az orosz reflexszerű automatizmussal vigyázzba vágta magát, szalutált és hangosan ismételte: „da, kapitán Tuskes!”

„Na, az más” – mondta elégedetten a pilóta, komótosan felült, gondos aprólékossággal összeszedegette a holmiját és tempósan kísétált a katonákkal a cellából.

Gyilkos-tó

Sztaskó Richard

Mindegy, merre

Egy kis idő elteltével hátratoltam a székemet, és felálltam. A bárpultnál állva figyelte, ahogy elmegyek. Az arcán sajnálatot láttam, mintha megbánta volna, amit tett, de nem néztem a szemébe, kísértéltem az utcára, örültem a villamosok lármájának, a fülemben dübörgő zajnak, ahogy maga alá temetett az utca csikorgó, füstölő kavalkádja. Zsebre vágtam a kezem, és eloldalogtam.

Ötven métert tehettem meg, amikor hallottam, hogy valaki a nevemet kiáltja. Megfordultam. Ő volt az, állt az ajtóban, és hevesen gesztikulált. A nevem úgy csörömpölt utánam, mint fagyott-rozsdás szemgolyók egy üres konzervdoboz alján. Azt is megkaptam, tisztán lehetett érteni, bár ebből a távolságból az az édes hang egészen másképpen szólt – a megszokotthoz képest sokkalta mélyebb tónusban, talán a szúrós agónia kezdett rajta erőt venni –, hogy nem vagyok semmire sem jó, s ha egyszer, valami véletlen folytán vagy, ahogyan ő kiabálta, fatális tévedés okán mégis vinném valamire, ne bízzam el magam, mert a sors ugyanis fonákjával csap majd arcon, s hogy igazát megtoldja, hozzátette: karma is a bitch, tehát kár nekem bármi miatt is aggodalmaskodni.

Ott álltam az utca közepén, és éreztem, ha lehajolok és fölveszem ezeket az utánam hajított szavakat, nemcsak a derekamba áll görcs, hanem a halántékom mögött fölpuhult területbe

is. Álltam és bámultam a távolodó villamosok irányába, láthatod, barátom, igyekeztem megnyugtatni magamat, ezek az okkerszínű, májbajos szerelvények úgy nyelik el az utasokat, hogy később sem szégyellik kiköpní magukból. Szállj föl te is az egyikre, és hagyd, hogy vigyenek a sínek. S amíg zötykölödsz, mondj egy imát azokért, akik még nem születtek meg, mondj egy imát azokért, akik még nem tudják, miféle szenvedés vár rájuk errefelé, és azokért is mondj egy imát, akik soha egyetlen egy imát sem mondtak még éretted, és nem is fognak. Szállj föl te is az egyik villamosra, és hagyd, hogy vigyenek a sínek. Mindegy, merre. A cél nem számít, soha nem is számított, csak az úton levés. Egyedül annak van csak értelme. Az az igazi esszencia, a többi csupán pótlék. Amolyan ízetlen vihogás. Cikóriával dúsított kávé.

Nincs mese, jól megkaptad a magadét, gondoltam, nesze, itt az új menetrend, ehhez kell igazodnod, ezután majd ezzel kelsz és fekszel, ezzel indulsz és ezzel érkezel, és ezt az új menüsört eszed reggelire, és ez lesz majd az utóvacsorád is, ami pedig az esetleges következményeket illeti, hidd csak el, lesz bőven, hiszen tudvalemű, már előttem is világos bizonyosság, karma is a bitch, szóval miattuk nem szükséges bosszankodnod, mással is megesett már hasonló, ez az egész egészen beivódik a bőröd alá, elválaszthatatlan lesz tőled, mint a Holdtól a Mare Tranquillitatis, a

Kék madár

részeddé válik, érzed, ahogyan megfogytakozó lélegzetvételeiddel magadévá teszed a feléd szórt igazságot. Elégedj meg azzal, ami lett, és mondj egy imát azokért, akik soha egyetlen egy imát sem mondtak még érted, és nem is fognak.

Álltam és bámultam a távolodó vilamosok irányába, ő meg csak kiabált abban a furcsa-mély tónusban, mint egy eszelős, azzal a nevetséges és szúrós agóniával a torkában, és tudtam, nem maradhatok itt, el kell indulnom, így is többen bámulnak már minket, mint ahányan illendő volt ezen a kései órán. Tettem egy pár lépést, és láttam, hogy az ostorlámpák fénye közönyösen terül el a járdán, az odafent keringő rovarok és éjjeli lepkék révült tánca, úgy tűnt, soha sem fog véget érni. Persze ők ebben a pillanatban még nem tudták, lassacskán csönd lesz, és a kelő nap kelet felől hamarosan elúzi a mámort. Aki óvatlan, megég. Aki nem figyel, aláhull a semmibe, a lámpák alatti olajos tócsák egyikébe. A halott lepkék felszíni lebegése lassacskán beleég az elmédbe, aztán végül úgyis az enyészeté lesz.

A kérdés már csak az volt, hogy juszak haza. Kerülőúton? Vagy másfelé? Amarra, kissé följebb a park már zárva. Lakat és lánc a zöldre mázolt rácsos kapun. Se ki, se be, majd virradat után az „illetékes” itt és a park túlsó felén levő testvérkapunál „intézkedik” a szabad közlekedés és áthaladás érdekében. S persze mosolyogva vesz tudomást a KUTYÁKNAK* TILOS tábla sziporkázó *ÉS CSÖVESEKNEK lábjegyzetéről, amit alkoholos filccel írtak oda, így az eltávolításával nem sokat bajlódtak az arra kijelöltetett „kollégák”, minek törődjenek ilyesfélékkel, van nekik gondjuk éppen elegendő.

Amíg azon gondolkodtam, merre tovább, utamba került egy régi ivókút. Odahajoltam, ittam két kortyot, és ettől rögtön eszembe jutott egy régen-volt, talán igaz-sem-volt történet. Valamikor kora tavasszal lehetett, évekkel ezelőtt, akkoriban még nem dobálták utánam dühödten a szavakat, és megvigasztaltak, ha egyedül maradtam. Igen, akkoriban volt értelme hajnalban, napkelte előtt hosszas sétákra indulnom a környező utcákban, kerülve a lámpafénytől fényes síneket. Balról egy ócska, jobbról meg egy szeplőtlen gondolat karolt belém, és nem tudtam eldönteni, melyikükre van igazán szükségem, és melyiküknek van szükségem rám. A kapualjak csöndje meg a boltívekre csavarozott házszámok vádló tekintettel követték lépteimet, minden irányból éreztették velem, rossz helyen járok, „nyugodtan el lehet innen húzni, haver, ha nem akarsz magadnak egy kiadósabb balhét”. A környéket jól ismerem, bárhonnán bárhová el lehet jutni, könnyedén, szóval nem izgattam magam ezeken a képzelgéseken. Az ember itt legalább tudja, merre forduljon, hol térjen le, milyen feszes legyen a testtartás, ha a távoli remízek felől lekapcsolt kék-piros villogóval rendőrautó gurul el mellette, s hogyan mosolyogjon arra az üresen álló erkélyre, amit annak a négyemeletes, agyagszínű háznak az egyik tűzfalára húztak fel, de körülötte semmi, csak a csupasz fal – ablak, ajtó semmi.

Igen, valamikor kora tavasz lehetett, a park felé vitt a séta, s már messziről lehetett hallani a szabályos időközönként ismétlődő hangot. Kétség sem férhetett hozzá: a játszótér öreg és rozsdás hintájának nyikorgása. Tudtam, nem a szél babrál odabent, a levegő meg se

moccant, sőt, ezen a korai órán még szokatlannak is tűnt, hogy ilyen sűrű és nehézkes a levegő. Úgy tűnt, valaki van a játszótéren, persze rögtön eszembe jutott csomó ostoba és megválaszolásra sem érdemes kérdés, olyanok, mint: ki lehet az, hogy került oda és miért, hiszen lakat és lánc van még ilyenkor a zöldre mázolt rácsos kapun. Valami lecsúszott narkós, futott át rajtam a gondolat, fogta magát, betépett, aztán átmászott, és most eksztázisban ringatózik a csúszda-mászóka-homokozó Bermuda-háromszögének közepén abban az öreg és rozsdás hintában, talán a hullámozó tenger tajtékjaira flesseli magát, amíg rá nem szakad a valóság-
nak mondott józanító fájdalom. Ezen a környéken sok mindent lát az ember, már semmin sem lepődik meg.

Egy lány hintázott a játszótéren. Gesztenyebarna haja fátyolként lebegett körülötte a lassított felvétel-szerű lengéstől. Egy pillanatra úgy tűnt, meztelen, de aztán ocsúdta, hófehér ruhában ült ott, akár egy eltévedt angyal, s a közelben levő utcai lámpa különös árnyalattal vont be az egész jelenést. A hinta lábainál iskolatáska pihent, s azt is tisztán láttam, hogy a lány csukott szemmel ringatja magát egyenletes tempóban – előre és hátra, s a legfelső ponton egy leheletnyi időre mindig megállva.

Nem tudom, miért, de zavarni kezdett, hogy nem tudom, hogy hívják. Ha legalább tudnám a nevét, kisebb lenne közöttünk a távolság, próbáltam magam effélékkel hitegetni, s persze

ha ő is tudná az enyémet, rögtön lenne értelme annak a kötőjelnek, amit a születési és a halálozási évszám közé biggyesztenek. Álltam és bámultam, és a látvány pont annyira volt képtelen, mint amennyire valóságos. Aztán elfogott a szomjúság, valami furcsa, torokkaparó szárazság lett rajtam úrrá, és mire eszméltem, már a közelben levő ivókút fölé hajolva sandítottam a játszótér irányába, de hiába tapostam a talajba illesztett gombot, elegendő nyomás hiányában alig akarózott fölbugyogni a víz. Egy elveszett angyal, micsoda gyerekes gondolat. S míg én hasztalan tapostam a nyomógombot – mint türelmetlen sofőr a kuplungot a belvárosi dugó kellős közepén –, a lány változatlan ritmusban hintázott tovább, előre és hátra, s a legfelső ponton egy leheletnyi időre mindig megállva. Nagy nehezen aztán sikerült némi kortyhoz jutnom az ivókútból. Langyos volt és fémcs.

(Annak az olajos pocsoljának lehet ilyen az íze, amiből hasztalan próbálnak kijutni ázott-nehéz szárnyaikkal a beleszédült lámpabogarak és lepkék.)

Csak álltam és ittam, és ahogy sikerült megszüntetni számban a szárazságot, hirtelenjében – mint ahogyan korábban jött a gondolat – elment minden kedvem attól, hogy tudni akarjam ennek az eltévedt angyalnak a nevét.

Kézfejemmel megtöröltem a számat, és közönyös léptekkel, oda se pillantva a játszótérre, elindultam hazafelé. Vattapuha szomorúságba burkolt szívem egykedvűen dörömbölt odabent.

Fészekrakás

Béres Vivien Beatrix

Óda

1.

*Itt a parton, még fel-fellendül a szél,
ott a Dunán, már nincsen dinnyehéj...
érdes hajó-ormányon kiált a sok ember,
e helyt ül József Attila, őrzi a magyart!
Megsúgom hangosan: a költő,
rímeket verselő, szív-harcos, szende gyermek,
az utak kikhez, ha nem hozzá vezetnek?
Bár lettem volna én a te korodban,
de te soha és sose az enyémben...
mert nem hibázik koszorús lelkednek,
a mai kor hímes baja, sem a csúf,
sem a felsajduló népnek rőt szava!
Kíróvó tekintet, ha kirí beléd,
adnál te mindent, de sose kérnél,
a büszke nem mond, csak leír...
Szép szemeddel mit kezdtem volna,
a szivárvány összes színét felfedezem?*

2.

*Hogy tudd:
otthonod meleg lenne, kandalló-meleg,
cipődet langyos vízben megmosnám,
ingedet kivasalnám, töltenék bort,
adnék enni, főznék vacsorát minden este,
reggel lágytojást kapnál, ha szeretnéd
s éjjel meleg dunyhával takarnálak be.
A szép szót tőlem hallanád mindig,
ha nem írsz, az sem baj, táncolhatnánk...
vagy csend lenne, de az a meleg-csend,
fehér csendesség, de tűzforró szeretet.
Ha harcra vágysz, harcoljon a költő,
ha köténybe bújnál itt lesz, nesze,
de tudja meg más is, ha jó felénk,
kezünk fegyver – a költészet gyermeke.
Csillagképek tükrében látnak,
ha költőt kíván a szerelem,*

*vagy ha nem érti a paraszti ész a tücsköt,
ha a kint bentté válik, ha a szépet csúf terel,
akkor magyar költőre van szükség,
s az eszménykép Te leszel!*

2019. április 23.

Foucault

*Ma vért izzad Párizs,
s vért izzad egész Budapest,
Godard-filmek kacagása
e nagy Foucault-test.*

*S ha holnap azt mondom,
meghódított börtöne az én,
akkor az egy éber álom,
vagy égi léte hordoz tenyerén?*

*Paradox kibontása: egy úr,
bolond minden, s mindenki,
vagy ha azt mondja: nem,
őrült minden, ami isteni.*

*Százával párosodó tényező
némák mormolását hallgatja,
szerelmek apró kínvergődése,
szavak és dolgok F. reflexiója.*

2021. május 20.

Carpe diem

*Itt ülök és süt be a nap,
listákkal tele az íróasztal,
szótt álmokkal harcolnak
azok a kis békefelhők,
viharos homlokomon
ki-kiábrándulnak.*

*Úgy élsz, mint a carpe diem,
a fény, ami mindig felragyog,
s én nem értelek
pedig józan az eszem,
hogy tudsz mában élni,
ha én a holnapban vagyok.*

*Azt mondod nekem:
a jövő messzi ábrándkép,
olyannal kell lenni,
aki a mát látja jövőnek,
a jövőt meg nem látja,
azzal lehetek gondtalan.*

*De a ma pillanatnyi öröm,
gondtalanság nem létezik,
terveket alkotni születtem,
építeni a mostban a holnapot,
magaménak tudni
minden pillanatot.*

2022. augusztus 19.

Védelem

Tíz ujjal is lehet zongorázni

Beszélgetés Bölöni Domokos íróval, szerkesztővel

– Egy ideje visszavonultan élsz, igaz, a világhálón változatlanul aktív vagy. Mi ennek az oka? Nem hiányzik a nyüzsgés, na jó: a társasági élet?

– De. Csakhogy beállt a „telítettségi állapot”, finomabban: megvénültem szépen. Vagyis rusnyán. És ami eddig ilyen vagy olyan volt, kezdett ilyen is, meg olyan is lenni; végül már sem ilyen, sem olyan... Egymás után szüntek meg a boldogulás szárnyvonalai, a helyiérdekű vasutakat benőtte a gaz, a síneket ellopkodták, új fejezet kezdődött a prérin, és én nem bírom a hosszú utazásokat, tengeribetegséget kapok a gyors járműveken. A konszolidációnak álcázott új rablókorszak gusztustalanságai elrémítettek. Korábbi kíváncsi, rámenősnek vélt, de inkább csak kissé izgága, néhol nyegle karakterem elröstellte magát, nem kér már semmiből,

Nyugdíjasként behúzódtam a tömbházba, a panel jó kis sziget, megvédett a kovidtól is. De a sztrókot nem sikerült kibekkelnem, hűtlenné vált szerveim vérszemre kapva küldik a vészjeleket. Immár ha szeretném, sem hagyhatom el huzamosabb időre az otthonomat. A népdal egyik sorával mímelem a vigasztalást: „Sepertem eleget, seperjen már más is.” Szerencsémre könnyen cserélhető alkatrésze voltam a ’társas-

ságnak, és áldott jó természetem is megóvott az összezuhanástól. Persze nehéz megbékélni az időmilliomos státusszal, mikor továbbra sincs az embernek kedve a mindenáron-munkához, a „fő, hogy dolgozzanak” jelszó kegyes önámításához. Elek apó tollából muzsika, lusta szájból hessegetés.

– Társasági életet említettem, de valójában irodalmi életre gondoltam, amiből korábban is kimaradtál/kihagytak. Miért?

– Fogalmam sincs. Vagyis csak ségédfogalmam volna, de az is zavaros.

Nem tartozom sehová. Későn érkeztem, vidékről, az ilyen-olyan csoportosulásokról jobbra csak olvastam, idegennek éreztem a brancsokat. Ha írtam valamit, elküldtem valamilyen szerkesztőnek, az vagy válaszolt, vagy nem, az írásom vagy megjelent, vagy nem, inkább nem. Az én „brancsom” irodalmi szerkesztőkből állt, Hornyák Józsefből, Mózes Attilából, Kiss Jánosból, Bajor Andorból, Csiki Lászlóból, Cseke Gáborból, Lászlóffy Csabából, Nagy Miklós Kundból, Nemess Lászlóból; s aki hirtelen nem jut eszembe, attól bocsánat.

Az első könyvem (*Hullámok boldogsága*, Kriterion, Bukarest, 1980) a Forrás sorozat kései darabjaként jelent meg. Énvelem a szerkesztő Csiki László beszélgetett róla kolozsvári lakásán. Elküldött vodkáért, mire megjöttem, nagyjából összeállt. Aztán Bukarestből postán érkeztek a tiszteletpéldányok és a honorárium is. A megjelenését támogató ajánlás két nagy írótól érkezett, Bajor Andortól és Szilágyi Istvántól. Érzékletes hasonlattal olyan focistaként jellemeztek, aki régóta a pálya szélén térdepelve várja, hogy pár percre őt is beküldjék.

Nem jártam beszélgetésekre, bemutatókra, sem időm, sem pénzem nem lévén. Csupán egy vagy két Hargita megyei találkozón vettem részt, például *A könyv hónapja falun* című téli akció meghívottjaként.

Ha néha el is gyűltem az ilyen-olyan összejövetelek résztvevői között, fából faragott elefántnak éreztem magam a porcelán(könyves)boltban. Barátokat viszont mindig „szereztem”, ők voltak az igazi nyereségem. Persze Korondon a Firtos Művelődési Egyletben tartottunk jó találkozó-

kat. Lapot is indítottunk, *Hazanéző* címmel. Ambrus Lajos főszerkesztő, főszerző, lap- és könyvkiadó irányította a csapatot. Volt humorest és kacagóból is, szerencsénkre azokat a mindenre figyelő rendszer nem vette túl komolyan.

Az egzegéták valószínűleg afféle félreforgó különkerékként hallgatták/nézték nyikorgásomat; a Kánon bentlakói szerencsétlen flótásnak, árva csórónak tekintenek ma is. Vérig sért, de natürlích csöppet sem zavar. Nem nyomorogtam, ceruzával is felvágásból írtam, mint Tersánszky Józsi Jenő a fronton. Írógépet sokára sikerült szereznem, mégpedig a Lászlóffy Csaba jó öreg masináját, amelyet a hazalátogató Molnos Lajos buszoztattott ki Korondra. Visszatérve ő adta át Csabának az „ellenértékét”.

Az írás eleinte olyan volt, mintha felhangolatlan citerát birizgálnék egy hegyezetlen ácsceruzával.

– *Valaha – Gálfalvi György emlékei szerint – felmerült a neved az Igaz Szó lehetséges szerkesztőinek névsorában, aztán végül egy napilap redakciójában kötöttél ki. Ha rajtad múlik, melyiket választod?*

– Nekem nem szóltak. Ha tán mégis, felejtős. Lehet, hogy talán Páll Lajos javasolt valamit, kedveltük egymást; dehát ki tudja, miféle érdekek mentén hasadt az a vászon, mikor szabni kezdték.

Az 1990-es év fekete márciusa után újságírók is hagyták el az országot, nem tudni, ki menekült, ki kánaánozott. Magam Korondon már nem láttam nagy értelmét a jelenlétemnek: miután a gyorsan szerveződő székely falu elindult az önkormányzati úton, addigi „bábáskodásom” úgyszólván okafo-

gyottá vált. Az iskola sem vonzott már annyira.

Amikor Nagy Miklós Kund kitelefonált, rövid gondolkodási időt kértem. A család egyetértett, igent mondtam a *Népújságnak*. Ebben az is benne volt, hogy mi odafenn a Sóvidéken nem félünk a medvétől.

Az új megyei főtanfelügyelő az ált. Rodostó-járó Beder Tibor lett, elintézte, hogy a szakminisztérium elengedjen a „kötelékéből”, nem tartoztam többé a tanúghöz.

Másfelől meg én mindig is vásárhelyinek tartottam magamat. Egyik felmenőmről Koós Ferenc írt az *Életem és emlékeim, 1828–1890* című könyvében. Iskolatársa volt a református kollégiumban bizonyos dányáni Bölöni Domokos, falubelije közül az egyedüli jó tanuló – aki egyszer csak a honvédseregben tűnik fel. Ezt írja Koós Ferenc: „Bölöni Domokos 1849. januárjában órséget állt Dés városánál. Odaérkezett Bem tábornok kocsija. Bölöni tizedes a tábori jelszót követelte, másként nem engedi tovább a tábornok kocsiját. Hiába unszolták a barátai, hogy ne okvetetlenkedjék, hiszen Bem apó ül a kocsiban! Nem és nem, ő csak a jelszónak hisz, így áll a regulában. A kocsit kíséző honvédtiszt végre megmondta a jelszót.

– Mehet! – engedte útjára a fogatot.

Bem tábornok kíváncsi volt, ki és mi állította meg a kocsiját? Elmondták neki.

Brávó, székler! – kiáltott ki a kocsiból Bem József, és kihajolva integetett az őrállónak...”

Hát én mindig számot tartottam Marosvásárhelyre, s hogyne jöttem volna örömmel! A napilap nyüzsgése-bozsgása izgalmas, ott mindig tör-

ténik valami. Megismertem a vidéket, bábáskodhattam a nagyobb települések művelődési egyesületeinek létrejötténél, lapjaik indításánál, eseményeik krónikása lehettem, riportokat írhattam, szóval csaknem minden műfajban kipróbálhattam magam.

– *Hivatalos státusod szerint újságíró valál, számomra napilapnál dolgozó író... Hogyan egyeztethető össze a kétféle minőség? Neked hogyan sikerült?*

– Nem okozott gondot. Ugyanis tanárként is írónak tartottam magamat, ezt a diákjaim is érezték, és valahogy másként viszonyultak hozzám. A napilap művelődési rovatába írhattam, a hétvégi irodalmi-művészeti melléklet, a *Múzsza* munkatársaként riportot, recenziót, interjút, aztán karcolatot, novellát is közölhettem. Később gyermekoldalt is szerkesztettem, *Stipendium* címmel. Volt humoros oldalunk, sőt ilyen jellegű felolvasásokat is tartottunk. A humor-klub, a Flaszter jó ideig működött, pályázatot írtunk ki, díjakat adtunk műkedvelő olvasóinknak. Éltre hívtuk a Súrlott Grádics irodalmi kört –, de ennek története hosszúra nyúlna. Annyit csupán, hogy antológiája (Elekes Ferenc kisregényének címét kölcsönözve) *Az eltérített felvonó* címmel jelent meg (Kriterion, 2011).

Úgyhogy én ott úgy voltam újságíró, hogy szinkronban mindvégig író voltam.

– *Egy napilap képtelen megélni csupán az olvasóiból: reklámbevétele, alapítványi támogatásokra szorul. Ami fölött általában a politika diszponál. Ez fokozottan érvényes az erdélyi magyar sajtóra. Hogyan élted meg ezt a helyzetet?*

– Személyesen nem igazán érintett az ügy, azt az időszakot éltem át ott,

amikor a dolgok nagyjából rendben mentek, sok előfizető, sorok az újságosbódék előtt. Támogatás is érkezett, az adminisztráció tette a dolgát; igaz, volt olyan időszak, amikor a lapot Kolozsváron nyomták, a „duba” vitte a megszerkesztett oldalakat, ment vele a tisztafej is, néha hajnalban indulhattunk vissza a kész lappéldányokkal a csomagtartóban... Megérkezve a kapuban cidrizve vártak a reggeli lapárusok!

A fizetésre nem panaszkodhattunk. A szerkesztőség viszonya a politikai tényezőkkel nem lehetett zökkenőmentes, de mindig találtak valami olyan modus vivendit, hogy a kecske is megmaradjon, s a káposztát se lopkodják szét a profitéhes farkasok.

– *Igencsak kötődsz a vidékhez – szülőföldhöz –, novelláid szereplőinek zöme a falu világából származik. Hadd kérdezzem meg: vidéki vagy városi embernek tartod-e magad?*

– Én „egy városi vidéki” vagyok, mert Marosvásárhely még mindig vidék, és még sokáig az is marad. Az élményanyagom persze a falu világából való, de 1990 után helyet kért az urbánus tematika is, ezt könyveim tanúsítják.

– *Novellistaként ismernek, akként könyveltek el. Arra gondoltál-e, hogy esetleg más pászmán is kipróbáld magad?*

– Jelent meg kisregényem is, *Déji Gyurka pontozója* címmel (Impress Kiadó, Marosvásárhely, 1998). 1989 előtt szinte reménytelennek tűnt nagyobb lélegzetű szöveget írni, mégis ezt a könyvet egy nyári vakáció idején róttam, ceruzával. Később is szerettem volna regényt írni, de (szerencsére?) sosem vitt rá a bűnöm.

A kisregény kapcsán volna egy emlékem. Amikor annak idején, a nyolcvanas évek végén ez a történet a marosvásárhelyi szépirodalmi folyóiratban több folytatásban megjelent, vittem néhány *Igaz Szót* azoknak is, akikről írtam. Szorongva vártam, mi lesz. (Mert esetleg meg is villázhatnak érte. Hiszen első novellám megjelenéséről is egy rendőr „szívessége” folytán értesültem. Hja, az jó világ volt, gondolhatnók, ha a zsarú is ráér művelődni; hanem a rend őrére csakhamar kiderült: nem olvasta az írást, úgy adták oda neki az *Utunkat*, hogy „vonjon felelősségre”. Kész kritikusi fegyverzetben lépett a piaci kocsmába. Megállapodtunk, hogy előbb beleássa magát az ötperces mesébe, aztán pedig értekezünk. De ő nem tudott az én nyelvemen, én meg hiába beszéltem neki a munkám nyelvét. Így végül külön asztalnál poharaztunk.)

A kisregény Rebije egy ideig évődve könyvbéli nevével szólíttatta magát, a szereplők pedig rendre korrigálták nekem a múltat: az sem így volt, ez sem éppen úgy; kiigazították itt is, ott is. Dehát nincs mit tenni, sóhajtottam; ez itt már így van megírva. Akkor jó. És úgy maradt megírva. A világ beletörődik a fikcióba. Amihez hozzáfértem, akár regényt érő témát is, besűríttem valami rövid szövegbe, leadtam, aztán elballagtam a „kábelkorcsomába”, traccsolni, fröccsözni.

Hát ez régen vala. Ma sehová sem járok. Elekes Ferenc írta, hogy Bölöninek mindig van bora. Nem sok, de van. Eltekintve a metaforától: most is van. De már nem kívánom. Érdekes, a regényírást néha még igen.

Nem tudom, maradt-e időm valamiféle nagy felfedezésre. Hogy miután

hosszú éveken át két ujjal pötyögtettem a zongorán mindenféle kóbor dallamocskát, hirtelen megszáll az ihlet, vagyis leszól az angyal az égből: Helló, egyorru komám, tíz ujjal is lehet ám zongorázni! Hát nem a kicsikutyatar-kával kezdeném...

– *Magányos foglalatosság az írás, te viszont valaha kultúraszervezőként is igen aktívnak mutatkoztál... Sokáig a Kedei Zoltán műtermében otthonra talált Vár-lak-estek rendezvénysorozat lelke voltál, könyvbemutatók, irodalmi rendezvények házigazdájaként. Lesz-e folytatása?*

– Bizonyos járatokat már nem lehet újraindítani. Vagy a kezelőszemélyzet öregedett ki, vagy az utazóközönség talált más libegőre. Duma helyett idézem a drága Kedei Zoltán naplőbejegyzését egyik estünkről a Várban: „Súrlott Grádics gyertyafényben. Kép, vers, zene. Vár-lak, 2008. okt. 8., szerda. Plakát a főbejáratnál. Délután öt órára be is gyűl hús érdeklődő. Bölöni Domokos vezeti az egyórás találkozót. Beszélek *Főnixmadár* című festményemről, melyet bemutatásra szántam. Darabont-Horváth Éva klasszikus gitáron játszik. Három színinövendék verseket ad elő. Versmondásra jelentkezik négy önkéntes előadó is, közük Kecskés Lajos és Kuti Márta. Domi könyvet ajándékozott a szereplőknek, én meg grafikát. Utána három palack bort bontottunk.”

– *Könyveid többsége magánkiadásban jelent meg. Kényszerből vagy kéneylemből?*

– Néhány könyvem a Kriterion, illetve az Impress Kiadó jóvoltából láthatott nyomdát. A koldulást megvetem, nekem is nagy szégyen a kérés, elrémültem a pályázat/pályáztatás körüli

„titkos” bozótküzdelmek híreitől, és hát spórolt pénzemen, igen szerény körülmények között, nem túlságosan igényes külsővel készült kis könyvet adtam ki –, ebbéli törekvésemben főleg a Juventus Kiadó, személyesen Szucher Ervin volt segítségemre, tördelőszerkesztőként és borítótervezőként pedig Donáth Nagy György, régi munkatársam. A borítókra önzetlenül engedte át rajzai, festményei reprotját atyai barátom, néhai Kedei Zoltán festőművész. Ezek a kötetek nem kerültek kereskedelmi forgalomba, tehát sosem jutnak el például Kappadóciába. Egy-két bemutatón dedikálhattam belőlük, valamint küldtem ismerőseimnek, barátaimnak, szerkesztőknek, érdeklődő olvasóknak. A kicsivel is beérem, szobrot nem kérek; rajtam ne hergelve magát a boldog utókor.

– *A hazai kritika – eddig – nem kényeztetett el, olvasóid annál inkább, hiszen keresik, igénylik az írásaidat. Sok ez vagy kevés?*

– Sosem a szakmának írtam, mindig az olvasónak. (Ez egy pompás álszent mondatocska, mint a kedves reklám százöt esztendősen nénijéé, aki sosem nézett tévét, mindig csak a rádiót hallgatta.) A történetmesélés nem a hullámmódi divat „eredménye”: mindig is mesélni szerettem. Anekdotázó típus volnék, mit tudom én. Két megjegyzésre jól emlékszem: a hetvenes évek elején valaki azt írta rólam, hogy rááll a tollam a novellára; egy másik méltató pedig azt, hogy nem igazán tudok mit kezdeni az egyébként gazdag élményanyagommal. Azóta ennek a kissé még mindig zilált emlékkazalnak a rendezgetésével bajmólok –, tanulgom a szénahúzó horog használatát. Mindenik könyvemről írt valaki valamit, többnyire

figyelemre méltó dolgokat, a recenziók jegyzéke nem túl tekintélyes, de nekem kedves szerzőktől való. Első kötetemről Szávai Géza írt 1981-ben. És hadd említem meg betűrendben Albert-Lőrincz Márton, Bajna György, Borcsa János, Hadnagy József, Lázok János, Markó Béla, Nagy Miklós Kund, Nagy Székely Ildikó, Nagy Pál, Simó Márton, P. Buzogány Árpád, Ráduly János nevét.

Illik megköszönnöm Márkus Béla debreceni professzor elemzését – „...*elmúlik a világ reumája*” (*Bölni Domokos kisprózáiról*) – a *Székelyföld* 2022 novemberi számából.

– *Marosvásárhelynek szépirodalmi lapja is van, de igen ritkán közölsz benne. Miért?*

– A rendszerváltozás előtt és kis ideig utána is közöltem ezt-azt, de az új nép, aki a szerkesztését föl vállalta, nem kimondottan a magamfajta kóbor guzlicásról ábrándozhatott. A dolgok a kölcsönösség iratlan, ám annál kötelezőbb „törvénye” szerint működnek immár. (Van rá egy kissé trágár román szólás, elhallgatnám.) A kölcsönösség mint irodalmi rendező-elv teljesen eluralta a csalitosokat és a berkeket –, nem kértem s nem kérek belőle. Közben természetesen tiszteltem azokat a tehetségeket, akik 1990 után tűntek fel, és műveiknek kell a laptér, az érvényesülés. Vének volna, sőt bűn elorozni előlük bármelyik lapot, folyóiratot.

– *Az 1989-es politikai változásokig az irodalmi életen kívül, Korondon éltél. Akkoriban sok pályatársad választotta az emigrációt. Benned soha nem fordult meg a kitepedés gondolata?*

– Hát ezzel nem úgy vagyok, mint Elek apó a Mária néni megcsalásának gondolatával. Hogy ti. sosem csalta

volna meg?... És valamelyik kópé a fiatal írók közül utólag megtoldhatta (vagy már Apó is direkt poénnak szánta?): „Fiaim, nem! – ...de most már olyan bánom-forma...” Szóval nem. Két-három-négy alkalommal jártam az anyaországban, itt-ott, Miskolcon, Mezőkövesden, Budapesten... Élveztem a hirtelen szabadságot, tobzódtam benne. De pár napi baráti vendéglátás után belém döbrent: nem tudnék itt még jóformán szuszogni sem rendesen. Azt láttam hangsúlyozottan „kiforrni”, ami ide csak később „gyűrűzött be”. (Nem kívánom kifejtteni.) És aztán már nem kíváncsi voltam ki, és nem is mentem. Aminthogy katonakorom (1967/68) óta sem Temesvárra, sem Bukarestbe nem vágytam, s el se mentem, pedig 1990 óta tagja vagyok a román írószövetségnek. És enyém a magyar írószövetség ezredik tagsági könyve, oda 1999-ben vettek fel, a két kedves emlékezetű író: Fodor Sándor és Sütő András méltatása nyomán.

A Bajza utca 18-ban sem jártam, nem úgy vágyom a hazát, ezt is, azt is, hogy kitapossam a járdáit, ellepjem hivatalait –, hanem csak csendes szemlélődéssel, mintegy a lélek átderengő pipafüstje mellett gondolok ezt-azt, erről is, amarról is.

– *Ha már itthon maradtál, hogyan ítéled meg, merre mozdult el a világ, benne erdélyi magyar glóbuszunk sorsa az utóbbi három évtized során?*

– Ó, hát ezt már Magyarai Lajos megválaszolta, mégpedig Kőrösi Csoma szájába adva: „A nép, melyből vétettem, bizonyonnyal megél, / tagadjátok le előtte kínjaim, / elég, ha gond akasztja, próbálja a tél.” Nem kell féltetni bennünket. Olyanok vagyunk, mint maga a világegyetem: tágulunk vagy zsugo-

rodunk. Vagy mint a cirkuszbéli repülő tehén: egy hétig repülünk, egy hétig nem repülünk. Most (és mindig) éppen nem repülünk. A teljes elaljasodást mindig felváltja valamiféle tisztulás, katarzis. Ki ússza meg, ki megy rá: részletkérdés, mindig voltak és lesznek járulékos áldozatok. Én ugyan keveset gondolok ezekkel. A ringben már kétszer is rám számoltak. A harmadikat ejsze' nem várom meg.

– Székely János azt állította: meghalt a líra, mert elvesztette társadalmi funkcióját... Miként látod a próza helyzetét, megvan-e még a János úr által említett társadalmi funkció?

– Mindig kedveltem a nagy pesszimizmákat. Viszont minden, amit Isten teremtett, az bizony jó –, amint azt a Művész Úr a Teremtés befejeztével kegyeskedett kinyilatkoztatni. Ezért aztán mindennek is van „funkciója”, nehogy már éppen a versnek s a prózának ne lenne. Nagy költőnk gondolata arra utalhat, hogy minden változik, és hovatovább mindig tovább változhat, akár a Motor Anti bá lakodalma. Most elmarad, de megtartják később, amikor nem a Singer varrógépet kell beledalolni a „Nincsen olyan lány, mint a magyar lány...” kezdetű nótába. Addigra talán megvénül a menyasszony, de a cél: az cél –, s a nóta: az nóta. Lám, a levegőt is mennyit rontjuk, mégis megvan a társadalmi funkciója. Ha nem lenne meg, fulladásos halállal múltánk ki az árnyékvilágból.

– Pennás – vagy inkább már bilentyűzetes? – emberként szerinted

van-e jövője az irodalomnak, illetve a nyomtatott betűnek, túléli-e a Gutenberg-galaxis az internet világával való találkozást?

– Amilyen bajok sújtották és sújtják folyamatosan az emberiséget, s mégis főnixmadárkodik, mégpedig sikerrel, miért éppen az egyik legfőbb vívmánya menne veszendőbe? Egyszer KAF (Kovács András Ferenc – Sz. L.) nekem is ajándékozott egy fénymásolt papirost, rajta egyik versével. Mielőtt ellátta kézjeggyével, még odabiggyesztette: „Böloni Dominak, hogy ne éhezzenek a maradékai.” Hát én ezt azóta is őrzöm. És a saját könyveimet és a könyvtáram könyveit és a memóriába mentett könyvtáramat és zsákokban csaknem minden kacatot, levelet, kéziratot, régi lapokat, folyóiratokat, plakátokat hűséggel tárolok kinn, az erkélyen. Mikor eljön az ideje, valaki befűt velük. Az is haszon.

– A pandémia kapcsán életünk számos olyan árnyoldalával szembe-sültünk, amelyek mind-mind arra figyelmeztetnek: nem jó irányba halad a világ... Szerinted van-e okunk a reménykedésre?

– Nincs, de mit érünk vele? Illetve volna, de. Azt hittük, a huszadik század borzalma nem lehet überelni. Látjuk: lehet. Sárkányfogvetemény vagyunk.

Mégis a Madáché lehet az utolsó szó, illetve az Úré, a Tragédiából: Mondottam, ember...

Szentgyörgyi László

Bölöni Domokos

Ott is anyanyelvén élhet

Az idő munkával is eltelik... Ez RL (népiesen Erel) üzenete. Nem jön haza, mert egyelőre ez van. Harmincéves érettségi találkozó, jaj, de progresszíven tudok felejteni, hasonlítok az adózási rendhez... Minél nagyobb a fizu, annál nagyobb az adó – viszont minél inkább öregszem, annál inkább emlékszem.

Emlékeznék. A jóra... A többi mint-ha nem is lett volna, holott minden biztonnal rettenetes dolgok is történtek velünk, de hát minek felhánytorgatni. Amikor a harminckettőből már csak tizenhat diáktárs jön össze, s kiderül: olyanok sem méltatnak figyelemre, akik itt élnek, a kisvárosban, ahol jól-rosszul, de tette ki-ki a magáét...

Két tanárunk s két osztálytársunk már elment azóta. Egyiket, a lányok legszebbikét, még az érettségi évében elütötte egy autó. Apró termetű, hunyorgató tanárunk csendesen távozott, számomra legalábbis, róla egy anekdotát őrzök szeretettel, alkalomadtán majd talán papírra is teszem.

Színjátzó tanárunk futballistaként kezdte, történelmet oktatott, diákja, aki ugyancsak történelemtanár lett, egyszer „vereséget” szenvedett tőlem, egy nyílt tanórán, mikor az első padba ültettek a rögtönzés (exi, teszt) kitöltése, megírása idejére, és én bizony bosszúból, hogy hát miért pont engem, mikor

tudva van, hogy nem törcsire készülök (mégis félig-meddig egy afféle szakon kötöttem ki), hanem ircsire, hát a nagy fene ezmegaz, rakombele, puskáztam. A tanár úr „nyíltórá” szeme láttára! Jól spekuláltam, nem akarta égetni magát.

(A hátsó padban árguskodott öt vagy hat hibaleső pejdagógosz.)

Pillanat alatt lettem kész, kaptam meg a tízest, slisszoltam a helyemre, s vigyorogva néztem a barátomat, az ÉSZ-kombájnt, miként verítékez ki egy nyamvadt kilencest. Persze ő azért megdolgozott. Én a magam tízeséért nem, én csak bosszút forralva cseleztem. A tanár nem szólt érte, később sem, amikor az érettségi banketten pertu közben „elmeséltem” a sztorit. Jópofa diáklódításnak vette. De most nincs Ő sem, és Ő sem –, exszé vált tanár és (tanárrá lett) tanítványa. Elmentek, idő előtt.

Molinéro Aksi, aki egyetlenként a fiúk közül, agglégényi státusban iszik magában, boldog vagy boldogtalan nőtlenségben, azt súgja: Erel Kanadában él. Japán autókat tesz pillanatok alatt üzemképessé, kipróbálhatókká. Beül az ügyfél, Erel instant közli a legszükségesebb infókat. Ha igen. Vagy mással mondatja, esetleg mutogat – mindent értenek a japcsik, úgy el vannak szakosodva. Az egykori Erel sikeresen Leslie-re váltott...Leszli

azonban soha nem tanult meg egyetlen más nyelvet sem, viszont a zsenije, mely nem engedte a műszaki dolgokon kívül mással is törődni, bizonyára feloldotta lingviztikus zárlatát (padtársak voltunk, esmérem, mit tudott, és mit sehogy); azóta, well, a maga sajátosan hungárnordni makarónikumán immár probábli kurzívan dumál ügyfeleivel – echte kanadaiul.

Viszont írni máig sem. Már az érettségít rettegtük, s neki még mindig a mamája másolta le (a lányoktól) a házit; most talán a feleség vagy a gyerek irkál helyette üdvözetet a képeslapra.

Nem számít. Áldott környezetben virul: anyanyelvén élhet. Mire utódai elmagyartalanodnak, ő is ott leend tán, ahol majd mi is.

Rezignált üzenetét mindenesetre nagyon megjegyzem, és érteni vélek belőle egyet s mást. Mármint, hogy az idő munkával is eltelik.

Kedves Laci, sajnós, már nem telhet (jól) másképp. Ezt üzenem neked, én, aki sosem szerettem az úgynevezett dolgozást. Lám, írni is milyen lusta vagyok. De működik titkon valamiféle kényszer, ami nem enged nyugodni... Mint kósza tavaszi fuvallat, néha föltámad egy-egy emlék, és...

Egyébként itt is csak úgy telik –, bár szabadnak mondott erdélyi szülőföldeden a megátalkodott ittragadottaknak megadatott a lázadás kéje is: megveszekedett tranzit-dühöngőkké váltunk; azt hisszük, ha üvöltünk, pofázunk, jobb lesz.

Emlékezz, Laci, a meccseken is hiába kiabáltunk. Ha volt bunda, a bunda győzött. Ha nem, akkor pláne.

Itt (és most) paplanszerű óriás (mű) szőrmelék takarja, s el is fedí a demokráciát.

Maradj egészségben!

1994, 2023

Zuh Deodáth

Építészeti gondolkodás a bútortervezésben

A nagyváradi Darvas-ház új ebédlőbútorának esete¹

A Darvas-ház emeleti ebédlőjében remélhetőleg végleges helyére került bútoregyüttes nemcsak a korszak látványos darabjaként áll előttünk, hanem egy sajátos építészeti gondolkodás jellegzetes példáját is nyújtja. Az építészeti gondolkodást itt a kutató szemével nézem. Vagyis mint egy olyan tervezői felfogást, amely megmutatja, hogy a bútor formatervét egészen biztosan építész vetette papírra, vagy olyasvalaki, aki gazdag építészeti műveltséggel rendelkezik.

Ez a megállapítás nem trivialitás, hiszen bár a bútor történetéről sok mindent tudunk, de annak keletkezése még mindig részben tisztázatlan. Amit erről tanult kollégáink igen nagy valószínűséggel meg tudnak állapítani, azt nem sziklaszilárd dokumentumok, megrendelői mintalapok, szerződések, tervek és számlák, hanem biztos művészettörténeti és építészettörténeti tudáson alapuló stíluskritikai elemzés alapján mondják.²

A stíluskritikai elemzés pedig – bármilyen szilárd is a tudás, amelynek nyomán végzik – nem tévedhetetlen. Nagyon hasonló koncepciók párhuzamosan vagy egymástól jórészt függetlenül vezethetnek megdöbbenően hasonló eredményekre. Vegyünk egy

1. Frank Lloyd Wright: Joseph Husser háza Chicagóban. 1899–90. (1927-ben elbontották)

2. Octav Doicescu: Vendéglőépület a bukaresti Botanikus Kertben. 1936. Alex Petit korabeli felvétele

kevésbé nyilvánvaló, de annál látványosabb példát. Tegyük egymás mellé Octav Doicescu 1936-os, a bukaresti Botanikus Kertben emelt éttermét, illetve Frank Lloyd Wright 1899-es, Joseph

Hussernek és családjának épített világlát. A két épület tömegkezelésében és stíluslemeiben is megdöbbentő hasonlóságokat találunk. Wrightnak az amerikai neoromanika (főleg Henry Hobson Richardson), és az olasz mediterrán villaépítészet ismerete adott a kezébe olyan stíluslemezeket, amelyeket Doicescu egészen más forrásból, a hagyományos havasalföldi építészetből szerzett be. Amit Wright az amerikai középváros síksága és a rohamosan bővülő nagyvárosok (Chicago, Saint Louis) vertikális fejlődésének imaginatív párosítása révén alakított organikusan tagolt épülettömegekké, azt Doicescu az olténiai lakótornyok (kula/culă) vertikálisításának és a dél-romániai parasztház horizontalitásának párosítása révén tette egy új formanyelv sajátjává. Ennek talán a legérettebb példája az 1939-es New York-i világkiállításon díjazott román pavilon tradicionális szárnya,³ az úgynevezett „Romanian House” kialakítása volt.

Oktalanság lenne azt állítani, hogy a két épület között hatástörténeti összefüggést lehetne felállítani. Nem tudunk arról, hogy Wright ismerte volna a hagyományos román építészetet, valamint a Ion Mincu és követői révén megszülető, majd a századfordulón megerősödő, ókirályságbeli nemzeti romantikát (bár a mediterrán építészetet egészen biztosan). Arról sem, hogy Doicescu a Husser-villát (amelyet 1927-ben már elbontottak) állította volna maga elé példaképként harmincas évekbeli kulcsművei tervezésekor. Erre megvoltak az első kézből származó hazai forrásai. Most tekintsünk el építészettörténeti tudásunktól, és tegyük egymás mellé még egyszer a két épületről készült fotókat. [1., 2.,

3. Octav Doicescu: Az épülő Román ház az 1939-es New York-i világkiállításon. Korabeli képeslap

4. Frank Lloyd Wright: A Husser-ház lépcsőházi tornya és a porte cochère
©Frank Lloyd Wright Archives

3., 4.] Ha csak az alkotások tömegszerkesztési és dekoratív elemeit nézzük, akár ugyanazon vagy nagyon hasonló években és hasonló helyen alkotó tervezők műveinek gondolhatnánk őket. A stíluslemegek és a tervezési elvek, sőt még a talaj- és tektonikai viszonyok is nagyon hasonlóak. Mégis nagy tévedés

lenne a két épület között kapcsolatot feltételezni.

Az aláírt pecsétetes papírok hiányában a stíluskritikai vizsgálat szükséges ugyan, de legkevesebb problematikus helyzeteket szülhet. Ezért egyéb dokumentumokat kényszerűen mellőzve, a tudás egyéb rétegeiből kell meríteni ahhoz, hogy a stíluskritika által nyújtott sejtések plauzibilitása is növekedjen. Ezzel nem tudjuk igazolni minden kétséget kizáróan, hogy a bútor tervezői a Vágó-fivérek, László és József voltak. Viszont egy dolgot mindenképpen megtehetünk. Ha elfogadjuk, hogy a Vágó-fivérek képzettsége és gondolkodása döntően építészeti szerkezetek és terek tervezésére, létrehozására irányult (és ezt nagyon nehéz lenne tagadni), akkor sokat nyerhetünk azzal, ha megmutatjuk, hogy a Darvas-házban elhelyezett ebédlobbútorok építészeti,

6. Gránit kockafejezet Bródy József és családja síremlékéről 1908-ból a Salgótarjáni utcai izraelita temetőből (1908. Tervező: Lajta Béla) © Lajta Béla Virtuális Archívum/Budapest Főváros Levéltára

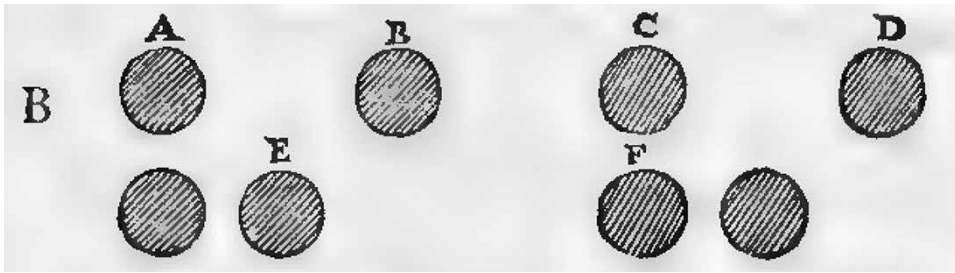
Fig. 5. Marmor-Capital in S. Vitale in Ravenna.

5. Márvány kockafejezet a ravennai San Vitale templomból (i. sz. 6. sz.) Alois Riegl *Későrómai iparművészetének* első kiadásából [Die spätrömische Kunstindustrie nach den Funden in Österreich-Ungarn im Zusammenhange mit der Gesamtentwicklung der Bildenden Künste bei den Mittelmeervölkern. Wien: Kaiserlich-königliche Staatsdruckerei, 1901. 40.]

és ezen belül is szerkezeti vagy épületszerkezeteket megidéző gondolkodásra engednek következtetni. A szerkezeti elemeknek nem kell mindig teljesen funkcionálisnak lenniük, lehet, hogy elemeikben éppen csak utalásokat tartalmaznak olyan mintákra, amelyek főleg a tervező művészeti és történeti preferenciáit leplezik le.

A lakáskultúra mint probléma és a népi inspirációk megjelenése

A századforduló Magyarországon az építészeti és a formatervezői gyakorlat meglehetősen nehezen mozdult el a történeti stílusok utánzásától egy modern újító irányba. A megkerülhetetlenül beáramló nyugati és bécsi stíluselemek lassan átformálták az építészeti ízlést. De a lakáskultúra

8. Claude Perrault rajza Vitruvius *Tíz könyv az építészetről* annotált francia fordításának második kiadásában (1684, 79.). A jegyzetben leírja és meg is mutatja, hogy hogyan lehet az ógörög *pszeudodipterosz*-oszloprend elemeinek párosításával létrehozni a 17. század új, úgynevezett *pszeudoszüsztülosz* oszloprendjét, amelyet ő a Louvre kolonnádjainál alkalmazott.

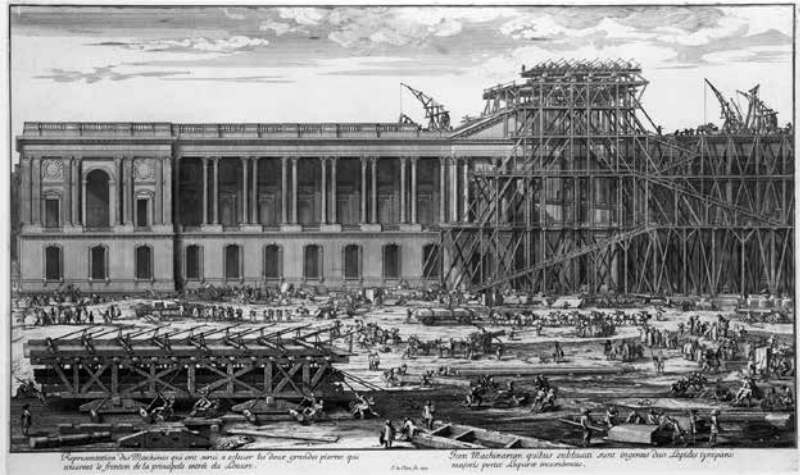
és a mindennapi élet szintjén éppen a teoretikusok és kritikusok részéről érkezett az a panasz, hogy a bútorok

7. Román kori kettős oszlopköteg a Nôtre Dame de la Grand Sauve (Gironde) apátságából (i. sz. 12. sz.). George és Florence Blumenthal ajándéka. Metropolitan Museum of Art. © MET, NY

és a tartós használati tárgyak kiválasztásának terén egész egyszerűen nincs meg a kellő tapasztalat és hagyomány ahhoz, hogy a polgárosodó társadalom tagjai a funkció és a dekorativitás között élhető összhangot tudjanak teremteni. Nádai Pál még 1914-ben is azt a kritikát fogalmazta meg, hogy: „[...] a lakás kultúrája hiányzik nálunk. A városi lakásé, a bérlakásé. Ennek a két tényezőnek kellene összefonódnia: a tradícióknak és a személyiségnek. Más szóval: a stílusnak és az egyéniségnek. A folytonosságnak és az ötleteknek.”⁴

Ugyanő fogalmazza meg azokat az elveket, amelyek révén egy korszerű ebédlő berendezhető, illetve hogy mindez milyen konfliktusokat szül majd a másképpen gondolkodó asztalosmesterekkel való kommunikáció során: „Tonus: sötét, anyag: tölgyfa, pácolva vagy viaszkolva. Asztal és sok szék, részint az asztal mellett, részint a falhoz támasztva [...]. A bútor nehéz legyen, de sima, kevés faragással. Az asztalos ide vonatkozólag azt fogja képzelni, hogy a büffé [sic!] úgy szép, ha sárkányok, sasok, csavart oszlopok és diadalívek koronázzák. [...] Ridegen visszautasítandók.”⁵

9. A Louvre keleti szárnyának építése. Sébastien Le Clerc metszete 1674-ből © RMN–Grand Palais, Paris

Vagyis a kor újításra és egyszerűsége vágyó embere számtalan harcot kell majd vívjon annak érdekében, hogy bizonyos fajta dekoratív beidegződések ne menjenek a tárgyak használhatóságának rovására. Ha pedig éppen a bútorok készítői hajlamosak túlzásba esni azok haszontalan dekorációja tekintetében, meglehet, hogy éppen a modern felfogású építészeknek kellene átvennie azok tervezését.

Az építészeti és lakberendezési ésszerűség nagy példaképévé éppen ezekben az években vált a népi építészet és iparművészet. Malonyay Dezső Kalotaszeg-expedíciója, a gödöllői művésztelep megalapítása, illetve Toroczka Wigand Ede erdélyi korszaka egyaránt erre a néhány évre esik, amely etap valahol 1910 környékén ért véget, és amelyben a népi inspirációkat tudatosan használó új protomodern

10. Kettős korintoszi oszlopkötegek a Louvre keleti szárnyának kolonnádján 2015-ben © BikerNormand

11. Györgyi Dénes:
Ebédlő berendezése
 az 1911-es Kassai
 Iparművészeti Kiállításon.
 Készítette: Rachler András
 asztalosmester. Jól
 látható a kis boltnyílást
 alátámasztó fejezet nélküli
 oszloppár. In: *Magyar*
Iparművészet 1911/7.

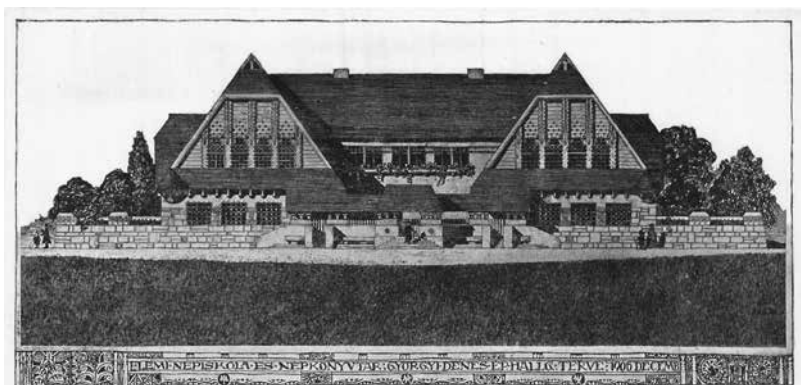
Építészgeneráció is elindul Kós Károly, Zrumeczky Dezső, Mende Valér és Kozma Lajos tevékenysége révén. A kérdéses ebédlőbútor is feltételezhetően ekkor keletkezik.

A népi építészet és háziipar az a terület amelynek tanulmányozása szerves kapcsolatot tud teremteni a hasz-

nálati érték, az esztétikai érték, illetve a modern élet között. Ennek egyik ideológiai alapja, hogy a nemzeti építészeti mozgalmak a modern szemléletű társadalmak velejárói. A modern nemzetfogalom modern építészetet kívánt, és ennek alapjait – a korabeli tervezők legalábbis így gondolták – nagyon jól meg lehet tanulni a nemzeti identitást is erősítő népi építés takarékos és hatékony eljárásaiból. Ráadásul mivel a népi építés emlékei még általában a modern nemzetfogalom előtről származtak, sokszor kellően egyetemes (vagy legalábbis a nemzeti identitástól független) is volt azok jelentése ahhoz, hogy széles körben érhető legyen, melyik elem milyen funkciót tölt be. Hogy egy korábbi példát említsünk: valószínűleg az sem véletlen, hogy az amerikai közönség rendkívül jól fogadta Doicescu népies és modern pavilonját, hiszen olyan motívumokat használt, amelyeket saját organikus modern építészetük és a neoromanika tengeren túli képviselői révén maguk is jól ismertek és értettek azok nemzetiségi tartalma nélkül is. A népi építészet formáira (egyszerű mértani

12. Fejezet nélküli oszloppárok Greiner Emánuel családi sírboltján a Kozma utcai izraelita temetőben, Budapesten (1907. Tervező: Lajta Béla). In: *Magyar Iparművészet* 1914/3.

PROJET POUR BÂTIMENT APPARTENANT
À L'ÉCOLE PRIMAIRE ÉLÉMENTAIRE.

GYÖRGY DÉNES
TERVE.

13. György Dénes 1906-os meg nem valósult terve egy általános iskolához. Jól látható a kettős kontyolt oromzati fal. In: *Magyar Iparművészet*, 1908/3.

formák, tornácok, tornyok, magas és/vagy lapos tetők), anyagaira és eljárásaira (sima vakolat, gerendavázas szerkezet, terméskő; koncentrált, fa- vagy kőfaragáson alapuló díszítőelemek) tett utalások tehát három értelemben is közelebb hozzák a modern építészeti és formatervezési eljövetelet:⁶ (a) a hagyományos mesterségek felkarolása révén ellensúlyozzák a technikai civilizáció fejlődése által képzett társadalmi problémákat; (b) felismerhetővé teszik az előállított termékeket a piacon; (c) a vernakuláris elemek ráadásul nemcsak egy közösség hovatartozását erősítik, hanem egyetemes üzeneteik révén nemzetközi közegben is meg tudják értetni magukat.

Építészeti elemek

Az ebédlőbútor tömege egy egyedi tervezésű épületet idéz meg. Ennek viszont vannak egyértelműen típusos elemei, amelyek más kontextusban is felhasználhatók, és ekként egyértelmű jelentéseket hordoznak. A tálaló kettős kontyolt oromzatban [13.], az ülő-

garnitúra egy monumentális kontyolt oromzatot formázó vázban végződik. Ráadásul ez minden bizonnyal eredetileg szerkezeti elem volt, hiszen egy hasonló tetőívet formázó fülkébe vagy egyenesen ilyen tartószerkezetet [14.] metsző falsíkba illeszkedhetett.

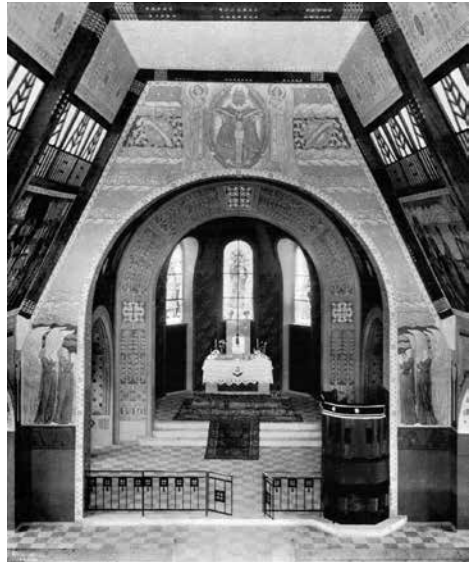
Vágó László és Vágó József építészete közös korszakukban, tehát 1911-ig, illetve József egyéni munkái 1914-ig előszeretettel nyúltak a nyeregtető ház oromzati falának háromszögletű és egyébként a klasszikus timpanon-oromzatban is megjelenő, illetve a kontyolt oromfalban is tovább élő motívumához. A Darvas-ház jobb oldali tömbjének homlokzati lezárása a legközelebbi példa. A Nagyvárad főterén álló Moskovits Adolf és fiai féle bérpalota főhomlokzatán, a két zárterkély-tömb is ilyen oromfalakra fut ki, vagy a Csendőriskola (1911–14, ma a Nagyvárad Egyetem központi épülete) oktatási és kaszárnyaépületein is több helyen megtaláljuk a motívumot. De elhibázott lenne ezt a Vágó-fivérekre jellemző elemet az ő művészetük sajátosságának tekinteni. Két épülettel a

Darvas-ház után, a Fodor Izsó épület (1910, tervező: Mende Valér) zárterkélytengelye, a csürlős toronysisakra utalva, egy nagyobb háromszögmezőt képző oromfalba fut bele egy kisebb háromszögzáródású oromzati elem révén. A közelmúltban felújított dr. Nemes-féle bérház (1909, tervező: Mende Valér) pedig egy kontyolt tetős oromfalra futtatja ki a főhomlokzatot tagoló zárterkélysort.

A bútoregység talán legjellegzetesebb pontjai az építészeti tartóoszlopokra hasonlító, azokat megidéző, de falazó anyag helyett fát, a bútor anyagát használó kettős oszlopkötegeket mintázó hat sarokelem. Ezek mind a tálalószekrény felső harmadában, mind pedig a bizonyára beépített ülőgarnitúra oromzati elemeket mintázó ívindításánál megtalálhatók. A fa visszatérése reverz építészeti anyagváltást jelent, és így utalást a 19. századi építészetelmélet egyik legnagyobb hatású gondolatára.⁷ Ha a falazott építészeti tartóelemek eredetileg a fatörzsek kiváltásával, de formájának megtartásával alakultak ki az ókori görögöknél, akkor itt most egy merev építészeti anyagra tett utalásként kerülnek vissza a szilárd, de jóval rugalmasabb anyagot használó tárgy szerkezetébe.

Ennél is lényegesebb az oszlopok alakja és száma.

Ami azok alakját illeti, nos, ott sem kell feltétlenül a népi építkezés vasos-rusztikus oszlopaira tett utalást elsődlegesnek tartanunk. Elég csak arra gondolnunk, hogy a kalotaszegi gyűjtőútra induló budapesti építészek 1905 és 1907 között nemcsak a népi építkezés jellegzetes formáit tanulmányozták, hanem nagy mennyiségben találkoztak a középkori egyházi épít-

14. A zebegényi római katolikus plébániatemplom főhajójának trapezoid metszete (tervezte: Kós Károly és Jánszky Béla, épült: 1908–10) In: *Magyar Iparművészet*, 1914/9.

kezések tartószerkezeteivel és kőfaragványjaival, amelyek jelentős részben a romanika kései korszakából származtak. Ennek egészen szép példáit nyújtja Mende Valér már említett nagyváradi Fodor-háza, ahol a második emelet fölötti párkányt középkori szörnyfejek díszítik. Hasonlóképpen elmondható, hogy az ebédlőbútor sima oszlopai és a színes kőberakású rézpántok inkább karcsú román kori oszlopokra, mint a népi tornácok falazott vasos tartólemeire utalnak. Ráadásul a romanika iránti érdeklődés Alois Riegl 1901-ben kiadott *Későrómai iparművészetével* komoly felhajtóerőt kapott. Annak tudós szerzője a Császári és Királyi Műemlékvédelmi Központi Bizottság (*Zentralkommission für die Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale*) főmunkatársaként elsősorban az Osztrák–Magyar

Monarchia területéről származó leleteket elemezte, valamint azt propagálta, hogy minden egyes művészeti korszakot a saját kontextusában próbáljunk megérteni, a saját mércéjével próbáljunk mérni. [5., 6.]

Az oszlopok száma, illetve kettesével való párosítása még árulkodóbb. Ezt a formát nehezen találunk meg a századfordulón is élő népművészetében. Viszont annál gyakrabban az 1500-as évektől modernizálódó felfogású európai építőművészetben. A kettős oszlopköteg, amely nyomán a szimbolikus jelentőségű, összefont fejezetű filigrán tartóelemek kölcsönöznek elegánsabb jelleget a kolostorkerengők árkádsorának, gyakran jelen volt ugyan a nyugati romanikában, de igazán érdekessé akkor vált, amikor a homlokzati szimmetria oldására használták. Baldassare Peruzzi terve a Palazzo Massimo újraképzésére Rómában (1532–36) azzal, hogy a bejárati három tengely nyolc, négyszer kettős kötegekben kiosztott oszlopából a két szélsőt elfalazta, egyszerre zavarta meg a homlokzat mértani szigorúságát és vezette a szemet még jobban a főkapu irányába. Ennél is izgalmasabb kísérlet volt Claude Perrault nagyszabású terve a Louvre keleti szárnyának oszlopcsarnokára. Perrault egyszerre akart utalni az ókori oszloprendekre, amelyet a korinthuszi fejezettel nyilvánvalóvá is tett, illetve a gótika anyagtalan légiességére, mint a modern technikai megoldások ihletőjére. Ennek érdekében vékony páros oszlopkötegekkel váltotta ki a hagyományos pilonok ritmusát, és nagyobb nyílásokat áthidaló födémmel zárta le a homlokzati kolonnádot. [7., 8., 9., 10.] A kérdéses födém kazettáit vaspálccákkal merevítette, és ezeket az oszlo-

pokhoz is hozzáfogatta annak érdekében, hogy az új oszlopkiosztás révén megnövekedett nyomatókkal szemben megvédje a szerkezetet. Vagyis a klasszikus oszloprend légiesítése csak a statikai kérdések modern anyagokkal való megerősítése révén volt lehetséges.

A párokban való oszlopkiosztásra tett utalás a kor magyar építészetében több helyen megfigyelhető. Itt két példát említenék: Lajta Bélának a Greiner-sírbolton használt faragásra utaló kőoszlopkötegeit, illetve Györgyi Dénesnek egy 1911-es belsőépítészeti tervét. [11., 12.] Mindkét esetben statikai kérdésekről, illetve ezek optikai úton való manipulációjáról van szó, a sírboltnál pedig nagyrészt egy tartófunkció nélküli építészeti utalásról. A kettős oszloptagok, ha nem is mindig szükségesek, de azt a jelentést erősítik, hogy az áthidalt nyílás mérete megnövelhető, ezáltal pedig a szerkezet a légiesség képét fogja közvetíteni.

Következtetések

Az itt előadottakkal talán nem sikerült minden kétséget kizáróan igazolni a Darvas-ház ebédlőbútorjának szerzőségét. Viszont egyre kevesebb okunk van kételkedni abban, hogy a nagy valószínűséggel 1910 körül záródó időszakból származó ebédlőberendezést, különösen pedig a tálalót és az ülőgarnitúrát a századforduló Budapestjén szocializálódott építész tervezte. Én ebből az állításból az *építészeti* képzettség tényére összpontosítottam. Ez pedig egészen biztosan igazolható. Az, hogy a statikai megfontolások helyett elsősorban jelentésközvetítő szerepet adjunk az oszlopoknak, olyan újkori építészeti gondolat, amelyet a bútor tervezője

biztosan nem a népi mesterektől tanult, és nem is valamilyen nemzeti stílust dokumentáló terepmunka idején figyelt meg. Itt olyan történeti példákra volt szükség, amellyel az építészképzés

során volt alkalma találkozni a tervezőnek. Ezt hozta ezután összhangba a népi építkezésből és díszítőművészetből tanult formákkal, motívumokkal és technikákkal.

Jegyzetek

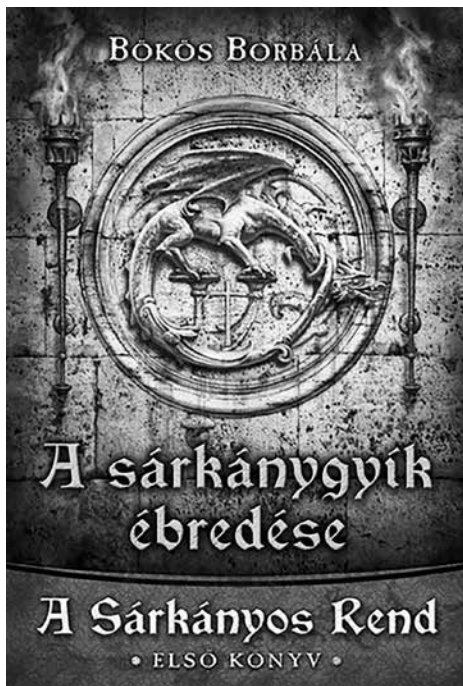
- ¹ A szöveg angol nyelvű eredetije a Bihar Megyei Műemlékvédelmi Alapítvány (*Fundația de Protejare a Monumentelor Istorice din Județul Bihor*) felkérésére, az alapítvány megbízásából felújított és a Darvas-házban elhelyezett vernakuláris premodern ebédlőbútor köré született katalógus számára készült, 2022 decemberében.
- ² Annak Nagyváradra kerülése után a bútoregyüttes utolsó tulajdonosa, Paul Stirton professzor beszámolója így vallott annak megvásárlásáról, illetve a szerzőség azonosításának folyamatáról: „Amikor 2002 körül a bútort megvásároltuk egy Budapest külterkein levő [régiség]piacon, akkor még nem volt olyan tervező, akinek a nevét köthettük volna hozzá. Vágó valószínű társításnak tűnt, de nem volt igazolva. Úgy éreztük, hogy az általános vonalvezetés és a faragott díszítés nagyon közel áll *A Ház* 1-2. számában megjelent vonalas bútorrajzokhoz, amelyek Vágó [Józseftől] származnak, tehát 1908 körülre datálható. Gerle János 2004-ben meglátogatott bennünket Glasgowban, és megerősítette, hogy Vágó az alkotó, és hogy a dátum 1908–10 körüli. Gerle fényképeket küldött Anne Lambrichsnek [*a mindaddig egyetlen Vágó József-monográfia szerzőjének – Z. D.*], aki egyetértett vele a szerzőség és a datálás tekintetében is.” (Paul Stirton közlése egy 2022. szeptember 28-án kelt levélben.) Ha tehát a bútortervezésről van szó, akkor a Vágó-fivérek, pontosabban József ilyen irányú munkásságáról nagyon keveset tudunk. Gerle János és Anne Lambrichs is ugyanazokból a forrásokból, vagyis *A Ház* című folyóiratban közölt néhány Vágó József-rajzból és a budapesti Schiffer-villa bútorzatának részben meglévő, részben fényképek alapján rekonstruálható anyagából dolgozott szakvéleménye kialakításakor. Vágó József későbbi, 1912 és 1916 között tervezett modern épületbelsői éppen a nemzetközi (nagyban bécsies) geometrizmus (a Lipótvárosi Kaszinó nyári épülete, Budapest 1912–14), majd egy jellegzetes díszítőművészet alkalmazása (uo., illetve Grünwald Mór villája, Budapest, 1914–16) miatt nem jöhettek számításba. Szerzőink ezeket az adatokat voltak kénytelenek összevetni egyéb korabeli példákkal, döntően olyanokkal, amelyekben a kor építészei szobabelsőket, bútorokat terveztek az 1905–1911 közötti időszakban.
- ³ A kiállítási pavilon monumentális főépületét George Matei Cantacuzino tervezte, elsősorban nemzetközi formanyelvet használva.
- ⁴ Nádai Pál: *Az élet művészete*, I. kötet. Budapest: Franklin Társulat, 1914. 30.
- ⁵ I. m., 34–35.
- ⁶ Vö. Anthony Gall: *Kós Károly műhelye/The Workshop of Károly Kós*. Budapest: Mundus, 2002.
- ⁷ Az anyagváltás (ném.: *Stoffwechsel*) fogalma Gottfried Sempertől származik, aki éppen anyagközpontú teóriája révén vált a protomodern és modern építészeti mozgalmak fontos hivatkozásává. Eredetileg a következőt mondja: „Minden anyag a képi ábrázolást azon tulajdonságai által befolyásolja, amelyeket azt más anyagoktól megkülönböztetik, és amelyek egy ehhez mért kezelési technikát követelnek meg. Ha mármint egy művi motívumot egy [másik] anyagra visznek át, akkor ezzel annak őstípusa is módosul, illetve más módon színezetet kap; a típus immár nem a fejlődés primer fokán áll, hanem részben vagy egészben metamorfózisban esik át.” Gottfried Semper: *Der Stil in der technischen und tektonischen Künsten oder praktische Aesthetik*. I. kötet. München, 1878 [2. kiadás]. 63. §., 218. (fordítás: Z. D.)

Várad-i csillagok

Bökös Borbála történelmi regénye

Különösebb hírverés nélkül, a modern irodalmi trendekhez igazodó címével talán félrevezető módon is született egy történelmi Várad-regény, sőt regénytrilógia, Bökös Borbála *A Sárkányos Rend* című regényfüzére. Ennek első könyve (a még mindig kicsit félrevezető, vagy inkább a történelmi fantasyk világába bevezető című *A sárkánygyík ébredése*) valójában felfogható egy 15. századi Várad-regénynek, nem nagy túlzással az *Egri csillagok* várad-i megfelelőjének.

Gárdonyi Géza a 19. század legvégén és a 20. század elején egy dicsőséges haditettet keresett, s így talált rá az egri végvár és egyben Magyarország, sőt egy kicsit a Nyugat 1552. évi hősiességének eseményére, Eger várának megvédésére. Regényébe belesűrítette a 16. századi Magyarország tragikus történetét, a török inváziót, és egy olyan példát keresett, ami erősítheti a hazafias érzést. A valós történelmi tényeken, pontos helyzetleírásokon alapuló munkát azután egy kedves, romantikus és természetesen fiktív kerettörténetbe illesztette: Vicuska és Gergő élettörténetébe, szerelmébe. Gárdonyi regénye szinte azonnal népszerűvé vált, és már az író életében iskolai olvasmánnyá – ezért ma nincs is magyar diák, aki ne tudná, hogy hol van Eger, mit jelentenek az egri „csillagok”. Eger pedig az osztálykirándulások – no meg persze a kiváló bor révén – a magyarországi és nemzetközi turizmus egyik leglátogatottabb helyszínévé vált. Mondhatni: Eger ma az egri hősök örökségéből él – persze leginkább Gárdonyi Géza művének köszönhetően.

Más korban, más történelmi körülmények között, de nagyon hasonló elkötelezettséggel és módszerrel fogott munkához a nagyváradi Bökös Borbála (a Partiumi Keresztény Egyetem tanára) egy Várad-központú történelmi regény megírásához. Választott időszak a 15. század eleje, amikor Várad Magyarországnak kétségkívül kulturálisan egyik legfontosabb központja volt. A korszak kiemelkedő királya az Anjoukat követő Luxemburgi

Zsigmond (1387–1437), aki a magyar történelemben ritkaságszámba menően ötven évig uralkodott és viszonylagos stabilitást teremtett. Nem volt magyar, de megtanult magyarul, számos további nyelven beszélt, rajongott a lovagi kultúráért. 1395-ben megalapította az első fővárosi (óbudai) egyetemet, amely 1419-ig biztosan működött. Korszakában honosodtak meg Magyarországon a humanista és a reneszánsz eszmék. A török támadások miatt kialakította a végvárrendszert. Váradhoz, Szent László városához különös vonzalom fűzte. Ennek fő oka nyilván példaképének, Szent László királynak a váradi várban lévő nyughelye, amely már abban az időszakban is zarándokhellyé vált. Olasz, flamand, vallon, német mesteremberek érkeztek. Megerősítették a várat, újjáépült benne Várad háromhajós katedrálisa. A püspöki palotában virágzott a tudományos és kulturális élet. Ekkoriban állították fel I. László magyar király lovassobrát és az Árpád-házi szentek (Szent István, Szent Imre, Szent László) szobraikat. Zsigmondhoz kapcsolódik a Szent László sírját látogatók búcsúengedélye, ami föllendítette a zarándoklatokat. Zsigmond itt temette el első feleségét, Mária királynőt, és saját maga temetkezési helyéül is Váradot jelölte meg.

Zsigmond a törökök elleni harcra létrehozta a Sárkány Lovagrendet, s ezzel már el is érkezünk Bökös Borbála regényéhez. A lovagrend megalakítását Albeni Eberhard váradi püspök öröközte meg egy 1408-ban kelt oklevélben. A rend a kereszténység védelméért a király és a főurak szövetségének megerősítését szolgálta. Jelképe egy sárkánymotívum: körré görbült, farkát

nyaka köré tekerő, felhasított hátú, a hasítékban vörös keresztet viselő sárkány.

Bökös Borbála regényében meglevenednek a XV. század eleji váradi napok: a vár, a székesegyház, a püspöki palota, Szent László király sírja, a Szent László-fürdő, a lovagok világa, a sír körüli búcsú, de egy-két életkép erejéig a városi élet is. Bemutatja a kanonokokat: örkanonok, olvasó kanonok, iskolás kanonok, éneklő kanonok. Föleleveníti és a történetbe ágyazza a sírhoz kapcsolódó legendák közül az istenítéletet (ordalium). A szerző kétségtelenül komoly történeti és művelődéstörténeti kutatást végzett, s ezekre az alapokra építette az értelemszerűen fikciós művét.

A sárkánygyík ébredése 1403 pünkösd havától (májusától) 1408 karácsonyáig tart. A fikciós történet két barát (Gabriel de Sceleus diakónus és Börki András úrfi) megismerkedését, párhuzamos életútját fejt ki, a váradi kezdetek után utaztatja őket, hősies próbákon esnek át, közben szerelmi kalandok esnek meg velük, így kerülnek egyre közelebb Zsigmond udvarához, az áhított karrierhez. Eközben a diakónusból pappá, majd püspökké avatott Gabriel erkölcsileg süllyedni kezd, Börkit pedig kikezdi az udvarbeli intrikák. Mindketten a hatalmi harcok sűrűjében találják magukat, ami igencsak próbára teszi a személyiséget. Végül ismét Váradon találkoznak. De a történet még két részen át folytatódik, úgyhogy kár előre az erkölcsi tanulságot levonni.

Bár nyilván erőltetettnek tűnik az egybevetés, azért némi analógia fölfedezhető Gárdonyi Géza *Egri csillagok* és Bökös Borbála *A sárkánygyík ébre-*

dése című regénye között. Hasonló a két regény cselekményszövése: (gyermeki, ifjúkori) játék, barátság, szerelem, (férfias) küzdelem... Mindkettő hosszabb történelmi időszakot fog át. Mindkettő természeti képpel indul, mindkettőben vannak próbatételek, utazások, harci és ostromleírások, titkosítás (vagy legalább térképjel-fejtés), azután mindkettőben van amulet (itt vörös köves gyűrű) és kalandos alagútsztori. Mindkettőben – a feszültségkeltés végett – olykor több szálla bomlik a cselekmény. Persze a különbségek ennél erőteljesebbek: míg Gárdonyinál mindvégig makulátlan tiszta erkölcsű szereplőket látunk, jellemfejlődésük egyenes vonalú, addig Bökös Borbála szereplői jóval inkább esendő emberek, akiknek vívódásaik, társas és lelki problémáik vannak, s jellemük árnyoldalai is kibontakoznak. Gabriel jelleme különösen összetett: eleinte úgy tűnik, hogy az erkölcsért, igazságért harcoló tökéletes hős, de azután egyre-másra jelentkeznek kisebb-nagyobb emberi torzulások, bűnök, amivel kapcsolatban nevelője, az örkanonok figyelmezteti is, de ő a „cél szentesíti az eszközt” felfogásával kevés lelkifurdalással túllép ezeken. Az első regény végén két vesztés áll előttünk: egy már kevésbé vallásferkölsös, mai szóval akár korruptnak is nevezhető Gabriel de Sceleus és a királyi udvarból kiutált Börki András.

Gárdonyi regénye minden szempontból megfelel a romantikus építkezésnek, és a „boldog vég”-elvárásnak, Bökös Borbála regénye sokkal bonyolultabb emberi kapcsolatokat mutat be, és bár komoly karriert futnak be a fiúk, az olvasó izgul értük, a végén teljes rokonszenvét nem nyerik el. Ez

különösen Gabrielre igaz, aki az abszolút pozitív figurából átvált relatíve negatív figurává, és ezzel már aligha tekinthető romantikus hősnek.

Gárdonyi írásművészetére jellemzők a gyors vágások, fordulatok, rövid, olykor jelzésszerű leírások; ami ma már szinte korkövetelmény a szélesebb közönséghez szóló írásművek alkotói számára. De ez Bökös Borbála regényére is elmondható. Stílusát jellemzik a tömör és pontos leírások (jellemzések), a mozgalmas párbeszédesség. Egy-egy előzetesen felvillantott motívum hamarosan visszatér. A szerző egyes szám harmadik személyben mesél, viszont egyes részletekben felbukkan a 20. századi stílusra jellemző átképzéletes beszéd (szabad függő beszéd), amelyet dőlt betűs mondatokkal jelez: „*Kell-e ennél nagyobb és erősebb pártfogó? Valahol mélyen megérezte, talán éppen ezekben a napokban dől el a sorsa. Bárcsak tudnám, mi a helyes döntés!*” (215. o.)

„*A krónikákat mi fogjuk írni. Aztán eszébe jutott a saját naplója.*” (236. o.)

Mivel a ma olvasója már nehezebben viseli el a túl részletező művelődéstörténeti és egyéb leírásokat, a regényben viszonylag kevés az idegen szó és a szakszó, valamint a nyelvjárási kifejezés. A nyelvi jegyek között azonban felfigyeltem a sajátos hangulatot jellemző képi és plusz stilisztikai értékkel bíró úgynevezett hangulatfestő kifejezésekre: felbucskázott, öszvérkedj, makacskodsz, átkocogtak, kakaskodó csoport, rájuk kaffant, elhepciáskodta, hűdötten, tésztaképu inas. Ugyancsak ide sorolhatók a szóláshasonlatok: olyan képet vág, mint a ma született borjú; megpukkadsz a méregtől, mint a pulykakakas; úszik, mint a hal; enge-

delmeskednek, mint kutya a gazdájának. Néhány további nyelvi csemege: tulipános szekreter, sápkór, vajákos asszony, napszentülte, felövezési ceremónia.

Számomra kedvesek azok a pragmatikai nyelvi leírások, amelyek a párbeszédesség mélyebb rétegeibe vezetnek. Például Gabriel úgy szabadul meg a Börki szorításából, hogy felkiált: „Vigyázz, ott jön atyád!” (31. o.) Aki persze nem jön, viszont a figyelemelterelés egy pillanata alkalmas arra, hogy kiszabaduljon.

Később Gabriel a tenyérjós cigánylányt ezzel az logikus érveléssel szabadítja ki az őt üldöző tömeg kezéből: „Szent László városában a babonaság és a bűbájosság minden formája elítélendő. A szórakoztatás céljából előadott mutatványosság viszont megengedett. Ha nem így lenne, a piaci nép felét börtönbe kellene vetni. Felelj tehát: mutatványosságra vagy bűbájosságra kérted ezt a lányt?” (49. o.)

Kedves stílusjáték, ahogy Börki András akar udvarolni, s ezt az iskolázott diakónus igyekszik helyretenni: „No írjad: Ide hallgass, Kata! Nem titkolom, hogy kedvellek, eljönnél-e velem a Körös partjára virágot szedni?” A diakónus viszont ezt írta: „Kedves és szépséges Denczeli Katalin kisasszonynak saját kezébe. Kegyed oly édes és bájos, hogy csak arra merhetek gondolni, alázatos szolgájaként válhatnék-e egyetlen napra? Szívem örülten ver, akárhányszor csak meglátom kegyedet, hisz kegyed arca rózsához hasonlatos,

szeme, akár a ragyogó csillag, s hajának mézes barnája láttán tüstént elolvadok.” (55-56. o.)

Érdekes, és talán az író ars poétikáját is rejtő mozzanat, amikor a királylány bevallja, hogy szeretne verseket írni.

Bökös Borbála regénye egy történelmi Várad-regény is egyben, és nekem a szülőföld szeretetéről is szól. Például ilyen sorok miatt: „Korábban azt hitte, könnyen maga mögött hagyja Váradot, hogy új életet kezdjen valahol máshol, ám most be kellett látnia, hogy szülővárosához erősebb kötelék fűzi, mint valaha. Egészen elérékenyült, amikor megpillantotta a távolban a katedrális tornyait, és meghallotta a harangok csengését-bongását. A templomtornyokat és a főhajó tetejét vörös, sárga és zöld mázas cserepek borították, a hegyükben aranygombokkal kereszt emelkedett, és a rájuk ömlő napfény sokszínű mozaikot rajzolt a levegőbe. A diakónus megállapította, hogy ez a leggyönyörűbb épület, amit valaha látott.” (183. o.)

A regényben hangsúlyosan megjelennek a „bihari fiatalok”. Jó lenne, ha a mai bihari fiatalok, de a váradiak föltétlenül elolvasnák a Várad alig ismert, megelevenedett múltjába vezető kalandos, mai közönségnek szóló regényt.

Balázs Géza

(Bökös Borbála: A Sárkányos Rend. Első könyv. A sárkánygyík ébredése. Gold Book, 2015. 284 oldal)

Kovács-Széles Andrea

Ne bántsátok a hóvirágokat!

Február vége felé még hull a hó. Renyhe pelyhek ághegyre tapadnak. Fehér világnak derekán ruhaszárító kötél lebeg színes csipeszekkel.

Török Juliska áll az ablakban, és sokáig nézi a hóesést. Azt a csendes, folyamatos csodát, mely képes maga alá rejteni megannyi világmocskot. Az asszony, aki lassan ötvenéves lesz, különös harmóniát teremtett magának. Kivitte az életét az erdő peremére. Azt a kis semmi házat önerőből tette lakhatóvá, hogy otthonra leljen a természet békés tenyerén.

Valahonnan déli harangszót hoz a szél. S már mállik is szét a messze semmiben. A fák között mohazöld mozdulat.

Török Juliska egészen közel lép az ablakhoz, s homlokát nekiszorítja az ablaküvegnek. Pelyheken túl most már tisztán látja a fák között azt az oda nem illő, óra zuhanó zöldet. Különös foltot lát heverni az erdőben. Kutya egyfolytában acsarkodva ugat a fák felé. Az asszony felveszi a fal mellől a hólapátot, s megindul az erdő irányába. Száraz ágak reccsennek a lába alatt, s a közelgő kutyaugatásra varjú rebben neki az égnek.

Ebtorpanás. A kutya leül, s egy tapodtat sem megy tovább, orrát lenyomja a hóba, aztán fájdalmasan nyüszítve emeli a magasba.

Mintha láthatatlan égi kések nyesnék el a pelyhek szállingózó útját. És nem havazik tovább. Letaposott lábnyomok összevisszaságában mindenütt piros a hó. Egy tizenéves forma kislány fekszik a földön mohazöld pulóverben, a felismerhetetlenségig szétzúzott arccal és fejjel egy alvadt vértócsa közepén... Élettelenül. Hótól és vértől csatakos hosszú haja szétterül körülötte. Ahogy elhallgat a kutya, súlyos csend szakad a fák közé. Egy asszony áll idegen színű hóban s arra gondol, pont ott fekszik ez a lány, ahol az ő hóvirágjai vannak, amiket úgy véd minden tavasszal ártó-tépő kezeiktől, vadak taposásától. Megalkotott békéje fájdalmasan foszlik ezerfelé.

Nyugalmat úzó hangok s egyedek hemzsegik be a délutánt: szirénák, emberek, kutyák, varjak. Török Juliska havat lapátol a háza körül, s amikor nem kérdésekre felel már vagy tizedjére, akkor egyfolytában arra a lányra gondol, aki ott feküdt az erdő szélén az ő hóvirágai fölött, amik eljövendő kikeletről álmodnak még.

Teliholdas a hófehér éjszaka.

Az asszony különös kaparászást hall odakint az ajtó előtt. Biztosan a kutya, gondolja, s a vörös fonalat tekeri tovább. Aztán valaki rázni kezdi a kilincset. Az ablakhoz rohan, s a kutya sehol. Az ajtó előtt térdel egy

lány, angyalszép arcán csorognak a könnyei, le a mohazöld pulóverére. Könyörög a tekintete, ahogy ránéz, s esdeklő hangját tisztán hallani: „Segíts nekem, Török Juliska... Segíts nekem, Török Juliska...” Aztán zokogva hull le a küszöbre.

Az asszony sikítva ül fel az ágyában. Csend van. Csak egy-egy szű pattog valahol a gerendában. A hálóing nyirkosan tapad a hátához. A szobába besüt a telihold, s látni lehet a padló repedéseit is. Odamegy az ablakhoz, és kinéz az erdő fehér fáira. Csend. A kutya is békésen alszik a küszöbön. Az asztalról felveszi a poharat, iszik néhány korty vizet, aztán visszafekszik az ágyába. Teste még egyszer-kétszer megremeg a takaró alatt. Fülébe kristálytiszta cseng annak a lánynak szava, sírása. Újra meg újra átgondolja az álmát, s most már a valóságot is hozzáilleszti. Dühíti ez a teljes tehetetlenség, és kutatja álmának titkát, üzenetét.

Hajnalodik. Lábai alatt reccsen a hó. Vékony ágvégekkel játszik a szél. Hallgatózik. Mélyről, a föld alól avarmoccanás. Talán a kikelet, gondolja, s nézi a mozgó hótakarót. Hirtelen egymás után csapódnak ki a földből a piros szirmú hóvirágok. Panaszos hangjuk, mint siratóénekek, révül bele a szélbe. „Mi van a világgal Török Juliska? Meleg vért ittunk tegnap... Nem tudjuk, hol van a kikelet... Merre van? Ártatlan lehelet utolsó langya borzalmat sugott nekünk... Hogy a világ beteg odafent...”

Az ágról varjú rebben, csőrében vörös fonál, s behálózza vele a fák ágait. S a hóvirágok egyre hangosabban sírják: „Segíts nekünk, Török Juliska...”

Asszonyosikoly. Álomúzó ébredő tudat. Apró verejtékcseppek a homlokán,

s az ablak párkányára ráragyog a nap. A délelőtt a tűnődések tömkelegével van tele. Gondolatban halott lányt és alvó hóvirágokat faggat. Mit tehet egy asszony egymagában? Hogy lehet jobbulásra bírni a világot? És mi lehet álmában az a vörös fonál? Töpreng, és magában idegen gyilkosokkal perel. Aztán keresztet ácsol. Fenyőfalécből. Táblát szegel rá, s beállítja a szoba közepére. Míg ebédel, azon tépelődik, mit írhatna rá. Annak a lánynak a nevét? A tegnapi dátumot? Miféle szót, mondatot, kérést, parancsot? Üzenetet. Az ártatlanság védelmében.

Felhívítja a tűzpiros festéket. S jól olvasható betűkkel felírja arra a táblára „Ne bántsátok a hóvirágokat!”

Lassan megint havazni kezd. S viszi Török Juliska a keresztet az erdőbe, míg körülötte minden rend, patyolat, békesség. Csak a lelke van tele el nem csituló nyugtalansággal. Viszi a keresztet egy fiatal lányért, a hóvirágokért. Egy mondatot a világ véresen lüktető, lázas homlokára.

A hó mindent elfed. Szépet és mocskot egyaránt.

Valahol itt feküdt az a lány, gondolja, amikor odaér, s itt alszanak a hóvirágjaim. A fagyos föld nehezen bár, de megadja magát, s tartja a keresztet erősen.

– Nincs még itt a kikelet. Arra még várunk kell. Aludjatok csak tovább csendesen, kedveseim – mormolja alig halhatón.

Hamar leszakad az alkony. S a telihold felül az ágak hegyére.

Az asszony különös kaparászt hall odakint az ajtó előtt. Biztosan a kutya, gondolja, lelép az ágyról, s a dunyha alól kiemeli a fejszét. Valaki babrálja az ajtót. Kinéz az ablakon,

s látja, hogy a kutya mozdulatlanul fekszik a hóban az udvar közepén. Az ajtó mögé áll, és elfelejti, hogy van szíve. Nyugodt. Vár. Vár, mint a hóvirágjai a föld alatt.

– Hol vagy, te ribanc?! – üvölti az az idegen, s berúgja az ajtót.

Lendül a kar, és lesújt a fejsze. Csontreccsenés. Ahogy fagyban törnek az ágak. Testzuhanás. Aztán csend. Hosszú, mély, meleg csend. Csak a korhadt padlón indul meg egy sötét kis csíkcocská.

Mint egy vörös fonál...

Török Juliska gyertyát gyújt, és megmossa a kezét. Aztán odaáll az ablakhoz, és belesuttogja az ablak hideg üvegébe:

– Egyszer majd meggyógyul ez a világ... Egyszer majd lesz igaz kikelet... Addig aludjatok szépen, kedveseim...

Renyhe pelyhek ághegyre telepednek. S Török Juliska végtelen lelki nyugalommal gödröt ás, és eltemeti a kutyáját.

Míg hull a hó.

Hegyeink vonulata

A bazár

Mint egy körfolyosó, olyan a lakás belseje. Körbe lehet járni szobáról szobára. Jella egy fotelben ül, ősz, vékony szálú haja parányi kontyba fogva. Mint olvadáskor egy szürke, formátlan hógolyó. Bő, földig érő ruhát visel, könnyedén hulló selymet, amely minden mozdulatra rebben rajta, mint egy madártoll. Kék búzavirágok kuszálódnak a ruhán a lehulló redőkben, mintha nyári szélben lengene valamennyi. Elvész benne az idős nő csontsovány teste.

Maruszja az ajtóban áll, gyomoridege van, s feszengve szorítja a táska fülét, s azt érzi, annyira távol áll tőle ez a világ, hogy ő képtelen erre a feladatra, eleven lélekkel gyógyításra vállalkozni.

A szoba levegőtlen, idegen fűszerek, teafüvek, parfümök illatától súlyos e miliő.

Jella most ránéz, arcán mosolyra perdülnek a ráncok, s úgy szól az idegen nőhöz, mintha az csak a konyhába lépett volna ki egy pohár vízért, mintha még a barátságtól is mélyebb lenne köztük valamiféle kötelék.

– Kárpátaljáról jöttél?... Ukrajnából?... Ül le a másik fotelbe! Tudtam, hogy jönni fogsz. Vártalak. Régóta vártalak már, Maruszja. Szép neved van. Tudsz játszani? Hát persze, hiszen ezért vagy itt. Hogy játssz... Milyen fiatal vagy még... Előtted az élet.

Porcelánangyal tárja szét a szárnyát abban az üveges szekrényben, amelyen Maruszja tekintete megpihen.

– Nem volt szárnya... A lábak, a rohanás kevés volt... Egy nyolcèves kislány kevés ideig bír szaladni. Azok

meg csak lóttek... Egyre csak lóttek... Üvöltöttem... Nem is a torkomból jöttek a hangok, hanem abból az anyatigrisből, aki már látja a prédát... Érti. „Fuss Oleg! Fuss, kisfiam!” Ha lett volna szárnya... Mit mondott, mit akar játszani?

Jella aprót kuncog, s körbetekint az agyonzsúfolt lakásában.

– Majd elmondom, Maruszja. Tényleg meg fogok halni? Igaz, hogy hamarosan? De nekem semmim sem fáj. Aki nem beteg, az hogy halhat meg? Csak sovány vagyok. Már az is baj, ha karcsú egy nő? ... Látod ezt itt? Itt a világ. Hazahoztam. Bejártam az egész világot, s mindenünnen hoztam valami csecsebecsét. Egy szuvenírt. Hogy emlékezzem minden csodás helyre.

Az idős nő a gondolataiba réved, szökni próbál vissza valahová. Maruszja hosszan nézi azt a labdát a francia trikolór színeivel, amit valószínűleg úgy tettek fel a szekrény tetejére, hogy soha senki nem rúgott bele.

– Legutóbb labdát vettem Olegnek. Ügyesen dekázott már vele... Futballista akart lenni. Jó focista. Egy cserép muskátlit levert az ablakból. Kiabáltam rá... Egy rohadt virágcserépért... Akkor még csak nem is sejtettük, hogy így törhet pozdorjára az életünk. Minden álmunk... Vajon hogy tudok én majd itt játszani?

Maruszja szeméből megállíthatatlanul iszkolnak a könnyek, le a pulóver bő ujjára. Jella feláll, ingatag léptekkel indulna, de meghökken attól, hogy a nő arca csupa könny.

– Biztos játszottál már ilyet... Csak menni kell és figyelni... Menni végig a bazáron... Mindenütt hangok, színek és illatok. Maruszja, szünet nélkül csorog a könnyed. Egyre csak sírsz. Igen, valahonnan hoztam olyan Szűz Mária-arcot, amelyik könnyezett... Egy zárándokhely volt az, majd mindjárt eszembe jut a neve... Gyere, Maruszja, most játszunk! Végigmegyünk ezen a bazáron.

Maruszja belekarol az idős nő csontkarjába, s elindulnak a hálószoba felé.

– Csodaszép ez a bazár Maruszja. Nézd ezt a pávakék kendőt!... A mecsetbe csak úgy engedtek be, ha bekötöm a fejem... Hogy is hívták azt az országot? Most nem jut eszembe. Sok mecset volt ott.

Finoman érinti meg a függönyre aggatott színes sálakat, kendőket.

– Vegyünk neked egy kendőt, Maruszja?

– Most inkább ne. Volt egy szép kendőm, Jella. A nyakamban maradt meneküléskor. Én már az árok alján feküdtem, onnan kiabáltam a felém rohanó fiamnak... A hangomat elnyelték a fegyverek... Aztán csend lett... Egészen közletről hallottam azt az enyhe zuhanást, amikor Oleg teste a földre roskadt... Alig egy méterre az ároktól. Három golyó találta el... Behúztam magam mellé abba a kiszáradt árokba... És sokáig tartottam a karjaimban... Meleg, ernyed, véres volt a teste... Nagy kék szemével nézte az eget... És azzal a kendővel, ami a nyakamban volt, azzal takartam le az Oleg arcát...

Jella vonásain is megszusszan a szomorúság, aztán a derű könnyedén átcsap rajta.

– Jó, hogy itt vagy, Maruszja. Jó veled itt a bazárban. Nem baj, ha sírsz. Egy nap majd annak is vége lesz. Látod, azt

mondják, én is meghalok. Fogd erősen a karom, Maruszja, nagyon hosszú még ez a bazár! Nézd, egy egész csomag bontatlan cigaretta! Ezt még ott vettem ahol... Ott sokat jártam kaszinókba és nyertem is... Micsoda fényei voltak annak a városnak... A cigarettától eltiltottak az orvosok. Megvegyük?

Maruszja kábultan nézi a doboz fényes csomagolását.

– Inkább ne. Amikor kitört a háború, a férjemnek is mennie kellett. Elköszönt tőlünk, de az utcaajtóból visszafordult, feltartott egy doboz bontatlan cigarettát, s csak annyit kiáltott vissza: „Maruszja, mire ez elfogy, vége is lesz a háborúnak!” Nem tudom, hogy él-e még... Nem akar lepihenni?

Jella elképedve, enyhe haraggal néz a nőre.

– Azt hiszem, te nem is tudsz játszani. És még nem is vettem semmit... Semmit, amiről majd eszembe jutnak a szép napok, az ételek ízei, a helyek, ahol jártam... Miféle csúf játék ez az életnek? Nem emlékszem egy országra, de még egy város nevére sem... Maruszja, nekem senkim sincs... Ha meghalok, maradj majd itt! Ne akarj innen sehová se menni! Legyen a tied ez az egész bazár. Vigyél oda, ahhoz a nyugágyhoz, oda a napernyő alá! Olyan melegem van ebben a ruhában... Nézd azt a mezt! Azt a sárgát! Vedd le onnan! Add ide! Ezt megvesszük. Látod a hátán a tízest? Legendás mez ez is. Szép szuvenir lesz... Egy kislánynak viszem. Most nem jut eszembe a neve, de focista akar lenni... Ezt elviszem neki. Hadd örüljön... Tudod, Maruszja, gyönyörű hely volt az. Megnéztem a mecsetet, és vettem egy sárga mezt, hogy majd emlékezzem, hogy egyszer itt jártam... Szép ország volt... Brazília... Brazília.

Az ibériai Haydn, Mozart és Beethoven

Klasszikus kismesterekből nem volt hiány a XVIII. század végi, XIX. század eleji európai zenei életben, s ahogyan azt egy korábban bemutatott cseh zeneszerzőnél (Paul Wranitzky) már említettük, sok, e terminológiaiag kissé lekicsinylő kategóriába szorult alkotó muzsikája utóbb, a korabeli előadói gyakorlatot követően, hamar feledésbe is merült. Az idő kirostálta e muzsikák nagy hányadát, meghagyva az utókor számára az arra érdemes zenikét és remekműveiket. A historikus zene kutatása és előadása azonban reneszánszát éli, ezért manapság is számos gyöngyszem bukkan még fel ebből az időszakból (is), még ha olykor nem is mindegyik látszik olyan csillogónak és jól csiszoltnak a nagy bécsi triász, Haydn–Mozart–Beethoven hegycsúcsainak árnyékában. Ezúttal három ibériai klasszikus komponistáról ejtünk szót. Úgy tartják, **Carlos Baguer** Haydn katalán megfelelője volt, **João Domingos Bomtempót** „a portugál Beethovennek” is szokás nevezni, míg a baszk **Juan Crisóstomo Arriaga** „a spanyol Mozart” nevet érdemelte ki.

Carlos (vagy Carles) Baguer (1768–1808) katalán zeneszerző, orgonista, a fennmaradt dokumentumok alapján lokálisan, katalán területen a XVIII. század legjelentősebb, kortársai által is ismert és játszott komponistája volt, a barcelonai katedrális orgonistája, virtuóz és kiválóan improvizáló bil-

A katalán Carlos Baguer

lentyűs. Ahogyan azt a Grove zenei lexikon szócikke is említi, igen szokatlan jelenség, hogy Baguer munkássága az egyetlen fennmaradt nyoma/lenyomata a korabeli katalán klasszikus stíluskorszak zenéjének ezen a földrajzi területen, a régióban pedig szintén példátlan Baguer korabeli népszerűsége, zenéjének akkori széleskörű ismertsége, elterjedése – műveinek másolatait Katalónia-szerte szokatlanul nagy számban és földrajzi szórásban lelték fel különböző archívumokban. Arról is tanúskodnak korabeli dokumentumok, hogy Baguer zenéjét Barcelonán kívül kortársai El Escorial, Cuenca,

Valencia, Santander (stb.) területén is széles körben játszották. Baguer különlegessége is inkább abban rejlik, hogy az ő alkotásai révén kaphatunk betekintést a korabeli, XVIII. századvégi katalán zenét érintő hatások egyedülálló keverékébe.

Baguer nevét még ma is kevés zenei lexikon említi, de katalán nyelvterületen igazán hűségesen ápolják hagyományát, s ez nemcsak a kutatási területet érinti, de az előadói gyakorlatot is. Életéről, műveiről a korabeli katalán zenei világ kontextusába helyezve egyebek mellett María A. Ester-Sala és Josep Maria Vilar i Torrens zenetudósok írtak bővebben, nyilván katalán nyelven, de utóbbi munkái angolul és franciául is megjelentek a témában. A klasszikus kismesterek újrafelfedezését kedvelő London Mozart Players kamarazenekar Baguer négy szimfóniáját rögzítette (No. 12, 13, 16, 18), amelyeket arra zeneileg érdekesebbnek talált, ezek a Chandos lemezkiadónál láttak napvilágot 1996-ban.

Első hallásra Baguer zenekari muzsikája a mi váradi Michael Haydnukéra emlékeztet főként egyszerűségben, letisztultságban, terjedelmi kurtaságban. Említésre méltó még, hogy billentyűs szonátáiból egy 1984-ben kiadott (Etnos) bakeliten nyolcat játszik Jordi Vilaprinjó Del Perugia. Baguer billentyűs darabjainak némelyike a spanyol többszólamú barokk orgonahagyományban gyökerező stílust mutat, míg mások, a modernebbek, a korabeli olasz és osztrák hatásokat ötvözik a hagyományos helyi stílárissal. Ma ismert 19 szimfóniáját, kevés kivételt leszámítva, 1790 körül komponálta. Modorában Joseph Haydn utánzására tett kísérletek is felismerhetők (Haydn

szimfóniái az 1780-as évektől ismertek voltak már katalán területen), de szerkezeti, harmóniai, témakezeléses megoldásai a bécsi nagymester fordulatos invenciójától, fantáziájától jóindulattal szólva is távol állnak. Fúvószenekari tekintetében különleges a két fagottra írott versenyműve, angolkürt-versenye mai ismeretek szerint elveszett, de fennmaradtak pl. fuvoladuói. Írt egyetlen operát is (*A filozófus hercegnő*, 1797), továbbá tudunk mintegy tíz oratóriumáról (ezek többnyire ószövetségi témájúak, kivétel pl. a Néri Szent Fülöpről szóló), miséiről és egy magnificatjáról is – egyházi művei főként olasz hatásról tanúskodnak.

Baguert katalán kortársai Carlets becenéven emlegették. Carlets először nagybátyja irányítása alatt tanulta a zenei mesterséget, majd 1786-ban (más források szerint 1789-ben) lett a barcelonai katedrális orgonistája, s ezt a pozíciót haláláig töltötte be (néhány nap híján alig 40 évet élt). Baguer nemigen hagyta el szülővárosát, ám aktívan részt vett Barcelona zenei életében, nagyra tartották orgona-improvizációit is, ezekkel számos diákot is maga köré vonzott; tanítványai közt volt Francisco Andreu y Castellar, Ramón Carnicer és Mateu Ferrer.

Ha Baguer volt egyesek meglátása szerint „a katalán Haydn”, időrendben haladva lássuk a következő ibériai klasszikust, akit „portugál Beethovenként” szoktak divatosan emlegetni. João Domingos Bomtempo (1775–1842) Lisszabonban született zeneszerző, hangszeresként elsősorban zongorista volt. Mindössze ötévnyi eltéréssel valóban Beethoven-kortárs volt, bár fantázia terén távol áll az ismert mestertől, de stílusában parázslík

egy kevéske invenció a borzas hajú, viharos tekintetű Ludwigéből (ahogyan a közismert Stieler-portré ábrázolja Beethovent).

Bomtempo apja egy olasz oboista volt (a királyi udvari zenekar tagja), családi vonalon tanult tehát először zenét, majd a lisszaboni szeminárium-ban. Már 14 esztendősen helyettesítette az udvari zenekarban korán elhunyt édesapját, azonban hamarosan (1801) Párizsba ment továbbtanulni. Első két zongoraversenyének és I. szimfóniájának is jó fogadtatása volt Párizsban, erről tanúskodnak a *Journal général de France* és a *Le courrier de l'Europe* akkori kritikái. Még Párizsban ismerkedett meg Muzio Clementivel, bár más források szerint Londonban találkozott az egyébként Angliában híressé vált olasz komponista, zenei kiadó, zongoraművésszel. Clementi kétségtelenül hatással volt Bomtempo billentyűs stílusára (sokkal inkább, mint Beethoven), ez visszaköszön szonátainak számos – Haydn, Mozart és Beethoven jobb ismeretében –, ma már olykor üresnek tűnő virtuóz passzusban.

Néhány évnyi londoni kitérő után Bomtempo végül is visszatért Lisszabonba, s ott 1822-ben megalapította a Filharmóniai Társaságot a kortárs zeneművészet széles körben való népszerűsítéséért (Portugáliában itt játszottak először nyilvános koncerteken pl. Haydnt, Mozartot és Beethovent). Nem ő az egyetlen, akit meghihletett a londoni szabad polgári zenei élet nyüzsgése, amely korábban Joseph Haydnt is lenyűgözte. Bomtempo nemcsak mint zenei aktivista, de mint pedagógus is igen jelentős személyiséggé vált odahaza. 1833-ban II. Mária portugál király-

A portugál João Domingos Bomtempo

nő zenetanára lett, majd 1835-ben a nemzeti konzervatórium direktora, ez utóbbi állást haláláig töltötte be. I. és II. szimfóniáját az első portugál szimfóniákként tartják számon – érdekesség, hogy Szabolcsi zenei lexikonjában hat Bomtempo-szimfóniáról is szó esik. Egyik legsikerültebb alkotásának tartják az 1819-ben írott *Rekviemet*, melyet a gyakorta Shakespeare-rel egy lapon emlegetett XVI. századi nagy portugál költő, Luís de Camões emlékének ajánlott. Koncertáló műfajban hat zongoraversenyét tartják számon, egyházzenei alkotásai közt a már említett *Rekviem* mellett számos vokális művet (miséket, himnuszokat) komponált, köztük egy *Te Deumot*. Tizenegy zongoraszonátája és más billentyűs karakterdarabjai mellett kevés hátrahagyott kamarazenejében (egy-egy zongorás kvintett és szextett) is a zongoráé a főszerep. Pedagógiai célzatú munkákat is írt, zongoraiskolát és összhangzat-

tani, ellenponttani tanulmányt. Maria Antonieta de Lima Cruz foglalkozott behatóbban Bomtempo életrajzával, francia nyelvterületen pl. Joseph Scherpereel; Bomtempo műveit 1970-ben Jean-Paul Sarraute katalogizálta.

Továbbra is időrendben haladva következék „a spanyol Mozart”, vagyis Bilbaóban született, valójában baszk nemzetiségű Juan Crisóstomo Arriaga (1806–1826). Ő volt a most tárgyalt három szerző közül a legrövidebb életű (tíz nappal 20. születésnapja előtt hunyt el), ám első hallásra, zenész fül nélkül is könnyen megállapítható, hogy a legtehetségesebb. Arriagát élete rövidsége miatt szokás Mozarttal összehasonlítani, ráadásul mindketten január 27-én születtek, még ha 50 év különbséggel is, de persze az is kétségtelen, hogy Arriaga rövid pályafutása alatt keletkezett számos, de sajnos kevéske fennmaradt művében könnyen felfedezhető a „kései” Mozart klasszicizmusvégi merész kifejezőereje, egyszersmind könnyed eleganciája, valamint főként Schubert romantikusan érzelmes töltetű, mégis formailag bécsi klasszikus hagyományt tisztelő stílusvilága.

Arriaga édesapja orgonista volt Guernicában, mielőtt még Bilbaóban telepedett volna le, ahol utóbb egyébiránt kereskedő- és hajótulajdonosként futott be karriert. Az anyagi biztonság tette lehetővé, hogy mindkét tehetséges fiát zenére taníttassa, és a kor befolyásos zeneművészeinek is bemutassa őket. Juan Crisóstomo tizenöt esztendőskorára már húsz művet komponált (ezekre jobbára utalások léteznek, sajnos nagyrészt elvesztek). *Nada y mucho* c. oktettjét tizenegy évesen komponálta, apja feljegyzései alapján ez volt a kis

A baszk Juan Crisóstomo Arriaga

Arriaga első szerzeménye. 1818-ból (tizenkét éves korából) származik op. 1-esként jegyzett műve, egy zenekari nyitány, első operáját (melyből csak a hangszeres előjáték és néhány ária töredéke maradt fenn) pedig alig egy évvel később írta. Jelentős még e korai időszakból *Stabat Mater* motettája (1821), melynek szólóit különleges módon férfi énekhangokra (tenor és basszus) komponálta.

1821 szeptemberében Arriaga kinötte szülővárosát, és Párizsba indult továbbtanulni. Az akkori párizsi spanyol nagykövet mutatta be a fiatal komponistát Cherubininek, aki már ekkor a zenei élet befolyásos képviselője volt, de csak egy évvel később lett a Conservatoire szó szerint is konzervatív, megkerülhetetlen stílusdiktáló igazgatója. Arriagát Pierre Baillot tanította hegedülni, Luigi Cherubini maga oktatta ellenpontra, összhangzattanra pedig François-Joseph Fétis. A baszk fiatalember hamar lenyűgözte profesz-

szorait kiugró tehetségével, friss alkotói erejével és kifogyhatatlan invenciójával, nemkülönben szorgalmával. Az ebből az időszakból fennmaradt és ma is kedvelt, többet játszott művei: három vonósnégyese (1823) és egyetlen szimfóniája (1824).

Alkotói kedve és tudáséhsége olyan fokon kimerítette fizikailag a fiatal Arriagát, hogy tüdőbajt kapott, és alig 20 esztendősen elhunyt. A montmartre-i temetőben nyugszik, jelöletlen sírban. Zeneszerzői hagyatékával az 1880-as években unokaöccse, Emiliano de Arriaga y Ribero kezdett el komolyabban foglalkozni, és Pascual Emilio Arrieta zeneszerzővel közösen alkották meg „a spanyol Mozart” bece-

nevet Arriaga számára. Mivel Arriaga időközben a baszk nemzeti törekvések fontos kulturális szimbólumává vált, ezért mára ez „a baszk Mozart” elnevezésként toleráltabb szülőföldjén. Bilbaóban Arriaga nevét viseli ma a színház, mely egyben operaház.

A világhálónak köszönhetően ma már mindhárom fentebb taglalt szerző számos művének hanganyaga könnyedén fellelhető, többféle előadásban, de értelemszerűen főként spanyol területen tartják repertoáron őket. Érdemes megismerkedni ezekkel a komolyzenei mainstream-árnyékból kipislákoló ibériai klasszikusokkal.

Tóth Gábor

Újabb adalékok a nagyváradi városi strand történetéhez

Egy régebbi lapszámunkban már foglalkoztunk a váradi strand létesítésének előzményeivel. Most folytatjuk a létesítmény történetét, mégpedig az 1934-es esztendő tavaszának és kora nyarának eseményeivel attól az időszaktól kezdve, amikor megkezdődtek a munkálatok egészen a strand átadásáig. A fent említett időszakban természetesen a városi választmányi ülések (akkoriban így nevezték a városi tanácsot) mindegyikén szó volt a strand építéséről, nemegyszer késhegyig menő vitákkal. Akkoriban ugyanis a város nagyobb kölcsönt vett fel a kormány jóváhagyásával, és a választmány tagjai nehezen tudtak egyezsége jutni, mire is költsék a pénzt, mert – amint az a lapokban megjelent – annyi helyre kellett volna adni, hogy a strandot helyezték az utolsó helyre a listán. Persze voltak néhányan, akik a strand kialakítása mellett kardoskodtak, mert hitték, hogy az, hamarosan kitermeli a befektetett pénzt, és rövid időn belül nyereséges lesz.

Egy május 6-án megjelent rövid írásban azt olvashatjuk, hogy 5-én reggel 176 ember vette fel a munkát a ligetben, hogy végre megépüljön a strand. A tervek szerint június elején meg kell nyitni a strandot, ezért a patakot, ami átszelte a leendő fürdő terüle-

tét, már előbb betömték. Egyébként az eredeti tervet valósították meg, vagyis egy nagy medencét és félig fából, félig téglából emelt épületeket. Az átvételi bizottság pedig minden reggel pontban 6 órakor megjelenik, és ellenőrzi a munkások számát meg azt, hogy mennyit haladt a munka az előző napon.

Forró volt a május 1934-ben. Még a Körös, a szép zöld vizű folyó is lustábban folyt, mint máskor. A munkások mégis lázasan dolgoztak. Épült a néhány választmányi tag által pártolt nagy álom, a strand. Lássuk, mit is nyilatkozott dr. Pelle János a *Szabadság* szerkesztőjének: „Ez Románia legszebb strandja lesz! Még nyers minden, a régi Körös-árkot betömtük! Újat ástunk, amin naponta 60 ember dolgozott. A nagy bazin 50 méter hosszú, a kabinokban 2000 embernek lesz helye. A kabinok előtt hatalmas terasz lesz, és ide helyezzük a vendéglőt és külön a strand irodát. Homok, tengersok finom, sárga homok! Napozók, tornaszerek, csolnakok. Gyermekebazin. Jövőre, ha csak egy mód van reá, kibővítjük még jobban a területet.”

Ez utóbbi tervnek akkoriban csak egyféleképpen lehetett volna alapja, mégpedig úgy, ha Pankolits Károly elhatározta volna, hogy eladja a bir-

tokában lévő telket a városnak. Azt a területet, amin az ő régi strandja volt. Az új strand építésére előirányzott összeg 2,5 millió lej, ebből fizetni kellett az építőanyagokat, és nagyon sokat vitt el a munkabér, mivel naponta 100-130 ember dolgozott, és az akkori napi bér 35-40 lej volt. Nem nehéz tehát elképzelni, hogy csak bérekre heti 35-40 ezer lejt fizetett ki a város.

„Olcsóságra rendezkedtünk be”, olvashatjuk a dr. Pelle Jánossal készült interjúbán. „Ne gondolják, hogy azt a hatalmas összeget, amit itt befektet a város, mi egy-kettőre a közönség zsebében akarjuk behozni. Annál is inkább nem gondolunk erre, mert tudjuk, hogy Oradea a legmegdöbbentőbb nyomor szélén áll. Itt nem lehet és nem szabad túlkalkulálni az árakat. Találni fogunk olyan módokat, hogy a strand ne csak egyesek szórakozóhelye legyen, hanem az egész városé, mindenkié. Június 10-e az utolsó terminus. Friss, átlátszó víz, tiszta bazin, világvárosi strand, gyönyörű álmok, végre valóra

váltak talán a kánikulai hőségben tikkadó városi polgárok számára.”

Valóban, a strand megépítése is nagyban enyhítette a munkanélküliséget, a nyomort, mert az ott dolgozók mindegyike előtte munkanélküli volt. Bár a munka pokolian nehéz volt, az akkori időkben a 30-40 lejes napi bér is jó pénznek számított.

Mindeközben a városházán is tüsténkedtek. A polgármesteri hivatal és az ideiglenes tanács május 6-án hirdetett pályázatot a strand éttermének, büféjének, a férfi és női fodrászatának, cukrászdájának, bazárjának, trafikjának, ruhatárának üzemeltetésére. Ugyanakkor pályázatot írtak ki a strand egész területén elhelyezhető reklám- és hirdetési felületek kihasználására. Erre hirdetéssel és reklámokkal foglalkozó cégeket vártak egész Romániából! Az ajánlatokat május 24. reggel 9 óráig kellett leadni, és a bérletek három évre szóltak. Egy későbbi lapszámban arról olvashatunk, hogy nagy volt az érdeklődés, még akkor is, ha az ajánlott

bérleti díj 5 százalékát zárt borítékban le kellett tenni a pénzügyi osztályon. Az biztos, hogy a hivatalos megnyitóról szóló tudósításban azt írták, hogy minden nyitva volt a strandon, és a teljes kiadott felületet elborította a sok reklám és hirdetés.

Az építési és nyitási lázban talán kevesen figyeltek fel egy, a *Szabadság* május 31-i, június 1-i és 2-i számában megjelent cikksorozatra, amit a város volt főépítésze, Kőszeghi József írt. A volt főépítész nyíltan bírálta az egész strandépítési procedúrát az alapkövő letételétől a terveken át a végső munkálatoig. Mindent, amit csak lehetett, felrótt az építetőnek, vagyis a városházának, illetve a kivitelezőknek. Hosszú lenne felsorolni a kifogásokat, de az első és mindennél fontosabb a főépület és a medence elhelyezése volt a Bunyitay-ligethez képest. És ebben, mint azt még sok korosztály láthatta a későbbiekben, igazsága is volt.

Idézzük a volt főépítészt, mit írt az épület és a strand elhelyezéséről: „A felvételi épületet tehát mindenhova szabad volt tenni ezen a telken, csak éppen ide nem. De ha már idetették, akkor gondoskodni kellett volna arról, hogy az épület főtengelye a telek hossz tengelyére essék, ahová a medencét elhelyeztek. Ez az elhelyezési botrány semmiképpen se indokolható. Egyszerűen hallatlan tapasztalatlanság az, felrúgása az minden racionalitásnak, minden szépérzéknek. A felvételi épület belső teraszán ülők kénytelenek lesznek ferdére tekerni a nyakukat, ha a ferdén fekvő medencére néznek.”

Sok más dologra is felhívja a figyelmet Kőszeghy mérnök, és minden észrevétele bírálat. Talán valamikor még visszatérünk ezekre az észrevételekre,

mert érdemes egy szakember szemével is láttatni az annyira óhajtott strand megépítésének eddig ismeretlen körülményeit.

Június 22-én jelent meg az újságban egy cikk *Hogy néz ki az új strand* címmel, ebben viszont tárgyilagosan ír a névtelen szerző a strandról. Dicsérő szavakkal illeti a kivitelezőt amiatt, hogy a rendelkezésre álló kevés anyagi forrásból tetszetős épületet és megfelelő medencét alakított ki.

„Ennek a városnak a közönsége, mely más, jóval kisebb városokkal szemben nem rendelkezett megfelelő, modern uszodával, szívesen és szeretettel fogja felkeresni ezt a helyet. Hogy nem kapja meg egyszerre azt, amit kétségkívül nagyvonalú és dicséretes elgondolással – de sajnos papiroson és megfelelő anyagi erők híján – kiterveltek, az bizonyos. Ami a Körös mentén most épült, – és valljuk meg, szerényebb keretek között is elkésett indulása miatt, – boszorkányosan gyors tempóban – ez csak az első etapa a nagy strandnak.”

A városban keringő pletyka, miszerint a medence nem felel meg az egészségügyi követelményeknek, újabb látogatásra készítette a lap munkatársát, aki egy napon ki is ment a strandra, és megkérdezte erről Faur mérnököt, aki reggeltől estig a munkálatokat irányította. A mérnök elmagyarázta, hogy a gépház épületében csövek vannak, a vizet szivattyúval nyerik ki a Körösből, másodpercenként 70-80 litert. A szűrőkészülék megtisztítja a vizet a piszoktól, majd a víz még egy kavicsrostán is átmegy, mielőtt a medencébe kerül. A medence falán végig lefolyócsatorna van, aminek az a rendeltetése, hogy a felcsapó többletvíznél felfogja a mégis

bejutó szennyet. „Tehát ráfogás az egész – mondja a főmérnök. – Legfeljebb csak az állhat fenn, hogy a Körösből szivattyuzzuk, és nem vezeték vizet használunk.”

Lássuk, milyen is lett a medence ezen az új és sokat vitatott strandon. Ahogy az a cikkből kiderül, érdekes, sőt művészies formák sem hiányoznak körülötte, ugyanis a riporter épp jelen volt, amikor Szini-Sebő Zoltán, „a gazdag fantáziájú, tiszta, modern hatásokkal dolgozó kitűnő szobrászművész” épp leszállította alkotásait az uszoda részére. Kilenc impozáns méretű, kőből készült állatszobor díszíti majd a medencét: „Még pedig egy pompásan stilizált, ugrásra kész, hatalmas krokodil, és ijesztő torkából buzog majd a víz a medencébe. Ezenkívül hat zöldes színbe tartott kőbéka, két szürke teknősbéka ontja majd állandóan a vizzuhatagot a fürdőzőkre.”

A medencén kívül a strand területén lehetőség volt a folyóban is fürdőzni.

A megnyitás előtti napokban a tanácsos urak naponta kilátogattak a munkálatokat ellenőrizni. Egy alkalommal kilátogatott Tiberiu Moşoiu polgármester is, és örömmel konstata-
ta, hogy húsz év huzavona után nyolc hét alatt mégis produkáltak valamit az emberei.

Így nézett ki tehát a strand az utolsó előkészületek idején, 1934. júniusának végén. Aztán csak eljött a megnyitó napja, méghozzá egy esős vasárnapon, 24-én. A rendezvényről *Zuhogó esőben, de lelkes beszédek mellett megnyitották az új strandot* címmel közölt tudósítást a *Szabadság*.

Zuhogott az eső 1934. június 24-én, vasárnap déli 12 órakor, ez kicsit elrontotta a hölgyek-urak kedvét, akik

bizonyára jobban örültek volna, ha a zuhanyrózsák alatt állva, nem pedig a felhőkből kapták volna a vizet. A városi tanács emberei a kedvezőtlen idő ellenére mégis minden bizonnyal boldogok voltak, hogy vége a sokéves vitáknak, a sajtóban megjelenő örökös kritikának, hisz végre alkottak valamit. Kész lett a rég óhajtott strand.

A cikkíró szerint az új strand szép látványt nyújtott. Az épületek csinosak lettek, a Szini-Sebő Zoltán alkotta vízi állatok pedig „egyenesen érdekes és kellemes látványt nyújtanak”.

A megnyitóra a városi tanács urai, élükön Tiberiu Moşoiu polgármesterrel és Vasile Bledea tanácsossal, valamint a civil és katonai hatóságok képviselői valamivel 11 óra után indultak el az akkori Casa Naţională (a volt Széchenyi Szálló) elől villamossal, amelyet a városi főmérnök Mihai Faur vezetett. A villamosban a tudósítás szerint kedélyes hangulat uralkodott. A strandépület előtt húzódó patak hídján nemzeti színű szalag volt kifeszítve, ezt a polgármester átvágta, Mihai Faur pedig rövid beszéd mondott, miután átadta a polgármesternek a létesítmény jelképes aranykulcsát.

„Ezennel átadom Önnek az új strandfürdőt és ezt az aranykulcsot, amellyel szeretném, ha meg tudna oldani több olyan dolgot, polgármester úr, mint a strandfürdő is volt, amely a mai napon megvalósult.”

A polgármester válaszbeszédében a következőket mondta: „Köszönöm a város és közönsége nevében az új strandfürdőt. Remélem, hogy a közönség hálás lesz az új alkotó munkával szemben, és érdeme szerint fogja támogatni azt azzal, hogy látogatják majd a strandfürdőt, amelynek meg-

teremtésével egy általános óhajnak és vágyunk tettünk eleget.”

A beszédet a jelenlévők lelkesen megélték, majd a katonazenekar hangjai mellett a közönség bevonult a strandra. Amikor beérkeztek, adott jelre megindult a víz a medencébe, és a zuhanyok is ontották magukból a vizet. Ezután a polgármester beírta nevét a munkanaplóba, és Gabriel Chidioşan rendőrkommisszár a sportegyesületek nevében köszönetet mondott a strandfürdőért a polgármesternek. Beszédében egyedülként megemlítette „dr. Ioan Pelle volt tanácsos” nevét, aki, amíg tanácsos volt, hatalmas energiával harcolt a strandért. A megnyitó végén tíz úszó átúszta a medencét, ezzel hivatalosan is megnyílt a strand. A kedden megjelent tudósításból megtudjuk, hogy a nagyközönség sem vásárnap, sem hétfőn nem tudta birtokba venni a strandot, mert mindkét napon zuhogott az eső.

Az új strand első szomorú, tragikus eseményére is hamarosan sor került, mert az 1934. augusztus 28-án megjelent lapban azt olvashatjuk, hogy a strand medencéjébe fulladt egy fiatalember. Dobozy János 18 éves vasesztergályosról szólt a hír, augusztus 27-én járt szerencsétlenül. Holttestét Vidor György és Ardelean Iosif – két fiatal

diák – találta meg a medence legmélyebb részén, amikor a víz alatt úsztak. Az egyikük rálépett az élettelen testre. Azonnal fellármázták a személyzetet, és Nyilas János úszómester kihúzta a vízből az áldozatot. Természetesen azonnal felvetődött a kérdés, hogy miért nincs orvosi szolgálat a strandon. Egy ilyen halálos balesetnek kellett bekövetkeznie, hogy a város vezetősége elgondolkodjon a meglévő hiányosságok sokaságán, és lépéseket tegyen, mert a hőségben bármikor rosszul lehet valaki, napszúrást kaphat, vagy bármilyen más baleset előfordulhat, és nincs semmiféle szakszerű segítség a közelben. Az Olaszi temető halottasházában felboncolták a fiatalember holttestét, és megállapították, hogy szívbénulás okozta a halálát. Pár nappal a tragikus esemény után a rendőrség közölte, hogy Dobozy János nem ugrott fejest, hanem mint úszni nem tudó ember a medence széléről belépett a mélyvízbe, és amikor nem érzett talajt a lába alatt, megijedt, és bekövetkezett a szívbénulás.

A nagyváradi strand majd 80 évig szolgálta a város közönségét. Ma a helyén a XXI. századi követelményeknek megfelelő élményfürdő működik.

Farkas László

Az örök bonviván

Gulácsy Albert, Várad egykori ünnepezt és sokak által szeretett bonvivánja sokat és sokféle játszott Bukaresttől Budapestig tartalmas és színes művészi pályája során. Szerepelt színdarabokban, operettekben, néhány filmben is. Idén január 22-én volt születésének 105. évfordulója. A Varga Vilmos és Művésztársai Partiumi Színházi Gyűjtemény újabb emléktárgyakkal, ezúttal Gulácsy Albert relikviáival gazdagodott. Ez alkalomból *Az örök bonviván – Gulácsy Albert* címmel emlékest volt február elején a Pável utcai színmúzeumban. Emléktárgyakat, fényképeket mutattak be. Az emlékest díszvendége volt a bonviván fia, dr. ifj. Gulácsy Albert, a relikviák adományozója, a múzeumi tér bővítésének támogatója és testvére, Gulácsy Andrea.

„Hiszek a játék valódiságában”

„A magyar kultúra napján született Gulácsy Albert (bár akkor még nem így nevezték), 1918. január 22-én. Idén tehát születésének 105. évfordulóját ünnepeljük” – kezdte mondandóját Kiss Törék Ildikó, a színmúzeum kitalálója, alapítója. Fölidézte egyik személyes emlékét is Gulácsyról. „A hatvanas évek elején Kolozsvárott történt. Gimnazista és műkedvelő színis voltam. Egyszer csak feltűnt egy gyönyörű pár, Gulácsy és felesége, Vitályos Ildikó. Mindenki megcsodálta őket, ahogy a Malom utca felé tartottak.” Megemlékezett a színművész élettár-

A Gulácsy testvérek, Andrea és Albert

sáról is, Bányai Ildikóról, Andrea és Albert édesanyjáról.

Kiss Törék Ildikó beszélt a relikviákról: a fotográfiákról, színpadi kellékekről, újságcikkekről és más dokumentumokról. Megtekinthető például a kellékek között Kukorica Jancsi furulyája és János vitéz csizmája, a tárlóban pedig a színházi és családi fényképek mellett látható Gulácsy halotti maszkja. '45-ben a bukaresti közönség szívét is megdobogtatta a nagy sikerrel játszott *Ştreqarul (A csibész)* című zenés darabban, mesélte Kiss Törék Ildikó, amikor felolvastott egy román nyelvű cikket, amely az egyik fővárosi lapban jelent meg a híres „olasz” bonvivánról, Gulachiról. Felolvasta továbbá Varga Vilmos egyik írását is, amelyben egyebek mellett arról esett szó, miszerint senki úgy színpadra belépni nem tudott, mint Gulácsy Albert, aki érzi a bonviván karakter lényegét, és mindig tudott hangulatot teremteni. Amiről

Emlékezetes szerepekben

úgyszintén szó esett: Gulácsy fiatalkorától fogva verseket is írt. Néhány verse elhangzott az emlékünnepeken.

A színészmúzeum vezetője hozzáfűzte: Gulácsy az emberek emlékezetében mindig színművész marad. Egyébiránt ő azt vallotta: „A színész olyan, mint a gyermek: szeret játszani, és én hiszek a játék valóságában. (...) A lelkem, a szívem nem öregedett meg.”

Ifj. Gulácsy Albert meghatottan olvasta föl édesapja egyik levelét, amelyben azt írta többek között: „A színpadi csillogás elmúlt, de a gyermeki szeretet örökre maradandó. (...) Újra széppé válik minden. Újraszíneződik az életem.”

Meleg Vilmos színművész nemcsak verseket adott elő az esten, hanem fölidézett néhány személyes emléket. „Színigazgatóságom idején ritka hét volt, amikor nem jött be hozzám az irodába egy kicsit elbeszélgetni. Könnyű volt őt szeretni, megbecsülni. Elmondta a véleményét darabokról, szerepekről, rendezésekről. Gyermekkorom egyik ideálja volt ő.

Amikor a TVO-nál (*egykori helyi televízió – a szerk.*) tevékenykedtem, interjút is készítettem vele. Egy alkalommal megkért, legyek sugója a Papp Magda-műsorban. Megtiszteltetés volt ez nekem. Mondanom sem kell talán: nem volt szüksége sugóra. Egy másik találkozáskor megemlítette: szeretné, ha az öröklétbe távozásakor halotti maszk készülne róla. Halála után Torkos István képzőművész – sajnos már ő sincsen az élők sorában – és Albert Alpár dízlettervező, akik akkor a színház munkatársai voltak, levették a lenyomatot, el is készült a maszk, ami most itt látható a színészmúzeumban. Gulácsy Albert sokat mesélt a régi időkről, egyebek mellett jó barátjáról, Gróf László színészről, rendezőről. Rengeteget tanultam tőle a történetei, meglátásai révén.”

A visszaemlékezések után néhány hangfelvétel is elhangzott: részletek a *János vitézből* Gulácsy előadásában. Nagy Kinga Nikoletta, a Partiumi Keresztény Egyetem magánének szakos diákja szintén e daljátékból énekelt részleteket.

A legjobbnak kell lenned

Az ünnepség után ifj. Gulácsy Alberttel beszélgettem. Arra kértem, meséljen a gyermekkoráról, az édesapjáról. „Gyermekkorunkban egyfolytában téma volt a színház. Sajnos már idősebb volt, amikor mi a testvéremmel világra jöttünk: 63 éves volt, amikor én megszülettem, 59, amikor a nővérem született. Ezért sajnos mi már nem láthattuk a színpadi játékait. Emiatt aztán rengeteget mesélt nekünk a fellépéseiről. Bejárta az egész országot. Filmszerepei voltak. Rengeteg emléket őrzött. A legkedvesebbek a váradi színházban játszott szerepei voltak számára, ezeket emlegette mindig. *János vitéz, Csárdáskirálynő, Gül Baba* – például ezeket a darabokat sokat játszották, s neki is a kedvencei közé tartoztak. Volt olyan évad, hogy száz előadást is tartottak. Persze rengeteg előadásban szerepelt. Hirtelenjében nehéz lenne felsorolni a legjelentősebbeket is. A bukaresti éveiről ugyancsak

Az örökifjú bonviván

beszélt nekünk. Érdekeség, hogy olasz sanzonénekesként mutatták be az ottani közönségnek, mert abban az időben ott nem nagyon énekelhetett magyarul, magyarként. Ezért aztán úgy nevezték, hogy Alberto Gulachi vagy Gulardi, a nagy olasz tenor. Bukarestben is szerette a közönség. A román fővárosból vándorolt tovább. Eljutott Budapestre, ahol három filmben is játszott: az *Orient expressz*, a *Csillag születik* és a *Kívánsághangverseny* című alkotásokban. Budapest után többfelé is megfordult, majd jött Nagyvárad, aztán megint Bukarest, megint Várad. Szóval sokfelé játszott, színes művészlete volt. Mindig azt tanácsolta nekünk: »Ha valamibe belekezdesz, a legjobbnak kell lenned«. Ő nem tűrte, vagy inkább nem tudta elfogadni azt, hogy ne legyen a legjobb valamiben. Váradon valóban bonviván lett, az, amit mindig is szeretett volna. Nagyváradon virágzott a magyar nyelvű színjátszás a negyvenes-ötvenes években, országosan elismert volt a társulat. Ő épp abba a korszakba csöppent bele. Most azt mondanák rá, hogy celebritás. Ő úgy is élt abban az időben, mint egy sztár. Az egész élete a színházról szólt. Nyugdíjba vonulása után nagyon megviselte lelkileg, hogy már nem játszhat, hogy idős színészként nem nagyon hívták vissza a színházhoz játszani. Mert még játszhatott volna. Kicsit belefásult ebbe, nem érezte jól magát emiatt. Még a nyolcvanas években fellépett vendégszereplőként Temesváron, volt önálló estje is. Persze jártunk együtt a váradi színházba. Minden előadásra kaptunk meghívót a színháztól. Az egész család vele tartott. Minket, gyerekeket nagy tisztességgel töltött el, hogy apukánk milyen híres színművész, és bárhová

mentünk az országban, mindenhol ismerték a nevét. Gyermekként ezt úgy éltem meg, hogy kinyílnak a kapuk mindenhol, ha meghallják Gulácsy Albert nevét, és büszkeség számomra, hogy a fia vagyok. Nagyon szép gyermekkorom volt. Ez az emlékest sokat jelentett nekem. Végre teljesült az a

vágyam, hogy apu is méltó helyet kapjon ebben a gyűjteményben, amit Kiss Török Ildikó alapított meg. Nagy-nagy öröm, hogy bekerült ide, a halhatatlannok társaságába. És teljes szívemből mondom, hogy ezt megérdemli.”

Tóth Hajnal

Gulácsy Albert (Kolozsvár, 1918. jan. 22. – Nagyvárad 2007. okt. 26.) tanulmányait a kolozsvári unitárius kollégiumban végezte. Alig tizenhét évesen szerződött a kolozsvári Thália Színház, gyerek- és kamaszserepeket játszott, miközben Hetényi Elemér színtanodájában színházi ének- és táncórákra járt. Színinövendékként került sor az első jelentős alakítására 1937-ben André Birabeau *Az eltévedt báránynak* című darabjában. Később a Kolozsvári Opera hangversenyénekese lett. 1938-ban és 1939-ben a feltűnően csinos, sármos fiatal művész a bukaresti Alhambra és Cărăbuș revüszínházakhoz szerződött, Albert Gulachi vagy Alberto Gulardi néven lépett fel, slágereket, olasz dalokat énekelt. 1939-ben fellépett Erdélyi Mihály *Zsimberi, zsombori szépasszony* c. slágeroperettjében, a darabot Nagyváradon is bemutatták Gróf László rendezésében. Még a '30-as évek végén Budapesten három filmszerepet is kapott.

1941-ben már ismét Kolozsvárott játszott. 1942-ben a Pesti Színházhoz szerződött, a megalakuló Frontszínház egyik előadóművésze lett. A tábori színház 25 tagjával meglátogatták a Don-kanyarban harcoló II. magyar hadsereget; vitéz Tolnay Andor igazgató vezetésével pajtákban, bunkerekben ötszáz honvéd előtt játszottak több mint 15 alkalommal.

1943-ig Kolozsvárott színészkedett aradi, szatmári kitérőkkel. 1943-ban

híre ment, hogy a hősszerelmes és énekes bonviván egy Budapesten forgatandó újabb filmben (a *Lili bárónő* filmváltozatában) kapott főszerepre meghívást. A szerződést már megkötötték, mint írták, »bennfentesek azt állítják, hogy Gulácsy Albert az 1944. év nagy meglepetése lesz«. Azonban Szilassy László elorozta előle a szerepet. Ekkor fogadta el Putnik Bálint nagyváradi direktor meghívását, és a *Mária főhadnagy* férfi főszerepében hatalmas sikerrel mutatkozott be a Körös-parti teátrumban. 1945-ben újabb bukaresti meghívást kapott, az évad egyik leg sikeresebb előadása lett a *Štregarul* (A csibész) c. nagyoperett.

A nagyváradi színháznak 1943-tól 30 éven át, nyugdíjazásáig tagja maradt. A zenés és prózaí darabok hőseit átéléssel és tehetséggel alakító színészt 150-nél több szerepben tapsolhatta meg a közönség. Partnerei között említhetjük Ihász Klárit, Vitályos Ildikót, Dukász Annát. 1973-ban nyugdíjba vonult, ezután még fellépett Temesváron Kacsóh Pongrác *János vitéz* c. darabjában. A nagyváradi magyar színjátszás 200. évfordulóján (1998) a Szigligeti Színház első örökös tagjai között szerepelt Cseke Sándor és Varga Vilmos mellett. Hűség-díjat kapott 2002-ben. Nagyvárad diszpolgárának választották 2003-ban.

(Forrás: Varga Vilmos
és Művésztsársai Partiumi Színházi
Gyűjtemény)

Cannes dobogóján

Egy váradi színésznő új horizontjai

Cipőfűző – paradox módon talán épp a nagyváradiaknak mond legkevésbé ez a cím, pedig ha egy New York-i mozikedvelőt kérdeznénk, valószínűleg rögtön rávágná, hogy a magyar Pálfi Károly sokszorosan díjazott kisfilmjéről van szó. Bizony, a világ legnagyobb filmfesztiváljainak színhelyein – New Yorkban, Rómában, Mumbaiban – széles körben ismerik, és az elmúlt év egyik legígéretesebb alkotásaként tartják számon a magyar alkotást (angol címe: *Bound Legs*), amely nemcsak a magyarországi készítőket emelte a nemzetközi figyelem középpontjába, hanem a női főszerepben brillírozó Pitz Melindát is, aki az utóbbi hónapokban négy jelentős megmérettetésen is elnyerte a legjobb női alakításért járó szakmai elismerést a túlzott szeretetével gyermekét szinte megfojtó anya szerepében.

A film már az elmúlt évben is bezsebelt 15 első díjat a világ 8 rangos filmfesztiválján –bemutatták többek közt Indiában, Koszovóban, sőt Dél-Koreában is, legutóbb pedig idén januárban a New York Cinematography Awardson nyerte el a legjobb rövidfilm, a legjobb rendező, a legjobb operatőr és természetesen a legjobb női főszereplő díját, de még a Sejben Richárd által tervezett plakátja is díjat nyert. A legfajsúlyosabb elismerést talán mégis az jelenti, hogy a *Cipőfűző* idén bekerült a kisfilmes cannes-i seregszemle, a Cannes World Film Festival legjobb

három alkotása közé a független rövidfilm kategóriában – vagyis a magyar alkotás máris dobogós, és komoly esélye van a fődíj elnyerésére.

Az eredmény azért is jelentős, mert pályáját a sajtószakmában kezdő Pálfi Károly autodidakta módon sajátította el a filmrendezés mesterségét, és önerőből jutott el odáig, hogy ma már elismert szaktekintélyekkel versenghet a világ jelentős filmfesztiváljain. A *Cipőfűző* mindenképpen szintlépést jelentett a munkásságában csakúgy, mint a főszerepet alakító színésznőjében. A cannes-i jelölés kapcsán megnyílt új távlatokról beszélgettünk a film főszereplőjével, Pitz Melindával,

a Nagyváradon letelepedett, pécsi születésű színésznővel, akit a váradi közönség egy emberként szeret és a sajátjának tekint, miután egy évtizeden át oszlopos tagja volt a Szigligeti Színháznak, majd a pandémiát követően a színpadot a filmvászonra váltva szabadúszó karrierbe kezdett.

„A projektbe úgy csöppentem bele, hogy a rendező, Pálfi Károly a Szabad Színész nevű online adatbázisban rám talált, és miután felvettük egymással a kapcsolatot, csakhamar ki is választott a főszerepre” – emlékezik vissza a kezdetekre Pitz Melinda, aki nemcsak színpadi színészként rendelkezik jelentős tapasztalattal, de több játékfilmben is szerepelt már, így otthonosan mozgott a kamera előtt. A közönség láthatta például Pozsgai Zsolt *A Föld szeretője* és Marian Crişan *Berliner* című filmjében vagy legutóbb az ausztrál Stuart McBratney által Romániában forgatott *Don't Read This on a Plane*-ben.

Ezekkel a korábbi munkákkal a háta mögött a váradi színésznő fiatal kora ellenére a stáb egyik legtapasztaltabb tagjának számított a *Cipőfűző* forgatásán, hiszen a filmes csapat egy baráti társaságból állt össze, köztük több elsőfilmmel, akiket a mozikészítés közös szenvedélye és Pálfi Károly biztos kezű irányítása fogott össze a közös cél érdekében. Az alacsony költségvetés miatt a forgatás időtartama is korlátozott volt. A jó érzékkel kiválasztott főszereplőknek és a lelkes csapatnak köszönhetően azonban zökkenőmentesen ment a munka, így kevéssel több mint egy hónap telt el a kisfilm megálmodásától addig, hogy a már kész alkotást benevezhették az első fesztiválra. „Kellemes és aranyos munkafolyamat volt. Azt láttam mindenkin, hogy

mély alázattal és maximális odaadással végezte a feladatát. Jó tapasztalat volt velük dolgozni” – meséli Pitz Melinda, aki a hírek szerint Pálfi Károly következő filmjében is együtt dolgozhat majd a már megkedvelt stábbal.

A kisfilm központi témája az angol nyelvű szakirodalomban helikopter-anyáknak nevezett jelenség, ami egy olyan gyermeknevelési stílust takar, amelynek jellemzője a túlzott szülői jelenlét a gyermek életének különböző aspektusaiban – ahol a szülők a legapróbb részletekig igyekeznek irányításuk alatt tartani gyermekük életét, jellemzően döntéseket hoznak helyette, és képletesen helikopterként köröznék gyermekük feje fölött. Annak ellenére, hogy ezt a szülői magatartást főként a féltés és a gyermek sikerének biztosítása motiválja, hosszú távon káros következményeket okozhat, és nemcsak a gyermek-szülő viszonyt mérgezheti meg, hanem a gyermek későbbi felnőtt életére is kihathat. A *Cipőfűző* több életkoron át követi végig egy anya és gyermeke viszonyát azt vizsgálva, hol húzódik a határ a feltétel nélküli szeretet és a fojtogató kontroll között.

Ennek megfelelően a film gerincét az anya (Pitz Melinda), valamint a gyermekét két különböző életkorban alakító fiatal színészek – Bíró Dominik és Stromajer Dávid – játékának dinamikája képezi. „Az idősebb fiút alakító Dominiknak már volt korábbi forgatási tapasztalata, a kisebbik fiúnak az életkorából fakadóan viszont még nem, de mindketten ügyesen helytálltak, és nagyon kellemes volt a velük töltött idő, mert rugalmasak és rendkívül kreatívak voltak – úgy viselkedtek, akár a színészkollégák. Bár a szerep szerint anyáskodnom kellett fölöttük, és en-

nek megfelelően ki is alakult egy ilyen dinamika köztünk, a munkafolyamatban partnerként tudtam velük játszani” – méltatta a fiatalok teljesítményét a színésznő.

Amikor arról kérdeztük, könnyen tudott-e azonosulni a szerepével, Pitz Melinda rámutatott: érdekes kihívást jelentett számára az anya szerepébe helyezkedni, hiszen a való életben még nincs gyermeke. „Érdekes volt azokat a mögöttes mozzanatokat feltárni, amelyek az anya cselekedeteit meghatározzák, hiszen minden szülő a legjobbat szeretné a gyermekének, ez természetes, ugyanakkor azt is érdemes megfigyelni, hogy hol tud ez finoman átbillenni abba, hogy az ember szinte már megfojtja a saját gyermekét anélkül, hogy bármiféle rossz szándék vezérelné. Érdekes kihívás volt felfedezni és kitapasztalni az ilyen kapcsolatok dinamikáját” – fogalmazott. Hozzátette, a film csupán rámutat egy társadalmi problémára anélkül, hogy ítélkezne – ez nem is volt szándéka a készítőknél –, viszont a nemzetközi

fesztiválokról érkezett visszajelzések-ből is látszik, hogy a téma sokakban megmozgat valamit.

A *Cipőfűző* láthatóan nemcsak a nézőközönséget, hanem a kritikusokat is megmozgatta, hiszen a magyar kisfilm elkészülte óta sorra nyeri a szakmai elismeréseket – a filmszemléken azonban nemcsak magát az alkotást, hanem kiemelten a főszerepet alakító Pitz Melindát is díjazták. Számára egészen meglepő volt, hogy a 2022-es évet négy darab legjobb női főszereplő díjjal zárta – Los Angeles, San Diego, Chile és New York filmszemléin.

„Először megfoghatatlan volt számomra ez az egész, de igazából nagyon jólesik, hogy értékeli a munkámat. Én személyesen nem gondoltam bele, hogy ilyen hosszú távú utóélete lehet ennek az alakításnak, hiszen az ember az előtte levő munkára összpontosít, és élvezettel csinálja, később pedig meglepetésszerűen jöttek a díjak és pozitív visszajelzések, aminek nagyon örülünk a csapattal, mert szeretnénk, hogy minél több emberhez eljusson, hiszen

fontosnak tartjuk a témát” – nyilatkozta folyóiratunknak a színésznő.

A *Cipőfűző* egyébként egyelőre még nem érhető el a nagyközönség számára, hiszen bemutatója nem engedélyezett a fesztiválokön való szereplés idején. A készítők valamikor nyár végére terveznek egy mindenki számára nyitott, online bemutatót.

Pitz Melinda egyébként jelenleg szabadúszó színész. Színpadon legutóbb tavaly a nagyváradi *Bányavirág*ban láthatta a közönség, de szakmai karrierje azóta hangsúlyosan a filmezésre tevődött át. Építészmérnök és amatőr borász férjével mindkettőjüket gyakori kiszállásokra szólítja a munkájuk, mégis megtalálták egyfajta közös harmóniát az ingázó életmódban, hiszen mindketten azzal foglalkoznak, amit szeretnek, és igyekeznek minél több időt egymással tölteni, ezért néha a forgatási helyszínekre is együtt utaztak el.

Márciusban és áprilisban egy újabb kisfilm forgatásán dolgozik majd, később a nyár folyamán pedig egy nagyjátékfilmmel is készül – mindkettő magyar produkció. A *Cipőfűző* sikerével azonban új távlatok is megnyíltak a Szigligeti Színház egykori színésznője előtt, aki anyanyelvi szinten beszél németül és felsőfokon angolul, ezért egyre több külföldi felkérést kap, így a jövőt mindenképpen a filmezésben látja, és szeretné magát kipróbálni több idegen nyelvű produkcióban is. S bár kevés esély van arra, hogy újra színpadon láthassa a közönség, a váradi színház nézőterén annál gyakrabban lehet találkozni vele, hiszen a teátrum iránti szenvedélyes szeretete ma sem múlt el, színésztársaival pedig életre szóló barátságokat kötött, ezért, amikor ideje engedi, igyekszik ott lenni a bemutatókon.

Szombati-Gille Tamás

Az előadás rólunk szól

Februárban mutatták be Nagyváradon a Szigligeti Társulat előadásában a *Magyarosaurus dacus* című előadást, melynek írója és rendezője Gianina Cărbunariu, aki Boros Kinga fordító-dramaturggal együtt a közönséggel is találkozott a második előadást követően. Gianina Cărbunariu neve nem ismeretlen a váradi közönség előtt. A karácsonkői (Piatra-Neamț) Ifjúsági Színház menedzserének *A tigris* című darabját Tóth Tünde színművész rendezésében ebben az évadban is játsszák Nagyváradon. A szerző-rendezővel a darab bemutatója után, a szombati közönségtalálkozó előtt beszélgettünk többek között arról, miért épp Nopcsa Ferenc bárót és a nagyváradi magyar társulattal való közös munkát választotta,

totta, milyen volt együtt dolgozni a társulat tagjaival, miért rendhagyó az ő munkamódszere, és mi a szerepe a humornak egy dokumentarista előadásban.

Leginkább az vonzotta Nopcsa Ferenc történetében, hogy az ő élete és a kor, amelyben élt kihat korunkra is, mesélte az író-rendező. A báró személyiségének sokoldalúsága, hogy nagyon sokat utazott, és különféle környezetekben megfordult, megelőzte a korát. Olyan ember volt, akinek volt átjárása különféle kultúrák és társadalmi rétegek között. „Az az ember, aki a XIX. század vége felé született, és élete nagy részét a XX. században élte le, azt hiszem, hasonló gondokkal szembesült, mint mi most. Ne feledjük, a XIX. század végén kezdenek szót emelni a nők jogaiért, a világ változott, és szédítő sebességgel változik, a XX. század elején kitör az első világháború, az első világméretű fegyveres konfliktus. Mi nem a történelmet akartuk rekonstruálni, mi a máról, a ma kérdéseiről akartunk beszélni felhasználva azokat az eseményeket, amelyek megjelennek az életrajzában. Ez az előadás sokkal inkább rólunk szól, mint Nopcsa Ferencről és koráról. Amikor elkezdtünk az előadáson dolgozni, sokkal inkább kérdéseket akartunk feltenni, mintsem ítéleteket mondani” – fogalmazott Gianina Cărbunariu. Az egyik kérdés az volt, hogy lehet-e egy száz évvel ezelőtt élt ember életét újraalkotni, mennyire hitelesek például a kortársak róla szóló vallomásai, azok

a nyomok, amelyekhez ma hozzáférhetünk. „A kezdetektől tartottam egy kis távolságot a talált anyagoktól. Nagyon sokféle forrást használtunk, elsősorban nyilvánvalóan a báró németül írt naplóját, de életrajzokat, újságcikkek részleteit is. Vannak jelenteket, melyek teljes egészükben a dokumentumokra épülnek, de ez nem a szó szoros értelmében vett dokumentarista színházi előadás. Ebben az előadásban felhasználjuk ezeket a forrásokat, és reményeink szerint a mai közönség számára is jelentőségteljes helyzeteket alkottunk meg” – mondta az alkotó.

S hogy miért a Szigligeti Színház? A rendező számára ez tűnt a legmegfelelőbb helynek ennek a történetnek az elmeséléséhez. A témát egy román színházban is feldolgozhatták volna, de a nyelv nagyon fontos ennek a történetnek az elmesélésében, és olyan színészekre volt szükség, akik magyarul és románul, sőt lehetőleg más nyelveken is beszélnek, és szükség volt Nagyváradra a maga sajátos történelmével.

Nopcsa Ferenc személyiségében fények és árnyak keverednek. Az egyik ilyen árny egyértelmű antiszemitizmusa, ami megjelenik például a *Reisen in den Balkan* című emlékirásban. Életrajzírói elég felületesen kezelik ezt a kérdést, pedig itt nem csak antiszemitizmusról van szó. Nőgyűlölő megjegyzései is voltak, tehát szenvedett korának „betegségeitől”, melyek sajnos generációkon át „öröklődtek”. Emellett Nagyváradnak jelentős zsidó öröksége és bonyolult története is van, ezért is gondolta az író-rendező, hogy ennek az előadásnak itt a megfelelő helye. Függetlenül attól, hogy tetszik-e vagy sem egy esztétika, egy rendezési

stílus, egy értelmezés, ennek a témának itt létjogosultsága van, hangsúlyozta az alkotó.

„Az általam rendezett előadások nem egy szöveg olvasásával kezdődnek, ami megzavarhatja a színészeket. Én egy ötlettel, egy témával kezdem, világosan tudom, milyen anyagokat akarok kutatni, megvan az irány, amerre indulok, s közösen dolgozunk. A színészeketől is várom a javaslatokat, hogy mit nézzünk még át, ötleteket várok, improvizálunk, megismerkedünk... Ezután elkezdem írni a szöveget úgy, hogy közben magam előtt látom az egyes színészeket is. Ez valóban más munkamódszer, mint a klasszikus, ami a szövegolvasással kezdődik, de ugyanolyan érvényes, a hozzáállásban van különbség” – magyarázta Gianina Cărbunariu.

Az esetleges román nyelvű előadásról a szerző elmondta: jelenleg a szöveg magyarul működik a román, német, angol és más nyelvű betétekkel. Ezt ennek a színháznak, ennek a társulatnak írta. Nem zárja ki a lehetőségét annak, hogy készül egy román nyelvű előadás Nopcsa Ferencről, de az más szöveg és más megközelítés lesz. Úgy véli, ezt a témát bármelyik európai színházban fel lehet dolgozni, mert közös európai történelmünket érinti, közös gondjainkat, tehát a nézők megérthetik, miről szól az előadás. Nem zárja ki annak a lehetőségét sem, hogy más országban is készüljön előadás, nem feltétlenül Romániában.

Nagyváradról a moldvai Ifjúsági Színházhoz tér vissza, ahol menedzserként dolgozik és egy fesztivál kurátora is, alapfoglalkozása miatt a második helyre szorultak az egyéni projektjei, bár egy színház vezetése is

művészi projekt, tudtuk meg. Nyáron a bukaresti Excelsior színházban dolgozik majd, ősszel pedig a lengyelországi Szczecin (egykor Stettin) állami színházában hoz létre egy előadást.

A váradi bemutatóra visszatérve Cărbunariu azt is elmondta, hogy nagyon jók voltak a közönség reakciói. Bár minden alkalommal komoly témákat választ, azokat egyfajta ironikus távolságtartással kezeli. A humor, a finom irónia lehetővé teszi, hogy elgondolkodjon a néző, akit ő sokkal inkább gondolkodásra készíteni, mint befolyásolni szeretne. A bemutatón a

közönség jól érzékelte az iróniát, hiszen a nevetés is jelzés, éppúgy, mint a nézőtérre ereszkedő csend. Nagyra értékeli a szerző a társulat erőfeszítését is, hiszen a fellépő 15 színművésznek meglehetősen rövid idő állt rendelkezésére a produkció létrehozására, és köszönetet mond a színház vezetőségének azért, mert támogatta az előadás létrejöttét, mondta befejezésül Gianina Cărbunariu, s azt is elárulta: ha hívják, nagyon szívesen tér majd vissza Nagyváradra.

Fried Noémi Lujza

Konok népség az ír

Martin McDonagh legújabb, *A sziget szellemei* (*The Banshees of Inisherin*) című filmjében egy barátság felbomlásának történetét követhetjük figyelemmel. A rendező a rá jellemző feketehumorral meséli el a szinte napra pontosan száz évvel ezelőtt (az ír polgárháború idején) zajló történetet. A film nézése közben észre sem vesszük, mekkora tragédiá(ka)t láthatunk, mindezt csak a stáblista böngészése közben vagy utána realizáljuk.

McDonagh színházi drámaíróként kezdte figyelemreméltó pályafutását, majd a forgatókönyvek és a filmrendezés műfajában is kipróbálta magát. *A sziget szellemei* is színdarabnak készült, mégpedig egy trilógia befejező

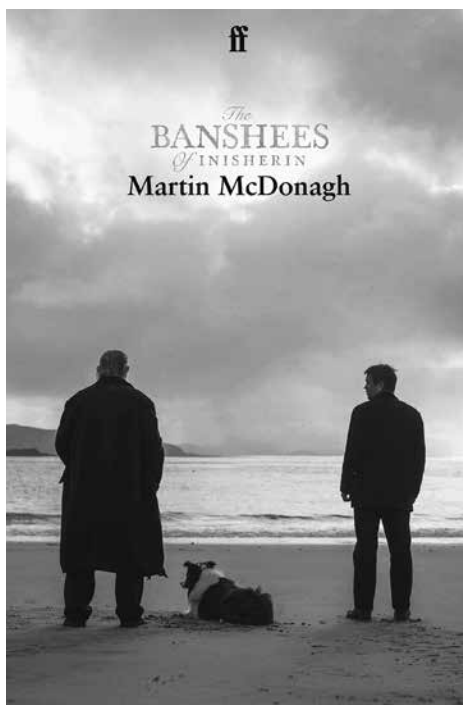
részének, a filmről pedig lerí a szín-padiasság, látva a helyszínt és a kevés szereplőt, de egyáltalán nem válik ez a hátrányává, sőt.

A film eredeti címében a *banshee* az ír folklór (női) szellemalakja, akinek éjjeli siránkozása a közeli halált jelzi, márpedig ez végig ott lebeg a cselekmény, illetve Inisherin szigete fölött. A helyszín az ír szigetektől nem messze található, pár száz lakosú, fiktív szigetcseke.

Történetünkben Pádraic (Colin Farrell) és Colm (Brendan Gleeson) elválaszthatatlan barátok, minden szabadidejüket együtt töltik. Egy nap azonban Pádraic hiába kopogtat legjobb barátja házának ajtaján, hogy együtt menjenek a kocsmába, az nem nyit neki ajtót. Colm azzal indokolja döntését, hogy már nem tart igényt Pádraic barátságára, ezért arra kéri, többet ne szóljon hozzá. A kedves és jólelkű Pádraic értetlenül áll a döntés előtt, és szeretne elfogadható magyarázatot kapni a miéltre, de Colm hajthatatlan, és mivel egykori barátja továbbra is nyüstöli, és nem ért a szép szóból, öncsonkítással próbálja távol tartani magától. Ez a groteszk helyzet további bizarr szituációkat eredményez – McDonagh-tól megszokott módon.

McDonagh 2008-ban bemutatott debütfilmjében, az *Erőszakikban* (*In Bruges*) a két főszereplő között (Colin Farrell és Brendan Gleeson) hasonló volt a kapcsolat.

A sziget szellemeiben rajtuk kívül a két mellékszereplőre is erős hangsúly

kerül. Pádraic testvérével, Siobhánnal (Kerry Condon) él együtt takaros kis házukban, de mikor a nő kitörni vágyik és elhagyja a szigetet, cselekedete bátyja jellemváltozásának egyik alappillére lesz. A falu bolondja, Dominic (Barry Keoghan) szájából hangzanak el egy-egy beszélgetés alkalmával azok a mondatok, amelyek, utólag visszagondolva, a legfontosabbak lehetnek.

A rendező egyik karaktere mellett sem áll ki, nem próbálja egyikük igazát sem legitimálni, mindezt a nézőre bízva. Amit mi, nézők két ember történetén keresztül kicsiben látunk, hasonlóképpen történik nemzetek vagy népcsoportok között is, ugyanolyan következményekkel, begyógyítha-

tatlan sebekkel és az elégtétel utáni vággyal.

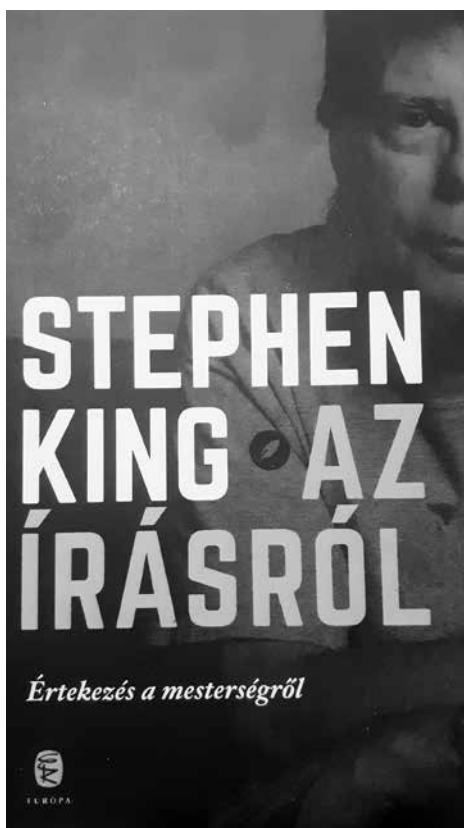
A sziget szellemei bizonyítja, hogy McDonagh képes megújulni, de közben megtartja a stílusjegyeit. A film nézése közben nagyokat fogunk kacagni, hogy aztán egy következő pillanatban bűnrösszul érezzük magunkat. Ez az író-rendező eddigi legszemélyesebb, legcsendesebb és egyben legkomorabb darabja. Tele van érzellemmel, miközben nem akar ítélni senki felett, csak megmutatja, hogy mennyire groteszk tud lenni egy emberi kapcsolat, és milyen abszurd módon összetett az ember.

Lencar Péter

Olvasson, hogy írhasson

Sokat olvasni és sokat írni – nagyon leegyszerűsítve mindössze ennyi a titka a jó regény megírásának Stephen King szerint. A sikeres amerikai szerző saját műhelytitkaiba enged bepillantást *Az írásról* (*On writing*) című, magyarul az Európa Könyvkiadónál 2021-ben is megjelent könyvében.

Az 1947-ben született amerikai szerzőt 1999-ben séta közben elütötte egy kisteherautó, lábadozása közben fejezte be *Az írásról – Értekezés a mesterségről* című könyvét. A kötet első része önéletrajz, az író szépítés nélkül beszél arról, hogy sokat költöztek édesanyjukkal, olykor rokonok nevelték őt és testvéreit, miután az apa a kis Stephen két éves korában elhagyta a családját. (Ugyancsak szépítés nélkül ír alkohol- és kokainfüggőségéről is később.) Gyermekkorában képregényeket olvas – televízió csak 11 éves korában kerül háztartásukba –, és el is kezdi írogatni saját történeteit. Mesél az első próbálkozásokról, az első honoráriumokról és megismerkedéséről feleségével, Tabitha Spruce-szal, akivel 1971 óta házasok, s aki Stephen King számára ma a kedvenc I. O., azaz Ideális Olvasó, akinek a reakcióira kíváncsi írás közben. Ő mentette ki King első sikerkönyve, a *Carrie* kéziratát – szó szerint – a papírkosárból. A Doubleday kiadótól 2500 dollárnyi előleg kapott azért könyvért, melynek papírkötéses jogai 400 ezerért kerültek

a Signet kiadóhoz. Az író az összeg felét kapta meg, és könyvéből azt is megtudhatjuk, miért van szükség irodalmi ügynökre, és hogyan lehet jó ügynököt találni.

Az írás voltaképpen telepátia, gondolatátvitel, az író és az olvasó a szavakon keresztül az elméjükben találkoznak egymással, véli Stephen King, aki szerint „nem szabad félvállról közelíteni az üres laphoz”.

„Ha valaki író akar lenni, minde-
nekelőtt két dolgot kell tennie: olvas-
son sokat, és írjon sokat” – szögezi le
szerzőnk, emellett az írónak szüksé-
ge van egy „szerszámosládára” is. A
szerszámosláda a valóságban létezett,
több rekesze volt, s amint azt Owen,
szerzőnk nagybácsija mondta egy
szúnyogháló javításakor, az embernek
mindig magával kell vinnie az össze-
szerszámát, mert sosem tudhatja, mit
talál ott, ahol valamit meg kell oldani.
Stephen King szerint mindenkinek, aki
írással próbálkozik, meg kell építenie
a saját „szerszámosládáját”. Ebben van
a szókincs, a nyelvtan – ugyanakkor
King szerint kerülni kell a határozói
igeneveket, és az írónak a határozó sem
barátja –, s ugyanitt kap helyet a bekez-
dések vagy párbeszédek használata. A
stíluskeveredésre szükség van a saját,
önálló stílus kialakításához, ami pedig
a munkarendet illeti, ez egyedi, ő maga
például mindennap ír.

„Most következik a nagy kérdés:
miről fog írni? És az ugyanilyen nagy

válasz: bármiről, amiről akar. Tényleg
bármiről... amíg igazat ír.” – vallja
Stephen King. Szerinte egy novellának
vagy regénynek három fő eleme van:
az elbeszélés, ami A ponttól Z pontig
elviszi az olvasót, a leírás, ami meg-
teremti az érzékelhető valóságot, és a
párbeszéd, amely a beszéd eszközével
varázsolja élővé az alakokat, a cselek-
ménnyel ő nem foglalkozik.

Ilyen és ehhez hasonló műhelytit-
kokat árul el tehát Stephen King, akit
legtöbbször horrorszerezőként ismernek
ugyan, bár a *Mr. Mercedes* című könyve
detektívregény, a *Végítélet* című kötete
pedig akár disztópiaként is tekinthető.
Utóbbi bemutatja az amerikai társada-
lom újraszerveződését az emberiség
zömét kiirtó járvány után, csakhogy
ez a társadalom két pólus – az Isten
parancsait követő Abigail anyja és a
Gonoszt megtestesítő Flagg – körül
szerveződik újra, s ez elkerülhetlenné
teszi a Jó és Rossz újabb összecsapását.

Fried Noémi Lujza

Könyvtárakat korszerűsíténeik

Nagyváradon a Gheorghe Șincai Bihar Megyei Könyvtár épületét újítanák fel, emellett három vidéki könyvtárat renoválnak, és további 26 téka kaphat felszereléseket a tervek szerint európai uniós támogatással. Az összes munkálat és felszerelés 4,1 millió euróba kerül majd, 2,58 millió euróra az Országos Megújítási és Rezilianciaprogramon keresztül pályáznak, 1,54 millió euró pedig az intézményfenntartó Bihar Megyei Tanács önrésze lesz. A részletekről Ancuța Șchiop, a megyei könyvtár menedzsere, Mircea Mălan, a megyei tanács alelnöke és Valentin Dolog építész beszélt február közepén.

Hazai és külföldi tapasztalatait is felhasználta a projekt kidolgozásánál, mondta Ancuța Șchiop, s hozzátette, azt szeretné, ha az átalakítás utána a könyvtár kulturális, tájékoztatósi és oktatási csomóponttá válna. Ez

az elképzelés találkozik a finanszírozó szándékával is, ugyanis a digitális kompetenciák fejlesztésére mind a nagyváradai, mind a vidéki (városi és községi) tékákban lesz lehetőség, különösen a hátrányos helyzetű csoportok tagjainak segítenek majd ezeknek a készségeknek a megszerzésében. A megyei könyvtárban egyebek mellett egy kávézó, egy podcast-ek felvételére alkalmas stúdió is helyet kap majd, a könyvtárosok pedig képzésen vesznek részt, hogy segítsék a digitális képességek fejlesztését.

A kidolgozott tervek szerint a jelenleg az első emeleten található gyerekrészlég a földszintre költözik majd, az első emeleten kap helyet például az auditorium, olvasótermek, a képzésekhez szükséges számítógépek. A már említett stúdió, a Médiatéka és egy másik olvasóterem a második emeleten kap helyet. A könyvtárban lesznek

majd önkiszolgáló állomások, amelyeknél az olvasók maguk intézhetik a könyvkölcsönzést, és kialakítanak olyan pontokat, ahol a munkaidőn túl is ott lehet majd hagyni a visszahozott könyveket. A könyvtárnak egyébként jelenleg mintegy 530 ezres könyvállománya van, körülbelül 150 ezer kötet magyar nyelvű.

Az átalakítás nagyjából két évig tart, és úgy szeretnék megoldani, hogy ezalatt is lehessen könyveket kölcsönözni. A projekt második része a digitalizálás, többek között hangskönyvek és e-könyvek is elérhetővé válnak majd, hangzott el. A digitalizálás a vidéki könyvtárakat is érinti, ezek egyenként körülbelül 10 ezer eurónyi értékű felszereléssel gazdagodnak. A félifixfürdői, a biharszentandrásai és a fugyivásárhelyi könyvtárépületeket szintén felújítják a projekt keretben, a felszerelések pedig a belényesi, diófási, élesdi, érmihályfalvi, nagyszalontai,

margittai, székelyhídi és vaskohsziklási, valamint például a bihardiószegi, borsi, érkörtvélyesi, madarászi, tóti, tenkei és várasfenesi tékába kerülnek. A Szentmártoni községi Félixfürdőn ugyancsak lesz könyvtári kávézó is, és itt az üdülők, turisták akár idegen nyelvű könyveket is kikölcsönözhetnek majd.

A váradi könyvtár találkozási ponttá is válhat, és szeretnék, ha a vidéki könyvtárakban a hátrányos helyzetű közösségek tagjai megtanulnák a számítógép kezelésének alapjait, tette még hozzá Mircea Mălan. A megyei önkormányzat februári ülésén el is fogadták a projektről szóló határozatot, és a tanácsi alelnök elmondása szerint a közbeszerzési eljárást lefolytatják még azalatt, amíg a támogatás jóváhagyására várnak, hogy amint megérkezik a pénz, elkezdhesék a munkát.

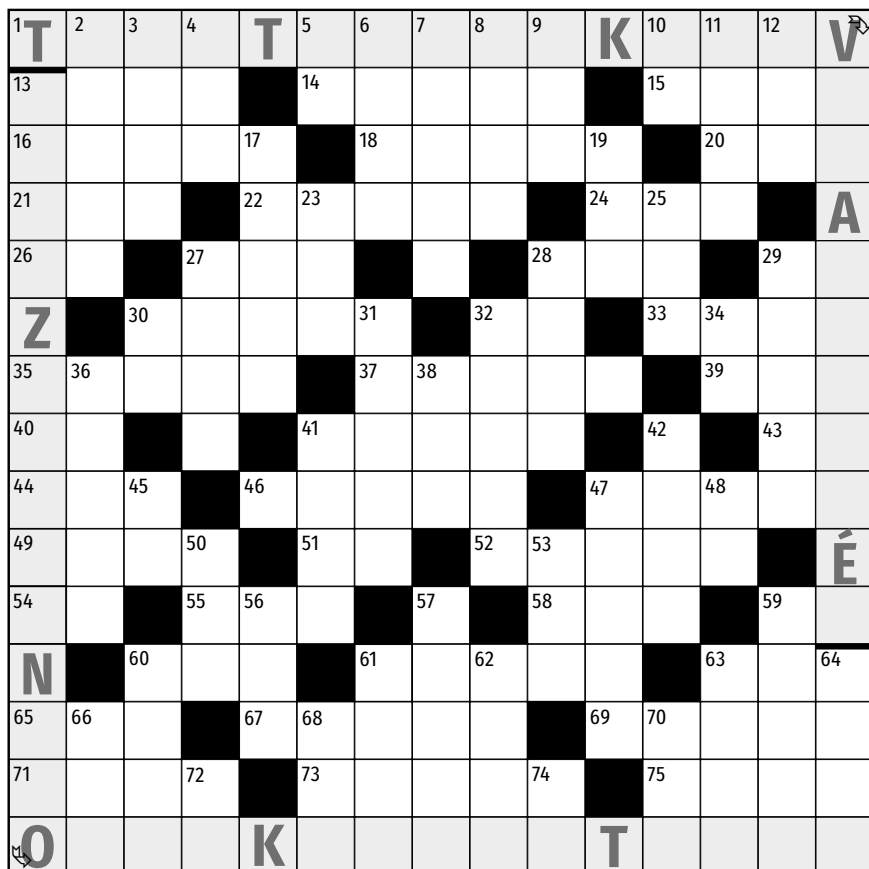
F. N. L.

Marie Curie hitvallása

A lengyel származású francia tudós, fizikai és kémiai Nobel-díjas kutató egyik gondolatát idézzük: „Dolgozunk kell, és hinnünk önmagunkban. Hinni kell, hogy ...” Folytatása a rejtvényben a **vízszintes 1. és függőleges 13. alatt.**

VÍZSZINTES: 13. Mohamedán fedelmi cím. 14. Autonóm köztársaság Oroszországban. 15. Eszme, gondolat. 16. Nevezetes. 18. Egyszerű gép. 20. Végtelen átló! 21. A hidrogén és a tellúr

vegyjele. 22. Tetőpont. 24. Ragadozó madár. 26. Latin és. 27. Ócska holmi. 28. Orosz teherautómárka. 29. Az amerícium vegyjele. 30. Liechtenstein fővárosa. 32. Olaszországi folyó. 33. Gyakori papagájnév. 35. Mesés elbeszélés. 37. Folyó, Szobnál ömlik a Dunába. 39. Kellemetlen szag. 40. Európai nép. 41. Lentebbi helyről. 43. Melegedni kezd! 44. Nagyváros Szerbiában. 46. A szarv anyaga. 47. Cinkos módon segít. 49. Női név. 51. Puha rész! 52. ... a pecsétgyűrűn –

Berkesi András regénye. **54.** ... gros – nagyban. **55.** Kemény hangnem. **58.** Növényi főzet. **59.** Városhatárok! **60.** Dél-afrikai holland. **61.** Csomagoló eszköz. **63.** Kopasz. **65.** Becézett Ádám. **67.** Kosztolányi felesége. **69.** Bérbe vehető. **71.** Énekesmadár. **73.** A Jupiter holdja. **75.** Fafúvós hangszer.

FÜGGŐLEGES: **2.** Ezen a másik helyen. **3.** ..., hamva sincs – eltűnt. **4.** Paprikának is van. **5.** Sütő András névbetűi. **6.** Paradicsom. **7.** Nagyobb diák jelzője. **8.** Halad a ló. **9.** Vissza: ipari növény. **10.** Fél tucát – római számmal. **11.** Műsorszórás. **12.** Középen mentel! **17.** Mosószer (röv.). **19.** Nagyon régi. **23.** Ausztráliai futómadár. **25.** ... right – rendben van (angol). **27.** A lord felesége. **28.** Francia író (Émile). **29.** Élelmiszer jellegzetessége. **30.** Vagon végei! **31.** Szilágy megye központja. **32.** Sarok. **34.** Ady egyik álneve. **36.** A Kaszás csillag másik neve. **38.** Kossuth-díjas festőművész (Bertalan, 1880–1964). **41.** A kék árnyalata. **42.** Lapokra váló kőzet. **45.** A stroncium vegyjele. **47.** Folt a cipőtalpon. **48.** Puskát használ. **50.** Döntő érv. **53.**

Becézett Etelka. **56.** Magasabb társadalmi osztályba tartozó. **57.** Csatorna (angol). **59.** Sűrű erdő. **60.** Kis hegyes fadarabbal játszott játék. **61.** A ... – egykori szépirodalmi és kritikai hetilap. **62.** Fiatal hajtás a növényen. **63.** Szent és sérthetetlen dolog. **64.** Róka betűi. **66.** Német ipari szabvány. **68.** Nobel-díjas amerikai fizikus (David Morris, 1996). **70.** Anyagi részecske. **72.** Állatlakás. **74.** Az arany vegyjele.

Barabás Zsuzsa

A helyes megfejtést beküldők között 3 hónapos Várad-előfizetést sorsolunk ki! A megfejtést postán vagy e-mailben juttathatják el szerkesztőségünk címére: Várad folyóirat, 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C; varadszerkesztoseg@gmail.com. Kérjük, tüntessék fel a nevüket és a pontos lakcímmüket! Beküldési határidő: **március 31.**

Februári rejtvényünk (*Cicero tanácsa*) helyes megfejtése: „Barátainktól csak becsületes dolgokat kérjünk.”

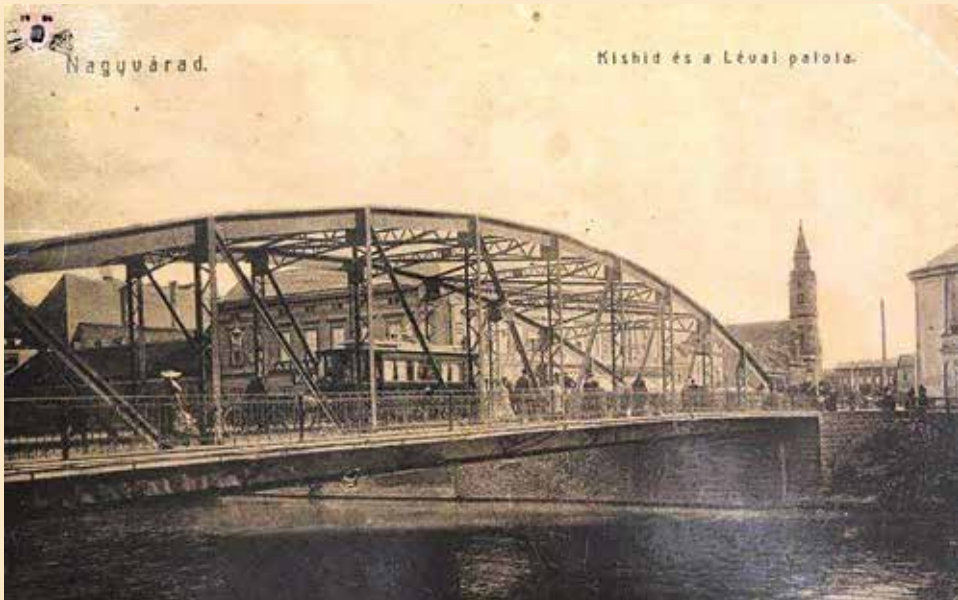
Háromhavi előfizetést nyert: **Péter István (Nagyvárad).**

FIZESSEN ELŐ FOLYÓIRATUNKRA!

A VÁRAD előfizetési díja: 3 hónapra 25 lej, 6 hónapra 50 lej, 1 évre 100 lej. A lap előfizethető a Gheorghe Șincai Megyei Könyvtár pénztárában készpénzzel vagy postán pénzesutalvánnyal (mandat postal) az „Abonament Várad” megjegyzésnek a feltüntetésével: Biblioteca Județeană „Gheorghe Șincai” Oradea; CUI 4687188; Cod IBAN: RO66TREZ07621G330800XXXX, Trezoreria Oradea. Az előfizetők a lapot postán kapják meg, ezért kérjük, a nevet és a pontos lakcímet tudassák szerkesztőségünkkel személyesen, telefonon vagy elektronikus postán a következő elérhetőségeken: Nagyvárad, Armatei Române utca 1/A, C épület, II. em. 7. ajtó; telefon: 0259/431–257, 116-os mellék; 0771/269–647; postacím: 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C; e-mail: varadszerkesztoseg@gmail.com; bibliobihor@yahoo.com.

Lapszámunk szerzői

- BALÁZS GÉZA** (Budapest, 1959) nyelvész, néprajzkutató, egyetemi tanár, a budapesti Színház- és Filmművészeti Egyetem és a nagyváradai Partiumi Keresztény Egyetem jelenlegi, illetve több egyetem és főiskola korábbi oktatója, a Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda létrehozója, számos szakmai és társadalmi elismerés birtokosa, megszámlálhatatlan publikáció szerzője, a *Magyar Nyelvőr* felelős szerkesztője.
- BÉRES VIVIEN BEATRIX** (Székelyudvarhely, 1998) költő, egyetemi hallgató. Szovátán és Bukarestben tanult, 2019-ben Budapestre költözött, 2022-ig filmelméletet és -történetet hallgatott, jelenleg az ELTE filmtudomány mesterszakán tanul. Önálló verseskötetei: *Érzelmek* (2014, Bukaresti Magyar Élet Újság Kiadó), *Árnyképek* (2022, SudIS Kiadó). A versírás mellett újságrírással is foglalkozik, kulturális, közéleti cikkeket ír és interjúkat készít.
- BÖLÖNI DOMOKOS** (Dányán, Maros m., 1946) író, újságíró, szerkesztő, 1973-ban román–magyar szakos oklevelet szerzett a marosvásárhelyi Tanárképző Főiskolán, közel két évtizedig tanított Korondon tanított, közben volt községségi könyvtáros, iskolaigazgató, irodalmi kör szervezője. 1990 óta Marosvásárhelyen él. Húsz kötetnek volt a szerkesztője, másfél tucat önálló kötete jelent meg, legutóbb 2021-ben a *Harangoz egy rézmozsár (Járókeret a 75.-hez)* és *A harmadik pohár* (novellák, karcolatok) címűek.
- DOMONKOS LÁSZLÓ** (Szeged, 1951) író, újságíró, televíziós szerkesztő. Elsősorban történeti esszéket, a közelmúlt történelmi fehéret feldolgozó dokumentumprózát ír, könyveket szerkeszt, folyóiratokban, lapokban publikál. A *Trianoni Szemle* egyik szerkesztője, a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archivum (RETÖRKI) munkatársa. Háromtucatnyi kötetének két legutóbbika 2022 végén jelent meg: *Magyar Moldva – Helyzetjelentés az erózió állásáról* és *Gúzsban tánc – A magyar irodalom története 1956–2021*.
- ESZTERÓ ISTVÁN** (Véghvár, 1941) költő, tanár, felsőfokú tanulmányait a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Filológia Karán magyar nyelv és irodalom szakon végezte el, 1965-ben. Temesváron él, ahol 2003-as nyugdíjazásáig magyartanárként működött, bár előzőleg tanított Újtusnádon, Resicabányán, Temesrékason, Bodófalván és szülőfalujában is. 1975 óta számos antológiában szerepelt, féltucat önálló verskötete jelent meg, legutóbb a *Róma felett az ég újra lán-gol* című Kolozsváron (Kriterion, 2020).
- FÁBIÁN JUDIT** (Nagyvárad, 1978) német–angol szakon végezte egyetemi tanulmányait. Versei és prózái folyóiratokban, antológiában, internetes felületeken jelentek meg. Önálló kötete: *Edzés kábelben* (2015).
- KAISER LÁSZLÓ** (Budapest, 1953) költő, író, szerkesztő, a fővárosban él. Végzettsége szerint tanár és dramaturg. Dolgozott a veszprémi Petőfi Színházban, hosszú időn keresztül a szinkron világában (Pannónia Filmstúdió, Videovox Stúdió), a '90-es évek közepe óta a Hungarovoxx Kiadó és Oktatási Stúdió vezetője. Közel harminc önálló kötete jelent meg: versek, novellák, interjúk, esszék, tanulmányok, operalibrettók, köztük válogatott versei románul Balázs F. Attila fordításában. Legutóbb napvilágot látott kötete: *Sorsokban könyvek, könyvekben sorsok*, 2022.
- KOVÁCS-SZÉLES ANDREA** (Magyargéres, Szatmár m., 1972) a kolozsvári állami egyetem óvó- és tanítóképző szakán végzett. Szülőfalujában él, ahol 1993 óta tanít. A Szatmárnémetiben megjelenő *Szamos* folyóirat 2019 óta közli írásait. 2022-ben jelent meg első novelláskötete *Vasremény* címmel.
- PATAKI TAMÁS** (Dicsőszentmárton, 1991) író, újságíró, Budapesten él. a Magyar Demokrata hetilap főmunkatársa. Kötetei: *Murokffyban vérré válik az abszint, és lóvá teszi az ördög*, Előretolt Helyőrség Íróakadémia, 2018; *Elvásik a török félhold*, Előretolt Helyőrség Íróakadémia, 2022); *Hazatért Hungária – a visszacsatolt területek élete száz képsírlapon 1938–1944*, Magyar Patrióták Közössége, 2022.
- SENTEPÁLI-GAVALLÉR ZSUZSA** (Ózd, 1971) író, műfordító, egyetemi tanulmányait magyar–német szakon Debrecenben végezte, Németországban él, ahol fordítóként és tolmácsként dolgozik. Írásai antológiákban, a Nyugat Plusz oldalán és online irodalmi felületeken jelentek meg.
- SZTASKÓ RICHARD** (Budapest, 1987) magyarkommunikáció szakos tanárként végzett az Eszterházy Károly Főiskolán, drámatanárként a Károli Gáspár Egyetemen. Egy budapesti gimnáziumban tanít. Novellái rendszeresen jelennek meg szépirodalmi folyóiratokban.
- ZUH DEODÁTH** (1982, Nagyszalonta), filozófia- és eszmetörténész, az egri Eszterházy Károly Katolikus Egyetem docense, az Óbudai Egyetem Ybl Miklós Építéstudományi Karának óraadója. Legutóbbi kötetei: *Jovián*. MMA Kiadó, Budapest, 2021; *Szociologizáló hagyományok a magyar építészelméletben* (szerk.). Martin Opitz, Budapest, 2021.

RÉGEN ÉS MOST ● A régi képslapon a kecses, de 1944. október 12-én felrobbantott Kishidat látjuk, az új felvételen a teherbíró, vasbetonból készült, Szent Lászlóról elnevezett híd, sok cícomával és zászlóerdővel.

Kép és szöveg: Farkas László

9 771583 061009

Ára 10 lej